

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

11 EYLÜL SONRASI SÜREÇTE ABD'NİN YENİ GÜVENLİK POLİTİKASINDA
TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serdar ÇAKMAK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Ankara - 2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

11 EYLÜL SONRASI SÜREÇTE ABD'NİN YENİ GÜVENLİK POLİTİKASINDA
TÜRKİYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serdar ÇAKMAK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Ankara - 2013

ONAY

Serdar ÇAKMAK tarafından hazırlanan "11 Eylül Sonrası Süreçte ABD'nin Yeni Güvenlik Politikasında Türkiye" başlıklı bu çalışma, 10/09/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler bölümünde Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Danışman)

Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

(ye)

Doç. Dr. Mustafa Nail ALKAN

(ye)

Prof. Dr. Hale ŐIVGIN

ÖZET

Güvenliğin kavramsal yapılanmasıyla başlayan süreç teorik temelle birlikte verilmektedir. Güvenliğin tarihsel süreci, tanımı ve gelişimiyle devam eden yapılanma, karşılaştırmalı analizlerle devam etmektedir. ABD'deki güvenlik yapısını anlamak için tarihin derinliklerine inilmekte, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Monroe Doktrini bağlamında yalnızcılık politikası anlatılmakta, I. Dünya Savaşı'na kadar gelen bu süreçte, iki dünya savaşı arasındaki olaylara da değinilmektedir.

Özellikle Soğuk Savaş dönemi, ABD ile Türkiye arasındaki güvenlik ilişkisini anlamak bakımından çok önemli bir dönemdir. Çünkü iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve güvenlik ilişkileri bu dönemde yoğunluk kazanmıştır. Ardından gelen ve Demir Perde (Iron Curtain)'nin inmesiyle devam eden süreç, SSCB'nin yıkılmasından 11 Eylül'e kadar geçen dönemi kapsamaktadır.

11 Eylül terör saldırılarının ardından oluşturulan Bush Doktrini, Irak ve Afganistan işgalleri, ardından gelen Obama yönetiminin güvenlik perspektifi, çeşitli analizleri de içererek anlatılmaktadır. Tabii ki bu süreçlerin içinde, 1 Mart Tezkeresi, Çuval Hadisesi vb. önemli olaylar da bulunmaktadır.

Tüm bu olaylar tarihsel döngü çerçevesinde kimi bağlantılar, paralellikler ve farklılıklar perspektifinde anlatılmakta, kimileri kısa ve özlü, kimileri ise uzun ve detaylı analizlerle değerlendirilmektedir. Aslında tüm bu süreç birbirinden farklı anlam yoğunlukları içinde tek bir kapıya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler

- 1) Güvenlik
- 2) Monroe Doktrini
- 3) Bush Doktrini

4) 1 Mart Tezkeresi

5) Çuval Hadise

ABSTRACT

Process and teoric basis was explained that it begins with conseption structure of security. Also, comparative analysis was explained that this process keeps up with historical process, definition and progressing of security. In that article, deep historical times are explained to undrerstand of American security perception and isolationist policy with Declaration of Amarican Independence and Doctrine of Monroe. This process follows up to I. World War and also it explains events between I. and II. World Wars.

Especially, times of The Cold War periods' security relations for both Turkey and USA are very considerable, because relations about economy, policy and security between two countries were very intensive in that period. Afterwards, The Iron Curtain came down, also period contained collapsing of USSR to 9/11.

Some analysisses were both explained and occured after 9/11, like Bush Doctrine, occupation of both Iraq and Afghnasitan and security perspective of Obama Government with including some analysisses. Also in that process, March 1 Memorandum and The Hood Event etc. some important events existed.

All situations were explained with some connections, similarities and differences, in that perspective historical turning, some of them were explained with short and deep analyses, other of theme were explained with long and detailed analyses. Actually all this process, all of them reach the same result even if they have different meaning intensities.

Key Words

- 1) Security
- 2) The Cold War

- 3) Bush Doctrine**
- 4) March 1 Memorandum**
- 5) The Hood Event**

ÖNSÖZ

Özellikle Türkiye gibi stratejik açıdan önemli konuma sahip bir ülke için güvenlik, gündemi meşgul eden önemli bir hal almıştır. 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra ise önemi kat ve kat artmıştır. Bunun temel nedeni ABD'nin 2001 yılında Afganistan'ı işgali sonrasında ISAF anlamında Türkiye'ye de bir misyon biçmiş olması ve 2003 Irak işgali sırasında ABD'nin, geçmişten bu yana iyi bir müttefiki olarak gördüğü Türkiye ile birlikte hareket etme çabası olmuştur. Her iki örnek olayda da Türkiye-ABD güvenlik ilişkileri en üst düzeyde hayat sahası bulmuştur.

Türkiye-ABD güvenlik ilişkileriyle ilgili olarak özellikle 11 Eylül sonrası konu alan birçok kaynak vardır ama bu tezde diğerlerinden farklı olarak siyasi tarih, uluslararası ilişkiler teorileri ve uluslararası politikanın harmanlanıp sunulması ve bağlantılar kurulması konunun çok yönlü bir şekilde düşünülebilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu konu bağlamında çok yönlü analiz eksikliği bu çalışmanın yapılmasını teşvik eden en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasındaki diğer bir etken de, terör çağı olarak nitelendirilen bir dönemde, İran, Kuzey Kore, Pakistan vb. uluslararası güvenliğe tehdit oluşturan birçok ülkenin nükleer silah elde etme çabasına girdiği dünyamızda güvenlik kavramının spesifik anlamda Türkiye-ABD güvenlik ilişkileri bağlamında belirtip, genel bir sonuca varma çabası olmuştur.

Bu tez yazılırken sabırlı bir şekilde ve engin bilgisiyle desteklerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Mehmet Seyfettin EROL hocamıza teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Serdar ÇAKMAK

Ankara - 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	x
HARİTALAR VE TABLOLAR İNDEKSİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK BAĞLAMINDA TEORİK ANLATIM VE ABD-TÜRKİYE EKSENİNDE DEĞERLENDİRMELER

1.1. KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN GÜVENLİK.....	4
1.1.1. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.1.2. Güvenliğin Tanımı.....	5
1.1.3. Güvenlik Türleri.....	7
1.1.3.1. Ulusal Güvenlik.....	8
1.1.3.2. Bölgesel Güvenlik.....	9
1.1.3.3. Uluslararası Güvenlik.....	10
1.2. ULUSLARARASI İLİŞKLER TEORİLERİNİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI.....	11
1.2.1. Eski Güvenlik Politikaları.....	11
1.2.1.1. İdealist Teori.....	11
1.2.1.2. Realist Teori.....	13
1.2.2. Yeni Güvenlik Politikaları.....	15
1.2.2.1. Neo-Realist Teori.....	15

1.2.2.2. Eleştirel Teori.....	17
1.2.2.3. Post-Modernist Teori	18
1.3. ABD DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK VE TÜRKİYE-ABD GÜVENLİK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	20
1.3.1. ABD İÇİN GÜVENLİĞİN ÖNEMİ.....	20
1.3.1.1. Soğuk Savaş'a Kadarki Dönem.....	21
1.3.1.1.1. ABD'nin Kuruluşu ve Bağımsızlık Bildirgesi.....	21
1.3.1.1.2. Monroe Doktrini'nden I. Dünya Savaş'ına Kadarki Dönem.....	22
1.3.1.1.3. I. ve II. Dünya Savaş Dönemi.....	24
1.3.1.2. Soğuk Savaş Dönemi.....	26
1.3.1.3. Soğuk Savaş'ın Bitiminden 11 Eylül'e Kadarki Dönem.....	28
1.3.2. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN GÜVENLİK BOYUTU: GENEL KARAKTERİSTİK YAPI VE TARİHSEL ARKA PLAN	
1.3.2.1. Genel Karakteristik Yapı.....	29
1.3.2.2. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik İlişkileri Bağlamında.....	30
1.3.2.3. Soğuk Savaş'ın Bitiminden 11 Eylül'e Kadarki Dönemin Güvenlik İlişkileri Bağlamında.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE ABD GÜVENLİK POLİTİKASI VE TÜRKİYE

2.1. ORTAKLIK POLİTİKALARI.....	41
2.1.1. Stratejik Ortaklık.....	42
2.1.2. Model Ortaklık.....	44
2.1.2.1. Tarihsel Bağlantı Bağlamında.....	46
2.1.2.2. Güvenlik İçerikli İşbirliği Bağlamında.....	47
2.1.2.3. Ortak Değerler Bağlamında.....	49

2.1.2.4. Örneklerle Anlatım Bağlamında.....	49
2.2. 11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE İKİ ÜLKE GÜVENLİK POLİTİKALARINI ETKİLEYEN KÜRESEL ABD POLİTİKALARI.....	50
2.2.1. Bush Doktrini Perspektifinde Güvenlik Algısı.....	50
2.2.2. Obama Dönemi Perspektifinde Güvenlik Algısı.....	53
2.3. İKİ ÜLKE ARASINDA OLUŞAN GÜVENLİK ALGISINA ÖRNEKLER..	57
2.3.1. Afganistan Sorunu Merkezli Gelişmeler.....	58
2.3.1.1. Türkiye-ABD-Afganistan Ekseninde Güvenlik.....	58
2.3.1.2. ISAF Komutası Altındaki Türk Yardım Gücü Bağlamında Güvenlik.....	60
2.3.2. Irak Sorunu Merkezli Gelişmeler	62
2.3.2.1. 1 Mart Tezkeresi.....	62
2.3.2.2. Çuval Hadisesi.....	65
2.3.2.3. ABD'nin Irak'tan Çekilmesi.....	66
2.3.2.4. Terör ve PKK.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-ABD İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK EKSENLİ ÖNGÖRÜLER

3.1. Türk-Amerikan İlişkilerinin Önündeki Güvenlik Bazlı Olası Riskler, Sorunlar ve Fırsatlar.....	70
3.1.1. Yeni Dünya Düzeni.....	70
3.1.2. Riskler, Sorunlar ve Fırsatlar.....	71
3.2. Türk-Amerikan İlişkilerinde Güvenlik Merkezli Yeni Arayışlar ve Bunun Yapısal Boyutları.....	74
3.2.1. Kısa Bir Analiz: Öngörüde Bulunma Bağlamında.....	75
3.3. Türk-Amerikan İlişkilerinde Küresel Ortaklık, Bunun İkili İlişkilere ve	

Bölgesel-Uluslararası Güvenliğe Yansımaları.....	77
3.3.1. Küresel Ortaklık Süreci.....	77
3.3.2. Genel Bir Bakış Açısıyla İlişkilerin Yoğunlaştığı Orta Doğu Bağlamında.....	82
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	88
EKLER.....	106
1) HARİTALAR.....	106
2) TABLOLAR.....	113

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BAB	Batı Avrupa Birliği
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİP	Balkan İstikrar Paktı
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
Çev.	Çeviren
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council
Edt:	Editör
KİS	Kitle İmha Silahları
ISAF	International Security Assistance Force
MC	Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam)
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NRC	NATO-Russia Council
PFP	Partnership for Peace
s.	Tek Sayfa
ss.	Sayfalar Arasında
SEİA	Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
UGS	Ulusal Güvenlik Stratejisi (The National Security Strategy of the United States of America-NSS)
v.b.	Ve Benzeri
v.d.	Ve Diğerleri

HARİTALAR VE TABLOLAR İNDEKSİ

1) Haritalar;

Harita 1: Büyük Ortadoğu Projesi Haritası (Amerikalı Albay Ralph Peters'in 2006 yılında çizdiği harita)

Harita 2: Günümüz Orta Doğu Bölgesel Haritası

Harita 3: Günümüz Afganistan Ulusal Haritası

Harita 4: Günümüz Irak Ulusal Haritası

Harita 5: Soğuk Savaş Dönemi Dünya Haritası

Harita 6: Günümüz Orta Asya Bölgesel Haritası

Harita 7: Günümüz Avrupa Bölgesel Haritası

2) Tablolar;

Tablo 1: Afganistan ve Irak İşgallerinde Kullanılan Savaşkan ve Danışman Askerlerin Sayısını ve Operasyonun Maliyetini Gösteren Sayısal Verilere Dayanan Tablo

Tablo 2: Dünya Askeri Harcamalarında Devletlerin Sıralamasını Gösteren Sayısal Verilere Dayanan Tablo

GİRİŞ

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne yönelik terör eylemlerinin ardından Türkiye-ABD güvenlik ilişkileri eksenini geleneksel güvenlik anlayışından farklı bir perspektife yönelmiş, gelişen yeni dünya dengeleriyle statik bir sürecin içine dahil olmak yerine dengelerin bir gün sonrasında bile değişebileceği bir ortama girilmiştir.

Süreç her ne kadar temel noktada stratejik ortaklıktan model ortaklığa giden anlayış perspektifinde oluşsa da, öncesinde idealizmden realizme, neo-realist teoriden eleştirel teoriye ve post-modernist teorilere kadar geçmişteki süreçleri etkilemiş teorilerin yeni dönem Türkiye-ABD güvenlik ilişkilerine etkisinin olduğu, paralellikleri ve farklılıkları bağlamında döngüsel tarih anlayışıyla anlatıldığı görülmüştür. Bu süreçte realizm, geçmişten ders alırcasına süreci acımasızlaştırmakta, idealizm ise onun panzehiri olarak olayları yumuşatmaktadır. Irak'ta Türkiye-ABD arasında yaşanan Çuval Hadisesi'nde her ne kadar Realizm Türkiye'ye kontrol dışı davranma lüksü verse de Türkiye yıllardır devam ettirdiği barış içinde bir arada yaşama politikaları bağlamında idealizmi devreye sokmuş, olayları yumuşatıcı rol oynamıştır.

Yukarıda bahsedilen Çuval Hadisesi'ndeki gibi, her zaman için eski dostlar düşman olduktan sonra barışamayabilmektedir. İsrail ile yaşanan Mavi Marmara Olayı bu durumun en açık kanıtı olmuştur. Neden? diye sorulacak olunursa, İsrail ile diplomatik ilişkilerin en alt seviyelere indirilmesi, İsrail'in, Gazze ablukasını hafifletmemesi ve Mavi Marmara Olayı için özür dilemesine rağmen eski sert üslubunu devam ettirmesi bunun temel nedeni olmuştur.

Bilindiği üzere İsrail 1948'te kurulduğunda, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke Türkiye olmuştur. Bunu etkileyen durum ise, Türkiye'nin ABD'ye yaklaşım Rusya'nın Karadeniz'de ve Akdeniz'deki yayılmacı arzularına karşı

güçlü bir blok oluşturma niyetiydi. Ama Türkiye hiçbir zaman bir başat güç olarak bloğu oluşturan ülkelerden birisi olamamış, bloğun içinde ABD hegemonyası altında pek sesi çıkmayan bir ülke (ABD Başkanı Barack Obama döneminde Türkiye-ABD arasında oluşan model ortaklık perspektifinden çok stratejik ortaklık perspektifinde hareket eden bir ülke) olmuştur.

Ayrıca, ABD ile Türkiye'nin geçmişten gelen stratejik ortaklığını sadece 11 Eylül sonrası süreç bağlamında spesifik olarak değerlendirmek hata olur, ama ortaya koyulan tez bağlamında okyanusta yüzmek yerine denizde yüzmenin mantıklı olacağı bir olaylar silsilesi de oluşturmak doğru olacaktır.

Her iki ülkeyi de, sadece büyük satranç tahtası bağlamında güvenlik temelli duvarlara sahip olarak nitelemek hata olacaktır. Nükleer savaşların başlamasından önce, yani II. Dünya Savaşı'nın bitiminden önce ABD ve kimi ülkeler güvenlik temelli duvarlara sahipti ama dünyanın politik şekli, özellikle 11 Eylül'den sonra terör çağına bürününce hiçbir ülkenin ve hiçbir coğrafyanın korunaklı olmadığı, nereden ve ne zaman saldırının geleceğinin bilinmediği, düşmanın kolayca bulanamadığı bir hali oluşturmuştu.

ABD ve Türkiye yıllardır iki iyi müttefik görünümündeydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulup yüzünü batıya çevirdiği günden beri, Avrupa ve Amerika ile iyi ilişkiler yürütülmekteydi. Tabii ki bunda, ulu önder Atatürk'ün bu ülkelere tamamen bağlanmayıp, özgürlükçü ve bağımsız bir siyaset izlemesinin de büyük rolü vardı. Milletler Cemiyeti (MC)'ne bile barışçıl bir ülke olma izlemini vermek için girilmişti. İtalya Habeşistan (Etiyopya)'ı işgal ederken, Hitler Almanya'sı ise Avusturya'yı ilhak ederken pek ses çıkarmayan MC'nin iki başat gücü İngiltere ve Fransa, Atatürk'ün ölmeden önce, olacağını sezdiği II. Dünya Savaşı'na göğüs germek zorunda kalmışlardı. O dönemlerden itibaren güvenlik temelli duvarlar oluşturmaya çalışan Türkiye dünyanın daha da kötüye gitmesiyle birlikte bu politik çizgiyi oluşturma konusunda haklı çıkmıştı.

Soğuk Savaş döneminde Doğu Blok'unun içinde yer almayan Türkiye, kendini ABD ve müttefiklerinin yanında bulmuştu. Bu dönemden itibaren Marshall Yardımı ve Truman Doktrini ile Batı'dan hem ekonomik hem de politik destek alan Türkiye kendini daha güvende hissetmeye başlamıştı.

Avrupa'nın Demir Perde (Iron Curtain) ile ikiye bölündüğü (askeri gücün ön plana çıktığı) bir dönemde ABD'nin ileri bir karakolu görünümündeki Türkiye, sadece ABD'nin değil, çoğu Avrupa ve NATO ülkesinin de ortak güvenliğini sağlamaktaydı. NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip Türkiye'nin böyle bir stratejik konuma sahip olması tarihsel arka plana bakıldığında tesadüf de değildi.

11 Eylül sonrası 2003 Irak işgali sırasında Türkiye'deki askeri üsleri kullanmak isteyen ABD'nin, 1 Mart 2003 tarihli tezkere ile hayal kırıklığına uğramasıyla ilişkiler gerilmiş; ancak bu gergin süreç eski dostu düşman yapmamıştı.

Afganistan'daki barış güçleri aracılığıyla ABD'ye yardımcı olan Türkiye halen bölgedeki dengelerin korunması noktasında üzerine düşen barışçıl misyonu sürdürmektedir. Kısacası yurttan sulh cihanda sulh ilkesi dış politikanın temelini oluşturmaktadır.

Küreselleşme ve güvenlik gibi önemli kavramları bünyesinde barındıran uluslararası ilişkiler bağlamında, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharı perspektifinde güvenlik ilişkileri yoğunlaşan Türkiye ve ABD gün geçtikçe daha da yoğun ilişkiler içine girecek gibi görünmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK BAĞLAMINDA TEORİK ANLATIM VE ABD-TÜRKİYE EKSENİNDE DEĞERLENDİRMELER

1.1. KAVRAMSAL VE TARİHSEL AÇIDAN GÜVENLİK

Bu kısımda güvenliğin tarihsel sürecine, kimi düşünürler tarafından yapılan tanımlamalarına ve güvenlik türlerine değinilecektir. Sürecin analizini yapabilmek için somut bilgilerden yola çıkarak soyut düşünceye ulaşma çabası konuya yön verecektir. Tarihsel arka plan verilirken yazılı belgelerle ve uluslararası ilişkiler perspektifiyle başlanacak, ama unutmamak gerekir ki güvenlik insanlığın var olduğundan beridir hayat sahası bulmaktadır.

Güvenlikle ilgili birçok düşünür tarafından birçok tanımlama yapılmış ve en sonunda az da olsa genel bir tanımlamaya gidilebilmiştir. Felsefecisinden sosyoloğuna, uluslararası ilişkiler uzmanından tarihçisine kadar birçok kişinin bu konu hakkında yorum yapması konunun önemini bir kez daha vurgulamış olmaktadır.

Güvenlik türleri de önce imparatorluktan ulus-devlete geçiş süreciyle, sonrasında ise teknoloji ve iletişimle güçlenen ve dar kalıplara sığamayan Uluslararası İlişkiler disiplini ile genişlemiş ve her bir güvenlik türünde farklı tanımlamalar ve analizlerle açıklanmaya çalışılmıştır. İlk anlatılacak kısım tarihsel gelişim olacaktır.

1.1.1. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

İnsanlığın varlığından beridir güvenlik kavramı da var olmuştur. 1648 Westphalia barış süreciyle ulus-devletin güçlenmesiyle birlikte etkinliğini artırmış, sonrasında 17., 18. ve 19. yüzyılla birlikte İmparatorlukların

sömürgecilik yarışı, hem kendi topraklarını hem de sömürgelerini koruma içgüdüğü güvenliğin tekrardan sorgulanmasına neden olmuştur.

20. yüzyılda iki büyük dünya savaşı gören dünya güvenliğin önemini bir kez daha anlamış, Soğuk Savaş yıllarında dünyanın ABD ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) arasında Batı ve Doğu Blok'u diye ikiye bölünmesi sıcak savaşın oluşma ihtimaliyle dünyayı korkunun egemen olduğu bir hale büründürmüştü. Çünkü artık yeni savaşlar konvansiyonel savaşlar değil, nükleer, kimyasal ve biyolojik savaşlar olacaktı.¹ Elbette ki bu ülkelerin iç dinamikleri bağlamında etkilendikleri unsurları da dikkate almak gerekmektedir.² Etkinliği 11 Eylül terör saldırılarından sonra gün ve gün artan, savaşlara bile neden olan Lobiler bunlardan birisiydi.³ Bunun dışında silah şirketleri, petrol şirketleri ve askeri yapılanmalar da bu unsurların içindeydi. Güvenliğin tarihsel gelişimine damga vuran diğer unsurlar ise, Batı'nın Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans ve Sanayi Devrimi gibi gelişmeler sonucu yükselen bir toplum haline gelmesiydi. Genel perspektifle tarihsel gelişimden bahsettikten sonra bu sürece etki eden, genel yapılanmalar olan güvenlik tanımlamalarına da değinmekte fayda var.

1.1.2. Güvenliğin Tanımı

Tarih boyunca güvenliğin uluslararası ilişkiler bağlamında farklı tanımlamaları oluşmuştur. Bunları sosyal bilimcilerin farklı görüşleri perspektifinde anlatmak gerekirse şöyle bir açıklama yapılabilir.

Güvenlik kavramı kelime anlamı bağlamında değerlendirildiğinde, tehditlerden ve tehlikelerden korunma anlamına gelmektedir. Bu bağlamda

¹ Erol, Mehmet Seyfettin ve Oğuz, Şafak, "NATO ve Kriz Yönetimi", Edt: Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil, **Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 347.

² Arı, Tayyar, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, ss. 152-195.

³ Mearsheimer, John J. ve Walt, Stephen M., **İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009, ss. 247-250.

değerlendirdiğimizde herhangi bir gerçek kişiliğin ya da tüzel kişiliğin güvende olması için bazı koşullar vardır: Bunlardan birincisi elindeki değerlerine yönelik bir tehdidin bulunmaması halidir. İkincisi ise, eğer mevcut bir tehdit varsa bu tehditle karşı karşıya kalan yapının tehdidi savuşturup yok etme kapasitesine sahip olmasıdır⁴, ABD'nin Ortadoğu bağlamında çeşitli terörist faaliyetlere karşı yaptığı gibi. Başka bir tanımlamaya göre ise güvenlik, tehdit veya tehlike durumunun minimum düzeye getirilmeye çalışılmasıdır.⁵

Güvenlik kavramı ayrıca ülkeler için hayati öneme sahiptir, çünkü bir anlamda ülkelerin var olma sorudur. Bir ülkenin insanları, kurumları ve değerleri ile gelecekte de hayat sahası bulması arzulanıyorsa bu kavram vazgeçilmez bir konuma yükselmektedir. Güvenliğin geniş anlamda tanımı, milli menfaatlere yönelik saldırıları yok etme çabası olarak da belirmektedir. Günümüze kadar güvenlik konusunda değişen husus milli menfaatlerin içeriği ya da bunların öncelik sırası olmuştur.⁶

Güvenlikle ilgili farklı boyutlar da belirmektedir. Bunlar:

- 1) Ulusal ekonomilerin ve ulus-aşırı sermaye hareketlerinin kontrolü,
- 2) Psikolojik harp boyutu,
- 3) Askeri alan boyutu,
- 4) Ulusal güvenliği ve çıkarları savunma ve bölgesel ya da global alanda etkili olabilme açısından, birlikler, entegrasyonlar, ittifak sistemleri ve belirli hedeflere dayanan koalisyonlar içinde yer alma çabasıdır.⁷

⁴ Karabulut, Bilal, **Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitabevi, 2011, s. 7.

⁵ Çakmak, Haydar, **Avrupa Güvenliği**, Ankara, Platin Yayınları, 2006, s. 26.

⁶ Çoruk, Sabahattin, "Yeni Dünya Düzeninde Güç Merkezleri ve Bu Güç Merkezleri ile Türkiye'nin İlişkilerinin Milli Güvenlik Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze, 2005, s. 212.

⁷ Karakoç, Eser, "Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, ss. 5-6.

Amerikalı siyaset bilimci Arnold Wolfers'a göre güvenlik kavramı, ülkelerin saldırı ve savunma politikalarına göre şekillenen temel değerleri korumaya yönelik durum⁸, Alman siyaset bilimci Carlo Masala'ya göre ise, askeri ve demografik tehditlere karşı mücadele⁹, Kanadalı siyaset bilimci Thomas F. Homer-Dixon'a göre ise, vatandaşların sosyal, fiziksel ve ekonomik refahlarını koruma çabası¹⁰, ABD Başkanı Barack Obama dönemindeki güvenlik anlayışına göre ise, terörist saldırılardan siber ataklara ve ülke içindeki tüm felaket durumlarına karşı önlem alınması durumudur.¹¹

1.1.3. Güvenlik Türleri

Güvenliğin gelişim sürecinde ulusal, bölgesel ve son olarak da uluslararası güvenlik ortaya çıkmıştır. 1500'lerden sonra İtalyan siyaset bilimci Niccolo Machiavelli gibi düşünürler ile realist perspektifte şekillenen ulusal güvenlik II. Dünya Savaşı sonrası kurulan NATO gibi bölgesel yapılanma süreçlerine kadar devam etmiş, bu tarihten itibaren yerini bölgesel güvenliğe bırakmıştır. İşin ilginç yanı uluslararası güvenlik ile bölgesel güvenliğin oluşum sürecinde bir tarihsel sıranın olmamasıdır. Bir diğer anlayış ise uluslararası güvenlik yapısının önceden de var olduğuydu. I. Dünya Savaşı sonrasında savaşların ve çatışmaların yıkıcılığını önlemek için kurulmuş olan Milletler Cemiyeti buna bir örnektir. ABD ve SSCB'nin ilk başlarda katılmayı düşünmediği örgüt, İngiltere ve Fransa'nın tekelden çıkamamış bir örgüttü. İtalya'nın 1935 yılında Habeşistan (şimdiki adıyla Etiyopya)'ı işgalinde ve Almanya'nın 1938 yılında Avusturya'yı ilhakında pek ses çıkarmayan örgüt birçok kesim tarafından da eleştirilmişti.

⁸ Wolfers, Arnold, "'National Security' as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4. (Dec., 1952), s. 484.

⁹ Masala, Carlo, "Demographic Pressure and Ecological Restraints: The Case of the Mediterranean", Edt: Kurt R. Spillman and Joachim Krause, **International Security Challenges in a Changing World**, Bern, Peter Lang, 1999, s. 78.

¹⁰ Homer-Dixon, Thomas F., "On the Threshold-Environmental Changes as Causes of Acute Conflict", **International Security**, Vol. 16, No. 2 (Autumn, 1991), The MIT Press, s. 77.

¹¹ "National Security Strategy of USA", **White House**, Washington, May 2010, s. 18, (Erişim), http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (05.04.2012).

1.1.3.1. Ulusal Güvenlik

Güvenlik türlerinden ilki olan ulusal güvenlikle ilgili tanımlamalar ve karşılaştırmalı analizler yapmak gerekirse şunlar söylenebilir.

1648 Westphalia barışı, Papa'yı destekleyen Kutsal Roma İmparatorluğu ile Protestanlık'ın kurucusu Alman rahip Martin Luther'in ateşlediği Alman prensleri arasında yaşanan otuz yıl savaşları sonrasında imzalanmıştı. İşin enteresanı Katolik bir ülke olan Fransa Katolik Roma'yı değil de Alman prenslerini desteklemişti. Bu durum Avrupa sınırları içinde hiçbir ülkenin hiçbir şekilde güvenlik temelli duvarlara sahip olmadığı gerçeğini su yüzüne çıkarmıştı. Bu tarihten sonra Avrupa'da kan akmaya devam edecek ve ulusal güvenliğin önemi kat ve kat artacaktı.

Geleneksel güvenlik anlayışının kökensel yapısında ulusal güvenlik kavramı vardır denilebilir. Bu perspektiften bakıldığında geleneksel anlayış içinde fikir yürüten düşünürlerin hemen hemen hepsi güvenlik denildiği zaman ulusal güvenlik yapısını, ulusal güvenlik denildiği zaman da askeri güvenlik yapısını anlamaktadırlar. Buna ek olarak geleneksel güvenlik anlayışında ulusal güvenlik sorunları önemli ölçüde politikleşmiş, bu konuda yapılan çalışmalar bilimsel amaçlardan çok politik amaçlar doğrultusunda analiz edilmiştir.¹² Machiavellist anlayış bağlamında değerlendirdiğimizde de devletlerin politik çıkarlar bağlamında hareket ettiği görülmüştür. Machiavelli bunu Prens adlı kitabında bir örnekle belirtmektedir. Ona göre parası olup başka bir ülkeyi parasıyla satın alma ihtimali olan bir ülke bunu yapmamalıdır. O parayla asker ve silah satın alıp o ülkeyi işgal etmelidir. Buradan o dönem bağlamında Machiavelli'den orijinal fikirler çıktığı, hatta o dönemin soylu İtalyan Medici ailesinin de bu durumdan etkilendiği

¹² Karabulut, a.g.e., ss. 19-23.

görülmektedir. İtalya'nın Faşist lideri Benito Mussolini'nin de Machiavelli'nin görüşlerinden etkilendiği bilinmektedir.¹³

1.1.3.2. Bölgesel Güvenlik

İkinci çeşit güvenlik türü ise bölgesel perspektifli güvenlik yapılanmasıdır. Bununla ilgili de şunlar söylenebilir.

Günümüzde Avrupa Birliği gibi kurumlar bölgesel güvenliğin klasikleşmiş örneklerini oluşturmaktadır. AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü) gibi yapılanmalar da bu konumu sağlamaya çalışan spesifik örgütlenmelerdir. Hatta günümüzde AGİT, Avrupa dışındaki çalışmaları ve raporlarıyla uluslararası güvenlik çizgisine gelmiştir.

Bölgesel güvenlik, coğrafi ve stratejik yapılanmalar sonucunda oluşmuş bir güvenlik türüdür. Bölgesel güvenliği, mevcut bölgenin güvenliğini genel olarak ya da kısmi olarak korumak amacıyla atılan adımlar olarak tanımlayabiliriz. Bölgesel güvenliği korumak amacıyla kritik dönemlerde ilgili bölge devletleri arasında kimi Antlaşmalar yapılabilmekte, kimi zaman da bununla ilgili bölgesel örgütlenme yapılanmalarına gidilebilmektedir. Agresif yapıdan çok işbirlikçi ve bütünlükçü bir yapı oluşmaktadır. Bölgesel güvenlik konusundaki örgütlenmeler farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır: Bunların birincisi, Geniş Bölge'nin Esaslı Örgütlenmeleri'dir. Bir diğeri ise Dar Bölge'nin Esaslı Örgütlenmeleri'dir. NATO (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü) ve AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) gibi yapılanmalar Geniş Bölge'nin Esaslı Örgütlenmeleri'ne; BAB (Batı Avrupa Birliği), BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu)¹⁴, GUAM (Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü),

¹³ Machiavelli, Niccolo, **Prens**, Çev: Kemal Atakay, İstanbul, Can Yayınları, 2011, ss. 55-58.

¹⁴ Hüseyinov, Fuad, "Avrupa Birliği-BDT Ülkeleri İlişkilerinin Hukuki Çerçevesi", **AÜHF (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi) Dergisi**, Ankara, cilt: 50, sayı: 2, 2001, s. 248.

ŞİÖ (Şangay İşbirliği Örgütü) ve BİP (Balkan İstikrar Paketi) gibi örgütlenmeler de Dar Bölge'nin Esaslı Örgütlenmeleri'ne örnek gösterilebilir.¹⁵

1.1.3.3. Uluslararası Güvenlik

Küreselleşme ile dünyanın küçülmesi, terörün ve nükleer silah ediniminin artması ve ülkelerin sınır aşan faaliyetleri uluslararası güvenlik mekanizmalarının devreye girmesini sağlamıştır.

Uluslararası güvenlikle ilgili artan yaklaşımların temel özelliklerinden birisi, ulusal kurumların savaşın önlenmesinde etkisiz kaldığı inancıydı. Bu kurumlar, devlet çıkarlarının ve ulusal sistemin dayattığı sınırlamaların ürünü olarak görülmekteydi. Özellikle Soğuk Savaş'ın ardından, bu görüşe hem devlet adamları hem de uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından karşı çıkılmıştı. Batı, bir dizi sorun karşısında kendini kanıtlayabilecek kurumlar geliştirmeye çalışmaktaydı. Soğuk Savaş sonrası dönemde en büyük sorun, bu kurumları yeni koşullarla mücadele edecek şekle büründürmekti.¹⁶

Devletler arasında kurumsallaştırılmış işbirliği modelinin daha sağlam bir uluslararası güvenliğin sağlanmasında benzeri görülmemiş fırsatlar açacağına ikna olmuş birçok yazar tarafından 1980'ler ve 1990'ların başında uluslararası güvenlik sisteminin kökleştirilmesi için kimi çabalarda bulunulmuştu. Geçmiş sürekli savaş ve çatışmalarla tanımlanmış olsa da, yirmi birinci yüzyılın başında uluslararası ilişkilerde devletler arasındaki geleneksel güvenlik rekabetini azaltan önemli değişimler yaşanmaktaydı.¹⁷ Tüm bu güvenlik türlerinden sonra bunlara etki eden teorilere de değinmekte fayda olacaktır.

¹⁵ Karabulut, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁶ Baylis, John, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, cilt: 5, sayı: 18, Yaz 2008, ss. 77-78.

¹⁷ Baylis, **a.g.m.**, s. 78.

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKLER TEORİLERİNİN GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

1.2.1. Eski Güvenlik Politikaları

1900'lerle şekillenen ilk teoriler içinde idealist ve realist teoriler başı çekmekteydi. I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinden sonra dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un 1918 yılında kendi adıyla yayınladığı Wilson İlkeleri on dört maddeden (fourteen points) oluşmaktaydı. Bu süreçte, nasıl olurda bir daha böyle bir felaketin yaşanmasını önleyebiliriz anlayışı hüküm sürmeye başlamış, idealist teorinin barışı dizayn etmede başı çekeceğinden bahsedilmişti.

Bu süreç 1918'leden 1930'lara kadar devam etmiş, İtalya'da Benito Mussolini, Almanya'da da Adolf Hitler'in iktidara gelip bir diktatör gibi hareket etmeleri idealist teorinin zayıflayıp realist teorinin ön plana çıkmasına neden olmuştu. İdealist teorinin arka plan destekleyici örgütü olarak görülen Milletler Cemiyeti'nin de uluslararası ve bölgesel sorunlarda yetersiz kalması bu süreci doğuran en önemli etkenlerden birisi olmuştu. Ve sonuç olarak idealist teori geliyorum diyen II. Dünya Savaşı'nı engelleyememiş ve misyonunu tamamlamıştı. Bu bağlamda ilk anlatacağımız konu idealist teori olacaktır.

1.2.1.1. İdealist Teori

Bu teoriyi iyi çözümlenmek sonrakilerin kolay bir biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

Uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkışı I. Dünya Savaşı'nın bitişiyle aynı zamana rastlar (1919'da kurulan Galler Kürsüsü ile). Tabii ki bu yeni disiplinin eski usul uluslararası politikayı ortadan kaldırarak uluslararası ilişkileri tamamıyla değiştirmesi ve sürekli barışı yaratacak şartları hazırlaması bekleniyordu. Dönemin akademisyenlerinin de bu

arzulardan etkilenmemesi olanaksızdı.¹⁸ Bu akademisyenlere göre uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak doğuşunu değerlendirirken unutulmaması gereken durum bu disiplinin dünya politikasını anlamak ve dolayısıyla gelecekteki savaşları önlemek için kontrol yolları bulma arzusu içinde olduğuydu.¹⁹ Bu maksatla ilk uluslararası ilişkiler kürsüsünü kurmak için Wales Üniversitesi'ne verilen başvuru mektubunda yeni disiplinin amacı; Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) projesi tarafından vurgulanan hukuk, politika, etik ve ekonomi ile ilgili problemleri araştırmak ve farklı medeniyetler arasındaki anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunmak olarak tanımlanmıştı.²⁰

Geçmişteki idealist teori oluşumlarına güvenlik stratejileri açısından önemli katkılar sağlamış düşünürlerin başında tabii ki Alman filozof Immanuel Kant ve eski ABD Başkanı Woodrow Wilson gelmekteydi. Kant'ın "Ebedi Barış"ı sağlama çabaları bu eski dönemde gündemde olmuştu.²¹ İdealist yaklaşımcılara göre güvenliği sağlamak için askeri seçeneklerden çok hukuk, genel-geçer normlar ve uluslararası kurum ve örgütler ön plana çıkarılmalıydı.²²

Atlantik'in öteki yakasında ise Amerikan liberal uluslararasıılık geleneğinden gelen, o sıralarda bu grubun başını çeken Woodrow Wilson'un, Milletler Cemiyeti fikirleriyle kaynaşması sonucu ortaya çıkan ve daha sonraları idealistler olarak adlandırılacak olan bir grup düşünür ile birlikte uluslararası ilişkilerin diğer pek çok gözlemcisi gibi milletler arasındaki çatışmayı en aza indirme ve işbirliğini en üst düzeye çıkartmaya çalışan

¹⁸ Özlük, Erdem, "Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, ss. 247-248, (Erişim), http://www.academia.edu/1589176/Uluslararası_Iliskiler_Disiplininin_Soy_Kutugu, (06.04.2012).

¹⁹ Bostanoğlu, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008, ss. 77-81.

²⁰ Carr, E. H., **The Twenty Years' Crisis: 1919-1939**, London, MacMILLAN Press, 1981 (14th), s. 211.

²¹ Kant, Immanuel, **Practical Philosophy**, Çev: Mary J. Gregor, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, ss. 311-353.

²² Dabanlı, İhsan Tuncer, "11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, ss. 18-22.

yapılanmayı desteklemesi kaçınılmazdı. İdealistleri diğerlerinden ayıran nokta ise, uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler gibi uluslararası ilişkilerin hukuki (resmi) yönlerine ve insan hakları (moral) yönlerine yoğunlaşmalarıydı. İdealistler, I. Dünya Savaşı'nın hatalarından ders alarak bu tür bir yıkımın yeniden yaşanmaması için neler yapılması gerektiğini söyleyerek öne çıktılar. Onlara göre hukuka saygı, ortak evrensel değerlere bağlılık ve Milletler Cemiyeti gibi uluslararası örgütlerin gelişmesini sağlamak gibi eylemler yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yardım edecekti.²³

1.2.1.2. Realist Teori

Yukarda da belirtildiği gibi, idealist teorinin başarısızlığı sonucu ortaya çıkan ve bu yapı üzerine inşa edilen bilgilerle daha da güçlenen ikinci bir teori realist yapıydı.

1930'lardan itibaren gelişme gösteren dünyadaki politik kargaşa, diktatörlerin çeşitli ülkelerde hızla yönetimi ele geçirmeleri ve Milletler Cemiyeti'nin uluslararası gelişmeler karşısındaki etkisizliği, genel olarak düşünürler arasında, spesifik olarak da uluslararası ilişkilerle ilgilenenler arasında umutsuzluk ve kuşku duygularını artırmıştı. Sistemden kaynaklanan hayal kırıklığı özellikle Amerikalı düşünürler arasında göze çarpmaktaydı. Yaygın olan kanı ise idealist reformcuların inançları noktasında yanıltılmış olmalarıydı. Bireyler ne mükemmeldiler ne de mükemmelleştirilebilirlerdi. Ahlak kavramının uluslararası ilişkiler araştırma ve uygulamalarında herhangi bir rolü de olamazdı. Örgütler ise savaş tehdidi tamamen ortadan kaldırılmadan reforme edilemezlerdi. Genellikle askeri güçle özdeşleştirilen güç kavramı, ulus-devletlerin aralarındaki ilişkilerde tek mutlaklık olarak görülmeye başlanmıştı.²⁴ Bu bağlamda güç politikalarının yararsız ve akıl dışı değil kaçınılmaz oldukları görülmüştü.

²³ Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Teori, Yaklaşım ve Analiz", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt: 50, no: 3-4, 1996, ss. 91-92.

²⁴ Aydın, **a.g.m.**, ss. 91-92.

Akademik çevrelerde idealistler, fikirlerinin iki savaş arası dönemde tam olarak uygulanmadığını ve dolayısıyla test edilmemiş olduğunu savunurken, realistlerin savunucularından İngiliz teorisyen E. H. Carr ise, test edildiğini, fakat Avrupa'nın tamamını ve dünyanın yarısını çiğneyip geçen ordulara karşı ayakta duramadığını söylüyordu.²⁵ Her ne kadar realizmin entelektüel kökenleri 16. yüzyılda "Prens"i yazan İtalyan siyaset bilimci Machiavelli'ye kadar uzansa da ve her ne kadar Carr idealistlere saldırının öncülüğünü yapsa da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde beliren realist düşünceye en büyük entelektüel destek, daha sonraları realist okulun babası olarak da anılacak olan Alman teorisyen Hans J. Morgenthau'nun 1948'de yayınlanan ve uluslararası ilişkilere kavramsal bir perspektif getiren kitabı "Politics Among Nations"dan gelmişti. Bu eserinde Morgenthau, insan ve devlet davranışlarının oluşumunda güce ulaşma çabasının etkili olduğunu vurgulamaktaydı.²⁶

Çoğunlukla İngiliz felsefeci Thomas Hobbes ve Machiavelli'nin görüşlerine dayanan realist görüş, devletlerin kendi güvenlik yapılarını kurmak için kendi menfaatlerini ön plana çıkarıp, yeri geldi mi hukuku ve ahlaki yapıyı hiçe sayıp kontrolsüz bir biçimde hareket etme çabasına dayanmaktaydı. Özellikle 11 Eylül sonrası ABD güvenlik stratejisinin şekillenmesinde önemli derecede payları olan Amerikan siyaset bilimcileri Samuel P. Huntington ve Francis Fukuyama ve ayrıca Fransız filozof Claude Levi-Straus gibi düşünürlerin realist yaklaşım çerçevesinde hareket ettikleri bilinen bir gerçektir.²⁷ Klasik politikaların ardından, değişen dünyayla birlikte yeni güvenlik politikaları oluşmaya başlamıştır.

²⁵ Carr, **a.g.e.**, ss. 63-88.

²⁶ Morgenthau, Hans J., **Politics Among Nations: The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A. Knopf Press, 1948, s. 22.

²⁷ Dabanlı, **a.g.e.**, s. 18.

1.2.2. Yeni Güvenlik Politikaları

Eski teoriler olan idealist ve realist teorilerin eksikliklerini kapatmak için neo-realist, eleştirel ve post-modernist teoriler ortaya çıkmıştı. I. Dünya Savaşı'nın bitiminden II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar hüküm süren idealist ve realist teorilerin eksiklikleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Batı Blok'unu temsil eden ABD ile Doğu Blok'unu temsil eden SSCB arasında oluşan Soğuk Savaş dönemi nükleer silahların güç gösterisiyle başladığı için dünya marjinalleşmeye, bu bağlamda da marjinal teorilere ihtiyaç duymaya başlamıştı.

Realist teorinin geliştirilmiş versiyonu olan neo-realist teori 1950'lerden sonra etkinlik sahasını genişletmiş, yeni güvenlik politikalarıyla gündeme gelmişti. 1960'lardan sonra ise eleştirel teorinin en önemli temsilcilerinden Alman sosyolog Jurgen Habermas ile teorinin felsefik yönü keşfedilmeye başlanmış, Soğuk Savaş döneminin ideolojik yönü güvenliği soyut düşünce içine sürüklemişti. Teknolojik gelişmelerin ve iletişim yollarının gelişmesiyle küreselleşen dünyanın küçülmesi farklı bir yaklaşım olan post-modernist teoriyi ön plana çıkarmaya başlamıştı. Bu görüşü savunanlara göre 1980'ler ile zirveye tırmanan bölgesel ve uluslararası örgütlerin çeşitlenmesi Westphalia sürecinden gelen ulus-devlet yapısının güçsüzleşmesine neden olmuştu. Ama güçsüzleşmesine rağmen halen yok olmamasında güçlü bir alternatif yapının oluşmaması etkendi.²⁸ Bu perspektifle anlatılacak ilk konu realist teorinin halefi neo-realist yapı olacaktır.

1.2.2.1. Neo-Realist Teori

II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar eski teoriler halen hayat sahası bulurken, sonraki dönemde yeni teorilerin varlığı zorunluluk arz etmişti.

²⁸ Kennedy, Paul, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Çev: Fikret Üçcan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996, s. 173.

Bunların ilki ise Neo-Realist teori olmuş ve Realizm'den kimi noktalarda ayrılmıştı.

Her ne kadar 1950'li yıllar uluslararası ilişkiler alanında çok çeşitli açıklamalara ve teorileşme çabalarına tanık olduysa da, bunlar arasında bir anlayış birliğine ulaşmak mümkün olamamıştı. Özellikle uluslararası sistemin doğası hakkında yaygın bir anlaşmazlık ortamı oluşmuştu. Uluslararası sistem neleri içerir? ve nasıl çalışır? gibi sorulara cevap bulmaya çalışan davranışsalcı akım sonrası çağdaş yaklaşımlara baktığımızda, uluslararası ilişkilerde kapalı yapı bakış açısını tekrardan vurgulayan neo-realizmin, yelpazenin öteki ucundaki Marksist tabanlı dünya sistemi analizlerinden ve bu ikisinin arasında bir yerde bulunan liberal kurumsallaşma yaklaşımlarından etkilendiğini de görmekteydik. Bunlar arasındaki temel farklılık ise uluslararası sistemin nimetlerinin dağılımında ekonomik ve politik faktörlerin görece farklılaşmasıydı.²⁹

Amerikalı uluslararası ilişkiler uzmanları Kenneth N. Waltz ve Staphen D. Krasner, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin yeni uluslararası ekonomik düzenlerinin genel kabul görmemiş olmasının altında bu devletlerin ekonomik zayıflıklarının değil, devlet olarak zayıflıklarının ve uluslararası sistemdeki hakim güçlerin çıkarlarıyla çelişen prensipleri savunmalarının yattığını öne sürmüşlerdi.³⁰ Krasner'e göre Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin dünya ekonomisinin bazı kurumlarını ve uygulamalarını değiştirme çabası fakirlikten değil, uluslararası karar vermede güç ve etki sahibi olma kaygısından kaynaklanmaktaydı.³¹ Diğer bir Amerikalı siyaset bilimci ve tarihçi Robert Tucker da uluslararası sistemin gelişiminin büyük güçlerin ve askeri kuvvetlerin etkisiyle olacağını söylemişti. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin geri

²⁹ Aydın, **a.g.m.**, ss. 99-103.

³⁰ Krasner, Staphen D., **Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism**, Berkeley-CA, University of California Press, 1985, ss. 3-19.

³¹ Davutoğlu, Ahmet, **Küresel Bunalm**, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s. 245.

kalmışlığını ise kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan politik ve ekonomik faktörlere bağlamıştı.³²

1.2.2.2. Eleştirel Teori

Neo-realist yaklaşımın eksikliklerini gören teorisyenler eleştirel teori bağlamında görüşlerini ortaya atmışlar, teori alanına yeni bir bakış açısı getirmişlerdi.

Eleştirel teorinin amacı sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşımlara meydan okuyup alternatifler sunarak sosyal ve politik teoriyi yeniden kurgulamaktı. En önemli eleştirel teorisyen, 1960-1990 yılları arasında eleştirel teoriyi zirveye taşımış, köken olarak Marksist eğilimli, adı Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'yle özdeşleşmiş olan Alman felsefe profesörü Jürgen Habermas'tı.³³

Habermas'a ve genel bağlamda diğer eleştirel teorisyenlere göre bu teori klişeleşmiş yapıların nasıl ortaya çıktığını ve davranışları nasıl etkilediğini de açıklamaya çalışmaktaydı. Ancak realizmin aksine, bunu insanların değiştiremeyeceği kanunları ortaya çıkartmak için değil, bu yapılar altında ezilenleri (kendilerini bağlamayan savaşlarda ölen askerler, ihtiyaçlarına önem vermeyen bürokratik kurumlara vergilerini akıtan vatandaşlar vb.) serbest bıraktırmak ve özgürlüklerine kavuşturmak için yapıyordu. Bu şekilde bir yaklaşım etiği, normatif (olanı değil, olması gerekeni belirten) analizi tekrardan uluslararası ilişkiler teorisinin içine sokmakta; devleti yönetenlerin, teorinin hizmet ettiği alanın ulusal güvenlik ve milli çıkar olduğu yönündeki düşüncelerine izin vermekte; ezilen grupların ve insanların sorunlarını ilgi merkezi yapmakta, bunlara alternatif bir anlayış getirmeye

³² Tucker, Robert, **Politics as Leadership**, Missouri, University of Missouri Press, 1981, s. 124.

³³ Habermas, Jürgen, **Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**, Çev: Thomas Burger, Cambridge-Massachusetts, The MIT Press, 1991, ss. 29-31.

çalışılmaktaydı.³⁴ Bu bağlamında orijinal bir çizgi yakalayan eleştirel teori, belli bir süreliğine yerini post-modern yapıya bırakmış, 1990'larda tekrardan belirmiştir.³⁵

Eleştirel teori 1990'larda Fransız filozof Jacques Derrida'nın kitabı "Marx'ın Hayaletleri" ile yeniden teori sahasına inmiş, güvenliğin evrensel anlamda şiddetle sağlanamayacağı vurgulanmış, Sovyetler'in çöküşüyle güvenlik kavramı yeniden değerlendirilmeye başlanmış³⁶, Francis Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi ile güvenliği sağlamak ve demokrasiyi yaymak için her türlü yolun mübah olduğu yönündeki görüşlerin ortaya çıkmasından sonra bu görüşler eleştirel yapı tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Fukuyama'ya göre ise güvenlik süreci realist paradigma doğrultusunda sağlanabilirdi.³⁷ Bu süreçten sonra teknoloji ve bilişim sektöründeki gelişmelerle ve kültürel değişimlerle modernizmin kendini her alanda hissettirmesi diğer bir görüş olan post-modernist teoriyi gündeme getirmiştir.

1.2.2.3. Post-Modernist Teori

Sonuncu teori olan post-modernist yapı açıklanıp, güvenlikle ilgili süreci anlatılmak gerekirse şöyle bir açıklama yapılabilir.

Post-modernizm bir dönemin adı olarak lanse edilmekteydi. Söz konusu dönem "post-modern durum" olarak adlandırılmaktaydı. Michel Foucault gibi Fransız düşünörlere göre Post-modernizm, aynı zamanda yeni bir felsefi baskının, yeni bir düşünöcenin, üslubun, yeni bir akılcılığın (modern akılcılığın aşan farklı bir yapı), yani bir söylemin adıydı. Bu söylem kültürel, düşünösel,

³⁴ Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", Edt: Atilla Sandıklı, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, İstanbul, BİLGESAM Yayınları, 2012, ss. 151-153.

³⁵ Aydın, **a.g.m.**, ss. 105-107.

³⁶ Derrida, Jacques, **Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International**, Çev: Peggy Kamuf, New York, Routledge Press, 2006, s. 68, 207.

³⁷ Fukuyama, Francis, **The End of History and The Last Man**, New York, Free Press, 2006, ss. 1-12.

maddi nitelikler açısından bir dönemin sona ermesi ve kendi içinden ötekisine geçilmesi anlamında ileri sürülen bir kavramlaştırmaydı. 1943 yılı modernitenin bittiği tarih olarak da nitelendirilmekteydi. Genelde post-modernizm olarak anılan düşünce ve pratiklerinin tamamının II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıktığı görülmekteydi. Dolayısıyla dönemi kesin çizgilerle belirlemek ve tarihsel sınırları saptamak mümkün görünmemekteydi. Önceki yapıları modernizmin içinde yer alan ve post-modernizm olarak ifade edilen süreç ve düşünceler aslında tarihsel zaman dilimi açısından II. Dünya Savaşı'nın ardından ele alınmaya başlanmıştı.³⁸

Post-modernist düşünürler ulusun hayali bir cemaat olduğundan ve toplumsallığın bütünleştirilmez olduğundan hareketle ulusallık kavramına karşı çıkmışlardı. Post-modernizme göre, ulus-devlet sona erdikten sonra yerel ve bölgesel devletleşme olgusu gündeme gelecekti. Kent devletlerinden oluşan bir dünya konfederasyonu oluşacaktı. Ulus devletlerin etkinliğini yitirmesiyle bölgeselleşme olgusu güçlenmeye başlayacaktı. Güvenlik, istikrar ve refahı sağlamakta zorlanan ulus devletler, coğrafik olarak yakın ve aynı zamanda etkin ülkelerle birlikte hareket etme stratejisini benimseyecekler; bölgeselleşme, stratejik, ekonomik, siyasal ve bazen de kültürel nedenlere dayandırılacak, güç oluşturma ya da güce dahil olma fikri birleşmeyi hızlandıracaktı. Tam da bu süreçte güvenlik yapısı bölgesel ya da evrensel kurumlar tarafından sağlanacaktı (Birleşmiş Milletler, NATO ya da Avrupa Birliği gibi kurumlar).³⁹

Bu teorik altyapıdan sonra konuya Türkiye-ABD arasındaki güvenlikle bağlantılı olaylar ve olgular bakımından bakılırsa iki ülke arasındaki yoğun ilişki türü görülebilir.

³⁸ Çağlar, Nedret, "Post-Modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008, cilt: 13, sayı: 3, s. 371.

³⁹ Çağlar, **a.g.m.**, s. 383.

1.3. ABD DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK VE TÜRKİYE-ABD GÜVENLİK İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.3.1. ABD İÇİN GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Amerika'nın kuruluşundan 1945'te başlayan Soğuk Savaş dönemine, oradan 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılıőına, yani 1991'de SSCB'nin resmi olarak çöktüğü döneme kadar devam eden Soğuk Savaş'ın bitiş sürecine, sonrasında da 11 Eylül 2001'e kadar devam eden olaylara değinmek gerekmektedir. 1776 yılında kurulduğundan itibaren ABD için güvenlik önem taşımaya başlamıştı. İlk önce ulusal güvenliğine önem veren ABD, bu işi o kadar ciddiye almıştı ki Monroe Doktrini ile bunu teori şekline büründürmüş, izolasyonist (yalnızcılık) politika izlemeye başlamıştı. Avrupa'nın, üzerinde güneş batmayan imparatorluğu İngiltere'den bağımsızlığını kazanmış olan ABD, kurucu babalar olarak nitelendirilen George Washington ve Benjamin Franklin gibi zeki ve bilgili liderler ile her anlamda hızlı bir biçimde gelişmeye başlamıştı.

I. ve II. Dünya Savaşları'na kadar süren bu süreç, ABD'nin her iki savaşta da gönüllü olmasa da çatışmaların içine çekilmesine kadar devam etmişti. Her iki dünya savaşında da ebedi dostları İngiltere ve Fransa'nın çatışmalardan galibiyetle çıkmasını sağlamıştı. Yakılıp yıkılan Avrupa ülkelerinin gücünü yitirmesi, Avrupa'daki birçok fen ve sosyal bilimcinin ABD'ye kaçması, ABD'nin Avrupa ülkelerine silah ve ham madde satması ve alacaklarının olması ABD'nin savaştan SSCB ile birlikte süper güç olarak çıkmasını sağlamıştı. İlk olarak Soğuk Savaş'a kadar devam eden süreçle başlayıp tarihsel çizgide devam etmek gerekirse kimi açıklamalarda bulunabilir.

1.3.1.1. Soğuk Savaş'a Kadarki Dönem

1.3.1.1.1. ABD'nin Kuruluşu ve Bağımsızlık Bildirgesi

1774–1783 yılları arasında Amerika'da baş gösteren olaylar “Amerikan Devrimi” ya da “Bağımsızlık Savaşı” olarak adlandırılmıştı. Aslında 1763'te İngiltere'nin Yedi Yıl Savaşları'ndan galip çıkması Amerikan bağımsızlık hareketinin pimini çekmişti. Ancak, İngiliz Kraliyet Donanması ve Ordusu olmasaydı Amerikalılar kendilerini Büyük Britanya'ya bağlayan bağları çoktan koparmış olurlardı. Gün geçtikçe ekonomik güçleri artan koloniler, şikayetlerini giderek daha güçlü bir biçimde dile getirir olmuşlardı. Koloniler ilk silahlı mücadeleyi İngiltere'den bağımsız olmak için değil, isteklerini İngiltere'ye kabul ettirmek için yapmışlardı. Bağımsızlık fikri ise 1776'dan itibaren oluşacaktı.⁴⁰

Ayrıca bu dönemde ilk Amerikan yazılı belgesi Amerika'nın kurucu babaları tarafından oluşturulmuştu. Thomas Jefferson başkanlığındaki heyet, 4 Temmuz 1776'da Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi'ni kabul etti. Bu belge demokrasi tarihi ve siyaset bilimi açısından çok önemliydi. İlk defa insanların doğuştan sahip oldukları hak ve hürriyetlerden ve demokrasinin temel ilkelerinden bahsedilmekteydi. “İnsanların doğuştan sahip oldukları devredilemez hakları vardır: Yaşama hakkı, hürriyet hakkı ve saadetini temin etme hakkı. Devletler bu hakları sağlamak için kurulmuştur ve yönetenler her türlü iktidarı yönetilenlerin rızasından alırlar. Bu haklara aykırı davranan iktidarı değiştirmek milletin hakkıdır” denmekteydi. Beyannamenin sonunda: “Eyaletler içişlerinde serbest olmak şartıyla ‘Amerika Birleşik Devletleri’ adlı bağımsız bir devlet tarafından yönetilecektir” denmekteydi. Bu sürecin ardından 3 Eylül 1783'te Paris Barışı imzlanmış ve İngiltere ABD'nin

⁴⁰ Birecikli, İhsan Burak, “Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776–1876)”, **History Studies**, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, s. 88.

bağımsızlığını tanımıştı.⁴¹ Bunu takiben, ABD'nin gerçekçi politikaları doktrinler eşliğinde başlıyordu.

1.3.1.1.2. Monroe Doktrini'nden I. Dünya Savaşı'na Kadarki Dönem

ABD'nin tarihsel kökenlere dayanan güvenlik anlayışını öğrenmeden günümüz ABD güvenlik koşullarını anlamak güç olacaktır. Özellikle geçmişteki eylemler bağlamında analiz yaparak bu duruma açıklık getirmek gerekirse döngüsel tarih anlayışının yardımından da yararlanılmış olunur. Bu bağlamda Monroe Doktrini'nin oluşumundan Soğuk Savaş'ın başlangıcına (1945'lere) kadarki dönem incelenirse şunlar söylenebilir. İlk olduğu dönemlerde yalnızcılık politikasının uluslararası ilişkilerde çeşitli anlamları vardı. Statükocu durum politikası, izolasyonizm veya Monroe Doktrini gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılan yalnızcılık politikası, uluslararası sorunlara aktif bir biçimde katılmamayı ve diğer devletlerle diplomatik ve ticari ilişkileri en alt düzeyde tutmayı öngören bir dış politika anlayışı ortaya koymaktaydı.⁴²

Herhangi bir ülke için güvenlik anlayışı anlamına gelen bu doktrinin uygulanması için kimi şartların oluşması gerekmektedir. Devletler arasında eşit güç dağılımının bulunması gerektiği bu şartlardan sadece birisiydi. Daha açık bir ifadeyle söylemek gerekirse, bu tür güvenlik politikalarının uygulanması güç dengesi sisteminde daha kolaydı. Oysa, devletler arasında bloklaşmanın mevcut olduğu iki kutuplu sistemlerde bu tür bir politikaların izlenmesi oldukça zordu. Hatta buna imkansız demek daha doğru olurdu (ileriki kısımlarda anlatılacak Soğuk Savaş kısmında bu konuya geniş bir biçimde değinilecektir). Bu bağlamda düşünüldüğünde ABD'nin güvenlik ve dış politika anlayışının temelleri ne zaman oluşturuldu? diye sorulursa kimi

⁴¹ Birecikli, **a.g.m.**, s. 89,90.

⁴² Streissguth, Tom ve Friedenthal Lora, **Key Concepts in American History: Isolationism, USA**, Chelsea House Press, 2010, ss. 53-55.

cevaplar alınmaktaydı.⁴³ Amerika'da ilk defa 1782 yılında ABD'nin ikinci Başkanı John Adams tarafından dile getirilmiş olan anlayış, Adams'ın Avrupa'nın iç işlerine karışmamak ilkesinin Amerika'nın yeni dış güvenlik politikası olması gerektiği şeklindeki görüşleriyle açıklığa kavuşmuştu. Aynı şekilde Amerika'nın kurucusu ve ilk başkanı olan George Washington da benzer şeylerden bahsetmişti. Washington 1796'daki veda konuşmasında gerçek politikanın, hiçbir devletle ittifak yapmamak ve Avrupa'nın önemli sorunlarına karışmamak olduğunu söylemişti.⁴⁴

Yalnızcılık politikasının Amerikan dış güvenlik politikasında kapsamlı bir şekilde uygulanması, esas olarak Başkan Monroe'nun 8 Aralık 1823'te Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajdan sonra olmuştu. Bu politika daha sonra Monroe Doktrini adını almıştı. Başkan Monroe verdiği mesajda iki önemli nokta üzerinde durmuştu.⁴⁵

1) Amerikan güvenlik anlayışının Avrupa ile hiçbir politik ilgisinin olmadığı ve ABD'nin Avrupa'nın iç ve dış güvenlik yapısına karışmayacağı, buna karşılık Avrupa devletlerinin de Amerika kıtasının iç ve dış güvenlik işlerine karışmaması ve Amerika kıtasından uzak durması gerektiğinden bahsedilmişti.

2) Amerika'nın bu isteğine rağmen eğer herhangi bir Avrupa devletinin Amerika kıtasına ayak basması ve bu kıtada sömürgecilik girişiminde bulunması gerçekleşirse, ABD'nin bu durumu düşmanca bir tavır olarak sayacağı ve Avrupa devletlerinin ABD'yi karşılarında bulacağından da bahsedilmişti.

⁴³ Nye, Joseph S. (Jr.), **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayınları, 2003, ss. 89-92.

⁴⁴ Nye, **a.g.e.**, ss. 169-213.

⁴⁵ Renahan, Edward J. Jr., **The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy**, USA, Chelsea House Publishers, 2007, ss. 78-102.

Tabii ki güvenlikle ilgili yaşanan kimi gelişmeler de ülkeleri karşı karşıya getirmişti. Oluşması beklenen barış ise ince bir çizgi ile belirlenmekteydi. Eğer marjinal yapının olumlu tarafına geçiş yapılırdı tek bir kavram ortaya çıkacaktı. Bu da sürekli barıştı. Amerika kıtasındaki İspanyol sömürgelerinde hızla yayılan ayaklanmalar Avrupalı devletlerini de yakından ilgilendirmekteydi. Alman asıllı Avusturyalı diplomat Klemens von Metternich 1822 Verona Kongresi'nde, İspanya'daki liberal ayaklanmaların yanı sıra bazı sömürgelerde cereyan eden ayaklanmaların da bastırılması gerektiğini ileri sürmüştü, bunun üzerine İspanya'daki ayaklanmaları bastırmakla görevli Fransa, Orta ve Güney Amerika'yı kendi üstünlüğüne alabilme amacıyla buradaki ayaklanmaları bastırmaya bir nevi gönüllü olmuştu. Ancak, bu duruma iki ülke karşı çıkmıştı: Bu ülkelerden ilki bağımsızlıklarını kazanmaları durumunda bu devletlerle daha rahat ticari ilişkiler kurabileceğini düşünen İngiltere, diğeri ise bu bölgeyi kendi doğal yayılma alanı olarak gören ABD'ydi.⁴⁶

Dönemin ABD başkanı Monroe 1823 yılında Kongre'ye sunduğu raporda bu isteğini de açıkça ortaya koymuştu. Daha önceki bilgilerde de söylendiği gibi, Monroe, ABD'nin Avrupalı devletlerin güvenlik sahasına müdahale etmeyeceğini, ancak, ABD ile dostça ilişkiler kurmak istiyorlarsa Amerika kıtasına müdahaleden kaçınılması gerektiğini de belirtmekteydi. ABD'nin tarihe adını altın harflerle yazdıracağı gerçek imtihanı I. ve II. Dünya Savaş'larıyla başlayacaktı.

1.3.1.1.3. I. ve II. Dünya Savaşı Dönemi

ABD'nin, kabuğundan çıkıp dünya olaylarına müdahil olmaya başladığı I. ve II. Dünya Savaşı dönemlerini anlamak günümüzdeki Amerikan hegemonyasını anlamak için ipucu niteliğindedir. Buna paralel olarak iki

⁴⁶ Kürkçüoğlu, Ömer ve Erdem, Gökhan, "Avrupa'nın Siyasal ve Ekonomik Dönüşümü (1815-1871)", Edt: Çağrı Erhan ve Esra Yakut, **Siyasi Tarih I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 110.

savaş arasında yaşanan kimi olay ve olgular anlatılmaya çalışılacaktır. ABD ulusal güvenlik politikaları ile ilgili olarak tarihsel nitelikteki iki karar kırılma noktası oluşturmuştu. İlk karar; bağımsızlığını kazanıp kurulan ABD eyaletlerinin düzenli bir barış ordusuna sahip olması gerekliliğiyle ilgiliydi. İkinci karar ise, ABD'nin I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Uluslar Ligi (Milletler Cemiyeti)'ne girmeyerek kendi güvenliğini tek başına sağlamaya çalışmasıyla ilgiliydi.⁴⁷

Bu durum, II. Dünya Savaşı sonrasında NATO'nun kurulmasıyla ve 5. Madde'nin etkinlik kazanmasıyla (güvenlikle ilgili verdiği kararlar) birlikte sona ermişti.⁴⁸ Bu tarihten sonra NATO, hem ABD hem de AB için kaçınılmaz olarak bir güvenlik aracı niteliğine bürünmüştü.⁴⁹ Ayrıca bu yapı, zıtlaşmak ve cepheleşmekten çok işbirliğine dayanacaktı. Tabii ki ABD ve AB'nin bu bahsedilen yapı bağlamında stratejik bir ortak mı yoksa düşman mı olduğu noktasında da şüpheler vardı.⁵⁰

Bugün için üçüncü karar aşaması ise, ABD'nin kendi güvenliğini en yüksek düzeye çıkarmak için hangi mali ve siyasal masraflar ile ne kadar riske gireceği ile ilgiliydi.

Sonuç olarak XIX. yüzyıl boyunca Amerika'nın ülke dışındaki eylemleri, kendi iç yapısına çekilen, bir tür yalnızcılık siyaseti izleyen (dış ülkelerin iç işlerine karışmayan) şeklinde tanımlanırken, daha sonraları ise, zaman zaman aşırı milliyetçi hareketler tarafından desteklenen genişleme misyoncusu olarak tanımlanmıştı. XX. yüzyıl boyunca Amerikan dış politikası Atlantik Okyanusu'nun ötesine geçerek ortak demokratik arzulara odaklanmış

⁴⁷ Carr, Edward Hallett, **International Relations Between Two World Wars, 1919-1939**, London, MacMILLAN Press, 1990, s. 103, 119.

⁴⁸ Frantzen, Henning-A., **NATO and Peace Support Operations, 1991-1999: Policies and Doctrines**, USA, Frank Cass Press, 2005, ss. 62-63.

⁴⁹ Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, Çev: Yelda Türedi, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005, s. 112.

⁵⁰ Hakkı, Murat Metin, **Türkiye, Ortadoğu ve Avrasya'yı Neler Bekliyor?**, İstanbul, Ötügen Yayınları, 2007, ss. 204-206.

bir yapıda Avrupa'ya yönelmişti. Bu dönemler içinde en önemlisi Soğuk Savaş dönemi olacaktı.⁵¹

1.3.1.2. Soğuk Savaş Dönemi

Klasik açıklamaların dışına çıkarak Soğuk Savaş sırasındaki genel portreyi, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1990'lara kadar süren ABD dış politikası bağlamında incelemek daha doğru olacaktır. Bu bağlamda da şunlar söylenebilir.

İlk dönem, ABD'nin Asya-Pasifik bölgesinde Japonya'nın genişlemeci eğilimlerini diplomasi yoluyla sınırlamaya çalıştığı ve bu bölgedeki ABD çıkarlarını korumayı hedeflediği 1930'lardan, ABD'nin savaşa girdiği 1941'lere kadar süren dönemdi.⁵² Söz konusu yıllarda ABD yönetimi Avrupa'da Mussolini ve Hitler'in yüksek propagandalı saldırganlığından çok⁵³, siyasal ve ekonomik olarak kendi çıkarlarını etkileyebileceğini düşündüğü Uzakdoğu gelişmelerine odaklanmıştı. Bu tercih aslında, ABD'nin 1898'de İspanya ile yapılan savaştan sonra Filipinleri ele geçirerek Asya'da da toprak elde etmesinden sonra benimsediği dış politika yaklaşımının doğal bir sonucuydu. Bu yaklaşımın istisnai dönemi, ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girdiği 1917'den, idealist düşünceleriyle dünyayı yeniden şekillendirmeye çalışan Başkan Woodrow Wilson'un başkanlıktan ayrıldığı 1921'e kadar devam eden dünya ölçekli dış politika izleme dönemi idi.⁵⁴

İkinci dönem, ABD'nin II. Dünya Savaşı'nda fiilen yer aldığı 1941–1945 yılları arasını kapsamaktaydı. Askeri yaklaşımların diplomasinin önüne geçtiği bu dönemde, Soğuk Savaş döneminin kimi temel anlaşmazlık noktalarının ilk belirtileri ortaya çıkmıştı. SSCB'nin boğazlar üzerinde

⁵¹ Streissguth ve Friedenthal, **a.g.e.**, ss. 1-7.

⁵² Armaoğlu, Fahir, **Amerikan-Japon Münasebetlerinin 10 Yılı: 1931-1941**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1957, ss. 26-52.

⁵³ Carr, "The Twenty Years' Crisis: 1919-1939", **a.g.e.**, ss. 144-145.

⁵⁴ Erhan, Çağrı, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s: 56-4, 2001, s 79.

egemenlik kurmaya çalışması, Türkiye açısından hem ABD'nin iki arada bir derecede kalmasına hem de boğazlara sınırı olan ülkelerin gerilmesine neden olmuştu. Bunların dışında da kimi olaylar olmuştu. Orta ve Doğu Avrupa'da Kızıl Ordu'nun rakipsiz üstünlüğü, SSCB tarafından kurtarılan bölgelerde Moskova tarafından desteklenen komünist oluşumlar; Almanya'nın bölünmüşlüğünden doğan sorunlar ve Kore bölgesindeki siyasal belirsizlikler ilerleyen yıllarda ABD ve SSCB arasında sürekli ihtilaf yaratacaktı.⁵⁵

Üçüncü dönem, II. Dünya Savaşı'nın bitiminden (1945'lerden) 1990'ların başına kadar devam eden ve Soğuk Savaş yılları olarak tanımlanan dönemdir. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında oluşan anlaşmazlıkların boyutları ABD ve SSCB arasında büyürken, tarafların nükleer silahlara sahip olması karşılıklı tehdit algılamalarının niteliğini de değiştirmişti.⁵⁶

Dünya ABD ile SSCB arasında iki kutuplu bir hal almaya başlamıştı. II. Dünya Savaşı tüm şiddetiyle devam ederken yeni düzeninin içeriği Amerikalı askeri planlamacıların görüşleriyle belirmektedir. Bu politikalarla ilgili bir belgede: "Düşmanlarımızla yapılan savaşın başarıyla sonuçlanmasının ardından nispi askeri güçler tarafından derinden değiştirilmiş bir dünya oluşturulmuştur; bu aslında son 1500 yıl içinde meydana gelen değişikliklerle değil de, Roma'nın çöküşüyle gelen değişikliklerle kıyaslanabilir. Japonya'nın yenilgisinden sonra yalnızca ABD ve Sovyetler Birliği birinci derecede askeri güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu, her ikisi için de coğrafi konum ve genişlik ile yüksek yoğunluklu harp malzemeleri potansiyelinin bir arada bulunmasından doğmaktadır" denmektedir.⁵⁷ Bu dönemde ABD için, Amerika'nın topraklarına çatışmaların sıçramasını engellemek başlıca amaçlardandı. Ayrıca bu dönemde Ortadoğu bölgesini jeopolitik, ekonomik

⁵⁵ Erhan, a.g.m., s. 80.

⁵⁶ Fousek, John, **To Lead The Free World: American Nationalism and The Cultural Root of The Cold War**, North Carolina, The University of North Carolina Press, 2000, ss. 127-128.

⁵⁷ Kennedy, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, Çev: Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 426

ve politik anlamda kaybetmek büyük bir hayal kırıklığı yaratabilirdi. Aksi bir durumda tüm bu avantaj SSCB'ye geçebilirdi.⁵⁸ Demir Perde'nin inmesinin ardından, yeni bir dönemin başladığı 11 Eylül'e kadarki dönem bağlamında da hareketli gelişmeler yaşanmıştır.⁵⁹

1.3.1.3. Soğuk Savaş'ın Bitiminden 11 Eylül'e Kadarki Dönem

Sovyetler Birliği'nin ve bu ülkenin liderliğini yaptığı Varşova Pakti'nin dağılmasıyla birlikte (birçok nedeni vardı),⁶⁰ yani 1990'lann başından itibaren, dönemin ABD Başkanı George Bush'un yeni dünya düzeni olarak adlandırdığı bir döneme girilmişti. Aslında dönemin Başkanı Baba Bush'un bu ifadesi kendi ifadesi değildi.⁶¹ I. ve II. Savaşları'nın ardından ABD başkanlarının hemen hemen hepsi ortaya çıkan yeni uluslararası ortamı yeni dünya düzeni olarak adlandırmışlardı.⁶²

İki kuşaktır dünyayı bölen zorlu mücadelenin sona erdiği bir dönemde Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hakimiyetinin ortadan kalktığına, Soğuk Savaş'ın bir açıdan bittiğine ve bunun en önemli sorunlardan birinin çözüldüğü anlamına geldiğine, bundan kısa bir zaman önce hayal bile edilemeyecek yeni bir döneme girildiğine, ayrıca bu yeni dönemin büyük umutlar ve belirsizlikler içerdiğine, yeni dönem güvenlik stratejilerini biçimlendirmek ve halen varlığını sürdüren sıra dışı eğilimleri açığa çıkarmak gerektiğine, neyin değiştiğinin veya değişmediğinin açıkça görüldüğüne, tarihin insanlığın önüne koyduğu fırsatların ciddi bir biçimde değerlendirilmesi ve devam eden tehlikelerin göz ardı edilmemesi gerektiğine de değinilmişti.⁶³

⁵⁸ Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2011, ss. 341-342.

⁵⁹ Erhan, **a.g.m.**, s. 80.

⁶⁰ Brzezinski, Zbigniew, **Büyük Çöküş**, Çev: Gül Keskil ve Gülsev Pakkan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, ss. 77-115.

⁶¹ Erhan, **a.g.m.**, s. 82.

⁶² Öngör, Önder, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Ortadoğu Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye Üzerine Yansımaları", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2005, ss. 70-71.

⁶³ Erhan, **a.g.m.**, s. 80.

1.3.2. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN GÜVENLİK BOYUTU: GENEL KARAKTERİSTİK YAPI VE TARİHSEL ARKA PLAN

1.3.2.1. Genel Karakteristik Yapı

Soğuk Savaş'ın başlangıcından sonuna kadar geçen dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinde göze çarpan en önemli olay savunma alanındaki işbirliği olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye, yerini ABD'nin liderliğini üstlendiği blok içerisinde belirlemesiyle stratejik önem ve jeopolitik konum özellikleri açısından ABD için önemli ve sadık bir müttefik olma niteliğini bugüne kadar koruyabilmişti (özellikle Ortadoğu'daki kritik önemiyle).⁶⁴ II. Dünya Savaşı'ndan itibaren ise dünya genelinde domino etkisine benzer bir güvenlik sistemi oluşmaktaydı. Türkiye'nin NATO'ya 1952 yılında katılımıyla birlikte savunma ilişkileri kurumsal bir zemine oturmuş, Türkiye'nin NATO'nun güney kanadında üstlendiği rol ABD ile ilişkilerinde de ön plana çıkmıştı. Ayrıca, Kıbrıs Barış Harekati'nden sonra ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu savunma ve güvenlik ilişkilerini sekteye uğratmış, ama bu durum kısa sürmüştü.⁶⁵

Soğuk Savaş'ın bitiminin ardından NATO'nun misyonunun ve varlığının tartışılır hale gelmesiyle birlikte Türkiye'nin stratejik öneminin ABD politikasındaki yeri de kısa süreliğine de olsa sorgulanır hale gelmişti.⁶⁶ Tabii ki önemle belirtmek gerekir ki, bu örgütte askeri güçten çok diğer başka güç unsurları (siyaset, çıkar vb.) ön plana çıkmaya başlamıştı.⁶⁷ Ancak, özellikle Körfez Krizi'nden ve 11 Eylül saldırılarından sonra Türkiye-ABD arasında savunma alanındaki işbirliğinin artırılması konusu tekrardan gündeme gelmiş,

⁶⁴ Kissinger, Henry, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev: Tayfun Evyapan, Ankara, METU (ODTÜ) Press, 2002, s. 148.

⁶⁵ Uslu, Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, ss. 359-360.

⁶⁶ Gordon, Philip ve Taşpınar, Ömer, **Türkiye'yi Kazanmak: Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez**, Çev: Metin Okur, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 170.

⁶⁷ Held, David ve McGrew, Anthony, "The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for World Order", **Review of International Studies**, cilt: 28, sayı: 5, Aralık 1998, s. 227.

NATO'nun misyonunun yeniden tanımlanması çerçevesinde Türkiye'nin üstleneceği rol de yeniden şekillenmeye başlamıştı.⁶⁸

Bu anlamda NATO'nun yeniden yapılandırılması, Avrupa ordusunun kurulması (ABD ordusu gibi sert olmayan bir ordu), bölgede oluşturulacak ve Türkiye'yi yakından ilgilendirecek yeni bir güvenlik sisteminin varlığı Türkiye ve ABD'yi aynı yönde politikalar izlemeye itecekti. Bu alandaki gelişmeleri ise Türkiye-ABD ilişkilerini etkileyebilecek unsurlar olarak görmek gerekecekti.⁶⁹ Bununla ilgili olarak ise, Soğuk Savaş dönemi ön planda olmak üzere kimi gelişmeler yaşanmıştı.

1.3.2.2. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik İlişkileri Bağlamında

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden 1990'lara kadar Türkiye-ABD ilişkileri Amerikan-Sovyet çekişmesi ekseninde gelişmiş ve evrim geçirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Türkiye'nin izlediği dış politika tamamen Sovyet korkusuna bağlı olarak Batı Kampı'na ve özellikle de ABD ile ittifak sürecine dayandırılmıştır. Aralarında ABD ve SSCB'nin de bulunduğu kimi ülkelerin katıldığı Yalta Konferansı'nda stratejik bölgelerin paylaşılmasından sonra Türkiye, ABD'nin SSCB'yi Çevreleme Politikası'nın tetikleyici bir unsuru olan 1947 Truman Doktrini⁷⁰ ve Marshall Yardımı⁷¹ ile bağlantılı olarak, ABD'nin liderliğini üstlendiği sistem içinde yer alma isteğini bir politik ve ekonomik uygulamaya dönüştürmüştü. Türkiye-ABD ilişkileri açısından 1950'ler yoğun bir dönem yaratmış, ABD, Türk dış politikasının en önemli unsuru hatta tek dayanak noktası haline gelmişti. Türkiye bu yıllarda, Soğuk Savaş anlamında, ulusal çıkarını ABD kampında yer alma ile özdeş

⁶⁸ Gök, Havva, "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi", Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği: Yeni Büyük Oyun**, Ankara, Barış Platin Kitabevi, 2009, ss. 101-103.

⁶⁹ Manners, Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 2, 2002, s. 245, 250.

⁷⁰ Ertem, Barış, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt: 12, sayı: 21, Haziran 2009, ss. 386-390.

⁷¹ Ertem, **a.g.m.**, ss. 390-393.

tutmuştu. Türkiye, ABD ile birlikte Kore Savaşı'na katılmış, bununla bağlantılı olarak 1952'de NATO'ya üye olmuş, resmen açıklamasa da 1957'de Eisenhower Doktrini'ni kabul etmişti. 1948'de İsrail devletinin kurulması da Türkiye-ABD ilişkilerinin Ortadoğu ayağında yeni bir yapı oluşturmuştu. Kurulduğu andan itibaren İsrail'e destek veren tek Müslüman ülke konumunda olan Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkisi bu faktörün de etkisiyle 2000'li yıllara kadar olumsuz geçmişti.⁷²

Arap dünyasına konan mesafenin yanı sıra, Türkiye bu dönemde özellikle BM'deki üçüncü dünyacı hareketlerden uzak durarak, Batı'nın, yani ABD'nin yanında hareket etmeye özen göstermişti. Türkiye'nin bu şekilde hareket etmesinde ekonomik kalkınma arzularının gerçekleşmesi için Amerikan yardımı ümidinin önemli bir rol oynadığı düşünülmekteydi. Hatta bu yardımların devamı için birtakım göstermelik ekonomik liberalleşme adımları da atılmıştı.⁷³

Ancak, ekonomisi 1950'lerin ortalarında kötüye giden Türkiye, Amerika'dan bu konuda beklediği desteği alamayınca Amerikan yardımlarından beklentisini kesmiş ve dış politika yönelimlerini Avrupa ile çeşitlendirmeye çalışmıştı. Bu yaklaşım ABD'den de destek görmüş ve Türkiye 1959 yılında Ortak Pazar [Avrupa Gümrük Birliği (1959'da başvuru yapmış, 1995'te ise girmiş)⁷⁴, Arap Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Karayip Topluluğu vb.] ticaret yapılanmalarına başvurmuştu. Ankara yönetimi buna rağmen ABD'nin politik çizgisinden pek dışarı çıkmamış, hatta 1958 Irak Devrimi sonrasında oluşan ABD'nin Lübnan çıkarması sırasında Türkiye'deki üslerin NATO amaçları dışında kullanılmasına izin vermişti. Ayrıca Ankara, Yunanistan'ın 1959 yılında kendi topraklarında konuşlanmasını reddettiği Jüpiter Füzeleri'nin Türkiye'ye yerleştirilmesi fikrini de kabul etmişti. Kendi

⁷² Sier, Berna ve Atmaca, Ayşe Ömür, **Arap-İsrail Uyuşmazlığı**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2006, ss. 33-35.

⁷³ Aktaş, Melih, **1950-1960 Arası Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, İstanbul, Şema Yayınevi, 2006, ss. 111-112.

⁷⁴ Davutoğlu, "Küresel Bunalım", **a.g.e.**, s. 146.

bölgesinde stratejik bir konuma sahip olan Türkiye'nin uluslararası güvenlik yapısından kaçışı kimi zaman olanaksızdı.⁷⁵ 1960'ların Türk dış politikasında NATO hala temel parametre olarak kalmış, Soğuk Savaş döneminde ılımlı bir süreç yaratan 1960'ların barış içinde bir arada yaşama ve 1970'lerin yumuşama (detant) süreçleri, Türkiye'nin ABD'ye yönelik politikalarında farklı bir rol oynamıştı. Uluslararası Toplum'daki değerinin ve öneminin azaldığını düşünen Türkiye, güvenlik anlamında kendini güvende hissetmediği için kendini ABD'ye ve Batı'ya bağımlı hissetmişti. Bu dönemde birçok güvenlik politikası uygulanırken Türkiye de kendisi için bir politika arayışına girmişti. Bunlar çeşitli yöntemlerden oluşmaktaydı. Bu yöntemler sırasıyla şunlardı.⁷⁶

- 1) Önleyici diplomasi (preventive diplomacy) yöntemi,
- 2) Barış yapma (peace-making) yöntemi,
- 3) Barışı tesis etme (peace-building) yöntemi,
- 4) Ve barışı koruma (peace-keeping) yöntemi.⁷⁷

Türk ordusunun 27 Mayıs 1960'ta yönetime el koymasından sonra, Arap ülkeleri ve Bağlantısızlar Hareketi'yle ilişkileri geliştirmek kaydıyla, dış politikada çeşitlilikten söz edilebileceğinden bahsedilmişti. 1960'lar boyunca iktidarların kararlarına yansımamakla birlikte iç gelişmelerde giderek artan Anti-Amerikancı eğilimlerin siyasi bloklar arasında gerilimlere neden olması ve Bağlantısızlar Hareketi'nin etkisinin artması gibi faktörlerin ön plana çıkması Türk-Amerikan ilişkilerinde bazı sarsıntıların yaşanmasına neden olmuştu. Tabii ki bu sarsıntıların artmasının nedenleri arasında kimi önemli olaylar da vardı. Birinci olay İnönü'nün Soğuk Savaş döneminde ABD veya SSCB'den birini seçme konusunda bir karar verme durumunda kalmasıydı. Diğer olaylar, 1960'ta SSCB üzerinde uçarken düşürülen U-2 casus uçağı olayı; 1962 Küba Krizi sırasında Türkiye'nin bir pazarlık unsuru olmaktan

⁷⁵ Buzan, Barry, **Security: A New Framework for Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998, ss. 36-37; "Stratejik Üstünlük" kavramıyla ilgili olarak Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol'un "Yeni Büyük Oyun" kitabına bakılabilir.

⁷⁶ Uslu, **a.g.e.**, s. 25.

⁷⁷ Yalçınkaya, Haldun, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s. 227.

öteye geçmemesi ve bu pazarlıklarda Türk çıkarlarının hesaba katılmaması, ve son olarak, ABD'nin Jüpiter Füzeleri'ni Türkiye'den sökme kararı alması olayıydı. Bu durumlar doğal olarak Türkiye'nin kimi zamanlar ABD'ye karşı çekimser kalmasına neden olmuştu.⁷⁸

İkinci önemli gelişme, Kıbrıs'ta yaşanan 1963-64 olayları sırasında ABD'nin Yunanistan'la yakın bir ilişki içine girmesiydi. Kıbrıs olayları sırasında ABD Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye yazdığı mektupta (Johnson Mektubu adıyla bilinir) Amerikan silahlarının Kıbrıs'ta kullanılmasının men edilmesi ve bu durumdan dolayı Türkiye'ye gelecek bir Sovyet saldırısında NATO anlaşmasının (özellikle meşhur 5. madde) işlemeyeceğini bildiren mektubu ile İnönü'nün, yeni bir dünyanın kurulup Türkiye'nin de onun içinde yerini alacağından bahsettiği ve Türkiye'nin 1974'ten itibaren Sovyetler ile ilişkilerini düzeltme arayışlarına gittiği davranışları, o zamana kadar ciddi bir sorun yaşamayan Türkiye-ABD arasında gerginlik yaratmıştı. Ama o dönemde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Başkan Johnson'ın da belirttiği gibi Sovyetler'i değil, müdahalenin sonunda da görüldüğü üzere ABD'yi kızdırmıştı.⁷⁹ Yani mektup gerçekleri yansıtmıyordu.⁸⁰ Dikkate alınması gereken üçüncü önemli faktör, öğrenci hareketlerinin 1968'lerde başlamasından itibaren Anti-Amerikancı gösterilerde gözlenen artışı.

Amerika'nın Vietnam yenilgisi ve ekonomik alanda yaşadığı tıkanıklık, silahsızlanma görüşmeleri ve anlaşmaları, SSCB Devlet Başkanı Leonid Brejnev'in önerisiyle 1975'te Helsinki'de başlayan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) gibi olaylar, 1970'lerde ABD-SSCB ekseninde yumuşama

⁷⁸ Uslu, **a.g.e.**, ss. 138-144.

⁷⁹ Arık, Umut, "Johnson Mektubu ve Kıbrıs Krizi", Edt: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012)**, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, s. 106.

⁸⁰ Uslu, **a.g.e.**, ss. 177-179

(detant) döneminin başlamasını sağlamıştı. Elbette bu durum AB'nin de özüne uygun bir süreçti.⁸¹

Türkiye'nin Amerika'nın baskısıyla 1971'lerde yasakladığı afyon ekimini 1974'te tekrar serbest bırakması ilişkilerde yeni sorunlar yaratmış⁸², 1974 Kıbrıs müdahalesi ve bu olayın sonucunda 1975-1978 arasında Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu ile de ilişkilerde gözle görülür bir gerilim yaşanmıştı.

1970'lerde yaşanan Kıbrıs Krizi, Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren Amerikan Silah Ambargosu Krizi ve Amerika ile ilişkilerde yaşanan diğer krizler, Türkiye'nin ABD'den uzaklaşmasına, Avrupa ile ilişkilerini yoğunlaştırmasına neden olmuştu. Kendi ekonomik sıkıntılarının da etkisiyle Washington yönetimi uluslararası yükümlülüklerinin bir bölümünü başta Almanya olmak üzere müttefiklerinin sırtına yükleme düşüncesiyle bu yakınlaşmaya olumlu bakmıştı. Yom Kippur Savaşı (1973 Arap-İsrail Savaşı)'yla bağlantılı olan petrol ambargosunun baş göstermesi ve Kıbrıs müdahalesinin ABD silah ambargosunu doğurması, bu yıllarda Türkiye'nin ekonomik krize girmesine neden olmuştu. ABD ambargosu 1978 Eylül'ünde kaldırılmış ve Türkiye göreceli de olsa bir rahatlığa kavuşmuştu.⁸³

ABD'nin, 1979'ların başında İran'ın dini lideri Ayetullah Humeyni'nin Şah'ı devirmesiyle (1979 İran Devrimi: 20. yüzyılın olduğu kadar İslam tarihinin de oldukça istisnai bir devrimiydi)⁸⁴ ve ardından Amerikan Büyükelçiliği'nin işgali ile başlayan düşmanca tavırlar silsilesi sonucunda İran'dan tamamen kopmasıyla ve 27 Aralık'ta SSCB'nin Afganistan'a girmesiyle Türkiye'ye stratejik olarak daha fazla önem vermeye başlamasıyla dengeler değişmeye başlamıştı. Bu gelişmelerin ardından yapılan

⁸¹ Sönmezoglu, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s. 126.

⁸² Uşlu, **a.g.e.**, ss. 225-251.

⁸³ Mordoğan, Cavidan, "Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, ss. 112-115.

⁸⁴ Dağı, İhsan D., **Ortadoğu'da İslam ve Siyaset**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002, ss. 51-84.

değerlendirmelerde Türkiye, ABD için sorunlu bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak görülmekteydi. 1980 Eylül'ünde İran ile Irak arasında patlak veren ve 8 yıl süren savaşın ABD açısından Türkiye'nin stratejik önemini kat ve kat artırdığı da bir gerçektir.

Cumhuriyetçi partiye üye ABD Başkanları Ronald Reagan'ın ve Baba Bush'un görece sert politikalarının hayat sahası bulduğu 1980'lerde Türk-ABD ilişkilerinde belirleyici olan nokta 1980 yılında imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması (SEİA) olmuştur.⁸⁵ Bu yıllarda Doğu-Batı ilişkilerinde⁸⁶ Gorbaçov'un reformları [Glasnost (açıklık)⁸⁷ ve Perestroyka (yeniden yapılanma)⁸⁸] ile belirgin değişimler yaşanmaya başlanmıştır. SEİA, 1975'te başlayıp 1978'te sona eren ABD silah ambargosuna karşılık olarak Türkiye tarafından yürürlükten kaldırılan 1969'taki Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nın yeniden düzenlenmesiydi.

Bunlara ek olarak ABD, Türkiye'de 12 Eylül 1980'de oluşan askeri darbeyi soğukkanlı bir biçimde karşıladığını açıklamış, Türkiye'ye yapılan yardımların devam edeceğini bildirmiş ve bunun bir göstergesi olarak aynı yılın 3 Eylül'ünde ABD'nin NATO Büyükelçisi Ankara'yı ziyaret etmişti. Avrupa ile ilişkileri sekteye uğratan 12 Eylül rejimi, dış politikada politik ilişkiler bağlamında bütün ağırlığı ABD'ye vermişti. Bilindiği üzere bu

⁸⁵ Uslu, **a.g.e.**, ss. 259-261.

⁸⁶ Davutoğlu, "Küresel Bunalım", **a.g.e.**, s. 225.

⁸⁷ * **Glasnost (açıklık)**: Sovyetler Birliği'nin son dönemlerinde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde, ülkede sansüre ve fikir özgürlüğünün yasaklanmasına son vermek amacıyla uygulanmış politikaların tümüne verilen addı. 1985'te uygulanmaya başlanmış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla son bulmuştu,

Mikhaıl Gorbachev, **On My Country and The World**, Çev: George Shriver, New York, Columbia University Press, 1999, ss. 60-61.

⁸⁸ * **Perestroyka (yeniden yapılanma)**: SSCB'de 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen, ekonomik ve ticari sistemi yeniden yapılandıran reform hareketleriydi. İlk olarak 1979'da Leonid Brejnev tarafından önerilmiş, dönemin devlet başkanı Mihail Gorbaçov tarafından desteklenmiş ve teşvik edilmişti,

Gorbachev, **a.g.e.**, s. 30.

dönemde Amerika ile ilişkilerde güvenlik yine ön plana çıkmıştı.⁸⁹ Türkiye'nin jeopolitik önemi tekrardan canlanmaya başlamıştı.⁹⁰

ABD ile tek taraflı yardım akışı niteliğinde süren ekonomik ilişkiler 1980'lerden sonra ivme kazanmaya başlamıştı. Türkiye, ekonomisinin ve ticaretinin 1980'lerde uluslararasılaşma sürecine girmesiyle ABD ile var olan klasik ilişkisini yeni bir boyuta taşımak istediğini, yardım değil ticari ilişki istediğini beyan etmişti. Askeri dönemi sona erdiren 1983 seçimleriyle iktidara gelen Turgut Özal, 1985'te revizyon süresi dolan SEİA'nın askeri boyutunun uzatılmasının yanı sıra, bütünü ile gözden geçirilmesini ve ikili ilişkilerin özellikle ekonomik yönünün pazarlık konusu edilmesini talep etmişti. SEİA, iki unsura dayanmaktaydı. Birincisi unsur Türk ordusunun modernleştirilmesi ve ABD'nin Türkiye ekonomisine katkı sağlaması; ikincisi unsur ise Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait tesislerden ABD'nin yararlanmasıydı. Ancak, askeri yardımların Kıbrıs gelişmeleriyle ilişkilendirilmesi ve Yunanistan ile oluşturulan 7/10 oranı şartı, Türkiye'nin SEİA'dan istediğini alamamasına ve anlaşmanın dengesiz olmasına neden olmuştu.⁹¹

ABD, 1980-1987 arası dönemde IMF kredileri, borç ertelemeleri ve askeri yardımlar da dahil olmak üzere Türkiye'ye 13 milyar dolara yakın bir kaynak aktarmıştı. Bu durumun asıl nedeni Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçişini desteklemektir. Ancak 1987'den sonra ABD'nin yardım miktarlarında ciddi bir düşüş meydana geldi. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, 1991'de de SSCB'nin resmen dağılmasıyla, Türkiye'yi, 11 Eylül'e kadar devam eden süreçte pek de değişmeyecek bir dönem beklemekteydi.⁹²

⁸⁹ Demirel, Tanel, "12 Eylül'e Doğru Ordu ve Demokrasi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, s: 56-4, 2001, ss. 44-73.

⁹⁰ Erol, Mehmet Seyfettin ve Oğuz, Şafak, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye'nin Dış Politikasına Olan Etkisi", Edt: Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil, **Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 28.

⁹¹ <http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c037/b078/tbmm170370780581.pdf>, (15.05.2012).

⁹² Beriş, Yakup ve Gürkan, Aslı, "Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler", **TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu**, 2002, s. 8.

1.3.2.3. Soğuk Savaş'ın Bitiminden 11 Eylül'e Kadarki Dönemin Güvenlik İlişkileri Bağlamında

Batı'nın Soğuk Savaş döneminde yaşadığı tehdit algılamalarının ortadan kalktığı 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'de terör tehdidinin en yoğun dönemleri yaşanmaktaydı. Batı'da tehdit ve güvenlik algılamasına dayanan politik yaklaşımlar yerini, özgürlük, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlara bırakırken, Türkiye her şeye rağmen güvenlik ve tehdit algılaması karmaşasından kurtulamamış, hatta 1990'ların ortalarına doğru iyice bu karmaşanın içine çekilmişti. ABD, Soğuk Savaş'ın ardından tek süper güç olarak egemenlik sahasında yalnız kalınca, Türkiye de bu çerçevede ABD ile ilişkilerini şekillendirmeye çalışmış, ABD ile eskiden beridir var olan iyi ilişkilerini devam ettirmişti.⁹³

Soğuk Savaş'ın bitişi Türkiye-ABD ilişkilerinde bir duraksamaya ve Türkiye'nin rolünün sorgulanmasına neden olsa da, 1991'de Körfez Savaşı'nda üstlendiği rol ile birlikte Türkiye, ABD'nin süper güç olduğu yeni dünya düzeni yapısında ABD için önemli bir konumda olduğunu hissettirmişti. 1990'lı yıllar boyunca Türkiye, ülke içinde terörle ve krizle uğraşmak zorunda kalsa da dış politika anlamında ABD ile ilişkilerini çeşitlendirme yoluna gitmeyi ihmal etmemişti. Tam da bu noktada, 1991 yılında geliştirilmiş ortaklık⁹⁴ kavramı ortaya atılmıştı. 1995'ten sonra ise ilişkiler değişik bir boyut kazanarak stratejik ortaklık kavramıyla tanımlanmaya başlanmıştı.⁹⁵

Ayrıca Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren Türkiye-İsrail ilişkilerinin kademeli olarak gerilemesinin altında yatan dinamikler de Türkiye-ABD

⁹³ Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: 1980-2001**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 243.

⁹⁴ Gönen, Fatih, "II. Dünya Savaşından Günümüze Türkiye-ABD İlişkileri ve Bu Bağlamda Güncel Türk Dış Politikasına Bakış", **Caspian Weekly**, (23.02.2011), (Erişim), <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/turk-dis-politikasi/3403-ikinci-dunya-savasindan-gunumuzde-turkiye-abd-iliskileri-ve-bu-baglamda-guncel-turk-dis-politikasina-bakis.html>, (22.05.2012).

⁹⁵ Gordon ve Taşpınar, **a.g.e.**, s. 57.

çıkarlarının bulunduğu dinamiklerdi. Türkiye'nin, bölgeye dışarıdan bir aktör olarak müdahil olup istediğini yaptırmaktan çok demokratik bir sistem aracılığıyla yerel dinamikleri harekete geçirerek bölge politikalarına dahil olmak istemesi ve Ortadoğu Bölgesi'nde daha şeffaf ve liberal bir ekonominin oluşmasını teşvik etmesi bu bölgeyi özgür dünyanın diğer bölgelerine açmak isteyen ABD'nin politikalarıyla paralellik göstermekteydi. Ayrıca, bu bölgede giderek etkin bir rol oynayan ve her ne kadar rolü tartışılrsa da model olarak görülen Türkiye'nin, ABD ile ilişkilerini iyi bir çerçevede yürütmesi, hem Ortadoğu'da dağılan imajını toparlaması hem de bu bölgedeki çıkarlarını devam ettirmesi açısından hayati önem taşımaktaydı.⁹⁶

Türkiye-ABD ilişkilerinde 1990'lar boyunca görülen önemli olaylardan birisi de devrik Irak lideri Saddam Hüseyin'in Irak'ına karşı girişilen Çöl Fırtınası hareketinde yapılan işbirliğiydi. Türkiye bu harekatta Amerika ve müttefiklerinin yanında gönüllü olarak yer almış, savaşa doğrudan katılmamakla birlikte topraklarındaki üslerin kullanımına ve Çekiç Güç'ün Türkiye'de konuşlanmasına izin vermiş, Irak'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara da destek vermişti. Bu bağlamda düşündüğümüzde, Türkiye bir anlamda ABD'nin Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslardaki ileri karakolu görünümüne de bürünmüştü.⁹⁷ 1990'lı yıllar boyunca ABD için Türkiye'nin önemi, ABD'nin, jeopolitik olarak öncelikli bölgeler olarak belirlediği ve bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetlerin olduğu yerlerde (özellikle Rusya'nın doğusundaki Orta Asya ülkelerinde), yani Ortadoğu ve Balkanlar'daki bölgelerde Türkiye'den yardım istemesiydi. Bu dönemde ayrıca, Kafkaslardaki Ermeni sorununa, Azerbaycan ile ilişkilerde Rusya'nın etkisine ve bir dönem Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile ortaya çıkan girişimlere kadar değişik gelişmeler silsilesi yaşanmıştı.⁹⁸

⁹⁶ Yılmaz, Sait, **Güç ve Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2008, ss. 266-269.

⁹⁷ Çelebi, Özlen, "Türkiye-ABD İlişkileri", Edt: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikası: 1919-2008**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2008, s. 758.

⁹⁸ Oran, Baskın, "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt: 50, no: 3-4, Haziran-Aralık 1995, s. 259, (Erişim), <http://baskinoran.com/makale/BO-cekicguc.pdf>, (22.05.2012).

Ortadoğu'da ise Körfez Krizi asıl belirleyici etken olmuştu. Eski Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlarda ortaya çıkan gelişmeler de Türkiye-ABD ilişkilerinde stratejik önemden kaynaklanan yeni açılımları su yüzüne çıkarmıştı. 1990'lı yıllar boyunca da NATO'nun yapısını ve politikalarını etkileyecek ve NATO'nun dünyadaki değişimlere ayak uydurabilmesini sağlayabilecek pek çok değişiklik gerçekleşmişti. Temmuz 1990'da Londra Zirvesi ile başlayan süreç, bu yönde kararların alındığı toplantıların sonuncusu olan 1999 yılındaki Washington Zirvesi ile bitmişti.⁹⁹

Bu zirvelerde ve Soğuk Savaş sonrasında alınan kararlarda görülmüştü ki, Atlantik-ötesi güvenlik işbirliği içinde NATO'nun temel işbirliği organizasyonu olarak kalması ancak dünyada sürekli değişime uğrayan bir güvenlik anlayışıyla mümkün olabilecekti. Bu bağlamda NATO, kolektif savunma anlayışından kooperatif güvenlik anlayışına doğru bir dönüşüme uğramıştı. Tabii ki dünyadaki birçok güçlü devlet de böyle bir arzu içine girmişti. Rusya, yakın çevre politikası bağlamında bölgesel kimliğinden çıkarak evrensel niteliğe bürünüp tek kutupluluğa meydan okumaya başlamıştı.¹⁰⁰ Özellikle Putin'in Rusya'da iktidara gelmesiyle çok-kutuplu bir dünya çerçevesinde kooperatif güvenlik anlayışının varlığı benimsenmişti.¹⁰¹ Eski üç Varşova Paktı üyesini (Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan) de 1999 Washington Zirvesi'nde bünyesine katan NATO, Barış İçin Ortaklık (Partnership for Peace-PFP)¹⁰², Euro-Atlantik Ortaklık Konseyi (Euro-Atlantic Partnership Council-EAPC)¹⁰³ ve NATO-Rusya Konseyi (NATO-Russia

⁹⁹ Beriş ve Gürkan, **a.g.e.**, ss. 8-9.

¹⁰⁰ Karabayram, Fırat, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s. 117.

¹⁰¹ İşyar, Ömer Göksel, **Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004, s. 51.

¹⁰² T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Sayı: B.02.0.KKGI 101-116211243, 28.3.1997, (Erişim),

<http://anadolu.kanunum.com/kanunum/tutanaklar/TBMM/d20/c046/tbmm20046060ss0361.pdf>, (24.05.2012).

¹⁰³ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm, (24.05.2012).

Council-NRC)¹⁰⁴ gibi yeni yapılanmalarla bu yenilenmenin kurumsal çerçevesini de oluşturmaya çalışmıştı.

¹⁰⁴ http://www.nato-russia-council.info/media/38176/2012.07.01_nrc_factsheet_2012.pdf, (24.05.2012).

İKİNCİ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE ABD GÜVENLİK POLİTİKASI VE TÜRKİYE

2.1. ORTAKLIK POLİTİKALARI

Türk-Amerikan güvenlik ilişkilerini yönlendiren ilk teori stratejik ortaklık olmuş, sonrasında ise 11 Eylül 2001 ile birlikte farklı dengelerin belirlediği model ortaklık kavramı kendini hissettirmeye başlamış, sonraki yıllarda daha da güçlenmiş, Barack Obama döneminde ise hayat sahası bulmaya başlamıştı. Bunda tabii ki Türkiye'nin depremlerden ve ekonomik krizlerden sonra yılmadan mücadelesine devam etmesi, Avrupa, ABD ve diğer birçok ülke krizle mücadele ederken dış yatırım çekmesinin etkisi olmuştur.

Türkiye'nin dışında, değişen dünya dengeleri de bu süreci doğuran diğer unsurlar olmuştur. 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitimiyle Sovyet Rusya korkusunu üstünden atan Türkiye, ABD'nin her dediğini yapmamaya, kendi politikalarını hayata geçirmeye başlamıştı. Belki kimi zamanlar başarısız olmuştur ama en azından denemiştir.

ABD'de yönetim değişimi de bu ortaklık politikalarının değişiminde etkin rol oynamıştır. Katı tutumlu Cumhuriyetçilerin yerine daha ılımlı politikalarıyla ve söylemleriyle iktidara gelen Demokratlar Türkiye'ye çoğunlukla (kimi zamanlar geçmişten gelen klasik dikteci anlayışlar olmuştur) tamamen baskıcı politikalarla değil de kendi görüşlerini de ifade edebildiği bir anlayışla yaklaşmışlardır. Bu da Türkiye'nin bölge dengeleri bağlamında daha özgür hareket etmesini ve Ortadoğu'daki ülke liderleri ve örgütleriyle inisiyatif kullanıp görüşmeler yapmasını sağlamıştır. Anlatılacak ilk kısım stratejik ortaklık olacaktır.

2.1.1. Stratejik Ortaklık

Tarihsel olarak iki asrı bulan Türk-Amerikan ilişkilerinin güvenlik temelli bugünkü yapısının asıl başlangıcı II. Dünya Savaşı sonrasıydı.¹⁰⁵ Bu dönemde Türkiye, tarihsel bağlamda tehdit olarak gördüğü Rusya'ya (Sovyetler Birliği'ne) değil de, bir güvenlik şemsiyesi olarak gördüğü ABD'nin öncülük ettiği Trans-Atlantik eksenine dahil olmuştu. Önce Marshall Yardımı ile, ardından ise Türkiye'nin NATO'ya girişiyle yapısal ve kurumsal bir nitelik kazanan ilişkilerin devamında gelişen stratejik ortaklık ile Türk-Amerikan ilişkileri 2003 yılına kadar canlı kalmıştı. ABD'nin büyük ortak konumunda olduğu stratejik ortaklık savunma ve güvenlik temelinde kurulmuş, doğal olarak da ABD lehine hiyerarşik ve hegemonik bir ilişki oluşturmuştu. Her ne kadar Türkiye kısmen de olsa bu ilişkiye yönelik itirazlarını artırsa da, her itirazın ardından, yaşanan siyasal krizlerin genel gidişata yönelik tehditleriyle yüzleşmek zorunda kalmaktaydı. Ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortaklık söylemi resmi düzeyde yazılı belgelere geçmemiş olmakla birlikte, ilk defa 1991 yılındaki Camp David'deki zirvede Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından dillendirilmişti.¹⁰⁶

Türkiye-ABD arasındaki bu yapıyı daha iyi anlamak için ABD-İsrail arasındaki ilişkilere bakmak yararlı olacaktır. Stratejik ortaklık yapısının belirli şartlar gerektiren bir kavram olmasından ötürü, stratejik ortaklık olarak tanımlanan ilişkilerin bu şartları ne derece yerine getirip getirmediğini tartışmakta yarar vardı. Hiç kuşkusuz bunların arasında en önemlilerinden birisi, ABD'nin İsrail ile olan stratejik ilişkilerinin adını doğru koyabilmektir. Bilindiği gibi ABD-İsrail ilişkileri sürekli olarak stratejik ortaklık bağlamında tanımlanmıştı.¹⁰⁷ Soğuk Savaş koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu tanım gerçekçiydi. Tabii ki ABD'nin İsrail ile olan ilişkilerine stratejik ortaklık

¹⁰⁵ Bostanoğlu, **a.g.e.**, ss. 361-400.

¹⁰⁶ Büyüktepe, Uğur, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Müttefiklik ve Stratejik Ortaklık Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006, s. 137.

¹⁰⁷ McNeill, William H., **Dünya Tarihi**, Çev: Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008, ss. 737-739.

olarak bakmak için de haklı gerekçeler bulunmaktaydı. İki ülke arasında iç içe geçmiş bağların ötesinde, ABD'nin İsrail'in güvenliğini sağlamaya çalışması, bu devletin Ortadoğu'ya müdahale etmesinin gerekçesini de oluşturmaktaydı. Aynı zamanda, ABD için Ortadoğu'da böyle bir demokrasi modelinin korunması, tanımladığı küresel rol açısından da bir misyonun devamı anlamına gelmekteydi.¹⁰⁸

Soğuk Savaş döneminde stratejik ilişkiler bağlamında düşünüldüğünde İsrail'in ABD için stratejik önemi, İsrail'in Mısır ve Suriye gibi devletleri yenilgiye uğratarak onları Sovyet yandaşlığından uzaklaştırmasından gelmekteydi. İsrail'in bir diğer önemi de, ABD'ye Sovyet silahlı kuvvetleri ile ilgili önemli istihbarat bilgisi sağlamış olmasıydı. ABD'nin, çıkarına uymayan politikalar olsa dahi İsrail'in güvenliği ile kendi güvenliğini özdeş sayması ilişkiyi bir ortaklık konumuna sokmaktaydı.¹⁰⁹ Ayrıca, iki devlet arasında doğal bir güç asimetriğinin bulunması, bu stratejik ilişkinin tek taraflı olduğu anlamına da gelmemekteydi.¹¹⁰

Soğuk Savaş döneminde görülen bu pozitif ortaklık ilişkisine rağmen, bilinen stratejik ortaklık Soğuk Savaş sonrasında eski değerini yitirmeye başlamıştı. İsrail'in artık stratejik bir değer oluşturmak yerine stratejik bir yükümlülük oluşturmaya çalıştığı gerçeği tartışmaya açılmıştı. Böyle bir mantıktaki gerekçe ise, İsrail ile sürdürülen ilişkinin Amerikan dış politikasının çıkarları ve hedefleri düşünüldüğünde stratejik boyut bağlamında erimeye başlamış olmasıydı. Çünkü stratejik ortaklıkta iki tarafın da tarihsel-kültürel bağlara ve iç siyasal uyuma sahip olması son derece önemli olmakla birlikte, bu uyum somut stratejik hedeflere de hizmet etmeliydi.¹¹¹ Bir başka deyişle,

¹⁰⁸ Sümer, Gültekin, "Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış", **Ege Akademik Bakış**, sayı: 10 (1)-2010, s. 690.

¹⁰⁹ Sümer, **a.g.m.**, s. 690.

¹¹⁰ Keyvan, Özlem Zerrin, "Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa, Türk-Amerikan İlişkileri ve Büyük Ortadoğu Projesi", Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Sorunları: Ülkeler, Bölgeler ve Örgütler**, Ankara, Barış Platin Kitabevi, 2011, ss. 96-97.

¹¹¹ Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri", **a.g.e.**, s. 45.

iki tarafın da tarihsel-kültürel bağlar ve iç siyasal uyuma sahip olması somut stratejik hedefleri ikinci plana itmemeliydi. Çünkü ittifak mantığı açısından bakıldığında, bir ittifakın gereğinden fazla ideolojikleşmesi ittifakın gerektirdiği somut hedeflerin gerçekleşmesini ikinci plana itebilirdi. Bu durum da stratejik ortaklığın devamlılığının sorgulanmasına yol açabilirdi. Nitekim İsrail'in ABD ile olan ortaklığının değişmez bir durum olarak kabul görmesi, böyle bir ilişkinin ABD'ye somut bir yarar sağlayıp sağlamadığını da sorgular hale getirmişti.¹¹²

ABD'nin İsrail'e verdiği koşulsuz destek Arap-İsrail sorununda İsrail'i uzlaşmaz bir duruma sürüklerken, Arap-İslam dünyası içerisindeki Amerikan karşıtlığını da körüklemişti. ABD ile İsrail arasındaki stratejik ilişkinin stratejik ortaklık kimliğinden uzaklaşıp uzaklaşmadığı konusunda kuşku uyandıran soru ise, İsrail'in Amerikan dış politikasının somut çıkarları açısından Amerika'nın diğer stratejik seçenekleriyle karşılaştırıldığında eski vazgeçilmezliğini koruyup korumadığıydı? İsrail'in ABD için arz ettiği önemin azalması durumunda bu durumun böyle bir ilişkiyi ABD açısından maliyetli kılacağı ortadaydı. Bu durum özellikle ABD'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerinin kritik bir konuma geldiği 11 Eylül sonrasında hissedilmişti.¹¹³ Ayrıca, zamanı geldiğinde stratejik ortaklık yakın zamandaki ilişkileri açıklayamaz olmuş, yerini model ortaklığa bırakmaya başlamıştı.

2.1.2. Model Ortaklık

ABD, Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir yaklaşım olarak model ortaklığı ön plana çıkarmaya başlamıştı. Son yıllarda sürekli telaffuz edilen ancak içi doldurulamayan stratejik ortaklık yerine model ortaklık benimsenmekteydi. Model ortaklık, bir idealler ve değerler birliği olarak tanımlanmaktaydı. Eskiden iki ülke arasında var olan stratejik ortaklık tek taraflı, Türkiye'nin görüşlerini pek dinlemeden hareket eden bir tarz oluştururken, model ortaklık

¹¹² Sümer, a.g.m., s. 690.

¹¹³ Sümer, a.g.m., 691.

ise karşı tarafın: “Sizin görüş ve önerilerinizi dinlemeye hazırım” imajıyla Türkiye’ye hem daha cazip gelmekte hem de dar kalıplardan çıkıp belli bir vizyonla söz sahibi olmayı ifade etmekteydi.¹¹⁴

ABD Başkanı Barack Obama’nın yaptığı tanıma göre model ortaklık: “Dinler ve inançlar temelinde değil, idealler ve değerler temelinde oluşturulan bir birlik modeli”ydi. İki ülke arasındaki ilişki sadece güvenlikle sınırlı kalmayacak, daha kapsamlı bir işbirliği yapılacaktı. Bilindiği üzere inanç özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi değerler iki ülke arasındaki ortak değerlerdi. Bu değerler ışığında birlikte çalışılması Müslüman dünyası ile Batı dünyası arasındaki birleşmeyi sağlayacak ve bu birleşme dünyayı refah ve güvenliğe götüren yol olacaktı. Elbette ki ABD’nin Türkiye’nin İslami kimliğinden yararlanmak istemesinin nedeni, Türkiye, Mısır ve Sudan gibi ülkelerde din ile siyasetin iç içe geçmiş olmasıydı¹¹⁵. Bir Hıristiyan ulus ile bir Müslüman ulus bir araya gelecek ve iki medeniyeti birleştirecekti. Türkiye’nin laiklik ve hukukun üstünlüğü yapısını sürdürmesi paralelinde ve Batı-Doğu olarak hareket edilmesi halinde önemli bir etki ortaya çıkacaktı.¹¹⁶ Birçok ülkeyle tartışmalı bir çıkmaza girdiği bir dönemde ABD için bu yöntem yararlı gibi görülmekteydi, özellikle de Türkiye bağlamında.¹¹⁷

Bunun dışında da kimi senaryolar ortaya atılmaktaydı. 2050 yılında Japonya’nın ABD’ye saldırması ve Türkiye’nin de Japonya’nın müttefiki olması gibi uç senaryolar yapmak için henüz erkendi. Çünkü kimse geleceği tam olarak bilemezdi. Yayılmacı bir amaç hedeflemeyen Türkiye’nin

¹¹⁴ Doğan, Zehra, “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa Türk-Amerikan İlişkileri ve Ortadoğu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 149-150.

¹¹⁵ Fuller, Graham E., **Siyasal İslamın Geleceği**, Çev: Mustafa Acar, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004, s. 110.

¹¹⁶ “ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık”, **SAE (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü)**, İstanbul, Nisan 2009, s. 4, http://www.turksae.com/sql_file/352.pdf, (25.05.2012).

¹¹⁷ Topur, Tuncer, **Milli Güvenlik ve Türkiye**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 240.

topraklarını genişletmesi gibi bir durum da olamazdı. Türkiye'yi kimi Emperyalist ülkelerle karıştırmamak gerekirdi.¹¹⁸

Model ortaklık tanımı sadece Başkan Obama'nın yaptığı tanımla sınırlı kalmaktaydı. Türkiye ve ABD'nin yeni dönemdeki model ortaklığı ise iki ana unsurdan oluşacaktı; bunlardan ilki, Türkiye'nin Batı ve İslam dünyası arasında önemli bir başat rol üstlenmesiydi. İkincisi ise, Irak, Afganistan, Pakistan, İran, İsrail, Filistin vb. ülkeler arasındaki sorunlarda işbirliği yapılmasıydı.¹¹⁹ Model ortaklık yaklaşımı aslına bakılırsa ABD'nin önerisiydi. Türkiye'nin böyle bir model ortaklığının hazırlık aşamasında yer almadığı, ABD'nin ise tek taraflı olarak hazırladığı bu modeli Türkiye'ye önerdiği (kibarca dikte ettiği) görülmekteydi. ABD yeni yönetiminin, ılımlı İslam söylemini bırakıp, laiklik-demokrasi-hukukun üstünlüğü gibi değerleri ön plana çıkarmış olmasına rağmen, model ortaklıkta Türkiye'nin ana işlevi Batı ile İslam dünyası arasında model olma arzusuuydu. Yani Türkiye'nin İslam referansı ABD'nin yeni yönetimi için de vazgeçilmezdi.¹²⁰ Elbette ki tüm bunların bir tarihsel nedeni vardı.

2.1.2.1. Tarihsel Bağlantı Bağlamında

Neredeyse 60 yıl süren bu hiyerarşik ilişki iki tarafın da devlet elitlerinin tavrına sinerek bu durumun doğal olduğu fikrini ortaya çıkarmıştı. Artık hiyerarşik ilişkinin sürdürülemez olduğu sonucuna varılınca da Türk-Amerikan ilişkileri güven sorunu yaşamaya başlamıştı. Gerek 2003 tezkere krizinde gerekse de devamında yaşanan anlaşmazlıklarda hep bu psikolojinin izleri görülmekteydi. 2007 sonrasında, ABD tarafı eşit bir ilişkiye psikolojik ve

¹¹⁸ Friedman, George, **Gelecek 100 Yıl: 21. Yüzyıl İçin Öngörüler**, Çev: İbrahim Şener ve Enver Günsel, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2009, ss. 257-278.

¹¹⁹ Aras, Bülent, **Türkiye ve Ortadoğu: Türk Dış Politikasının Toplumsal Kökenleri**, İstanbul, Q-Matris Yayınları, 2003, ss. 46-50.

¹²⁰ "ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık", **a.g.e.**, ss. 3-4.

diplomatik olarak hazır olmadığından dolayı yeni bir çerçevede kurulmaya çalışılan ilişki somut anlamda hayat sahası bulamamıştı.¹²¹

Obama'nın başkan olmasından sonra, bir süredir devam eden krizi aşmak için Türkiye'nin eşit ortak olarak kabul edildiği model ortaklık fikri geliştirilmişti. Gerek ABD gerekse Türkiye tarafında model ortaklığın ortaya konulmasının ardından ilişkilerde iyileşme yerine kriz yaşanmasında siyasi iradenin hazır olmasına rağmen devlet elitlerinin hazır olmaması başat rol oynamaktaydı.¹²² Her iki ülkeye de aynı ölçüde zarar veren ikili ilişkilerdeki gerilimin azalıp model ortaklığın gerçek anlamda kurulması ise 2010 yılı sonunda olmuş, Ortadoğu'yu silip süpüren Arap Baharı'nın başlamasıyla da bu süreç tam bir işbirliğine dönüşmüştü. Bir başka deyişle, Türk-Amerikan ilişkilerini eşit ortaklık temelinde tanımlayan model ortaklık, 60 yıldan sonra ilk kez iki ülke arasında yeni bir ilişki türünü ortaya çıkarmıştı.¹²³ Bu durum güvenlik alanındaki işbirliği temelinde de detaylandırılabilir.

2.1.2.2. Güvenlik İçerikli İşbirliği Bağlamında

Türkiye ile ABD arasındaki model ortaklığın ikinci ayağını ABD'nin güvenlik siyasetindeki önceliğini oluşturan konularda Türkiye ile işbirliği yapması oluşturmaktaydı.¹²⁴ ABD'nin güvenlik siyasetinde önceliği oluşturan çoğu konu doğrudan Türkiye'yi ilgilendiren ve önemli bölümünde işbirliği yapılan konulardı. Afganistan ve Pakistan'da El Kaide ve Taliban'a karşı NATO yardımlarıyla sürdürülen mücadelenin kazanılması ABD'nin ilk güvenlik önceliği olmaktadır. ABD Türkiye'den bu mücadelede azami destek talebinde bulunmaktaydı. Kırgızistan'ın kapattığı Manas Üssü'nden sonra

¹²¹ Yılmaz, Nuh, "Arap Baharı, Yeni Ortadoğu ve Model Ortaklık", **Star Gazetesi**, 1 Nisan 2012, (Erişim), <http://nuhyilmaz.com/2012/04/01/arap-bahari-yeni-ortadogu-model-ortaklik/>, (01.06.2012).

¹²² Gordon ve Taşpınar, **a.g.e.**, s. 147.

¹²³ Yılmaz, "Arap Baharı, Yeni Ortadoğu ve Model Ortaklık", **Star Gazetesi**.

¹²⁴ Çiftçi, Kemal, **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010, ss. 299-302.

Türkiye'deki İncirlik Hava Üssü¹²⁵ ve Hazar Koridoru (Ermenistan-Azerbaycan) en kritik lojistik merkezler haline gelmişlerdi. ABD'nin Türkiye'den Ermenistan ile ilişkilerini iyileştirmesini ve sınır kapısını açmasını istemesi de büyük ölçüde bu nedendendi.¹²⁶

ABD, Irak'tan çekilme sürecinde Türkiye'nin kimi lojistik olanaklarından da [İncirlik Üssü ve Mersin Limanı gibi (elbette buraların kimi başka özellikleri de vardı)¹²⁷] yararlanmak istemekteydi.¹²⁸ ABD ayrıca Türkiye'den, Kuzey Irak bölgesine (Kürt yönetimine ve Kürtlere) hamilik etmesini de istemekteydi. Buna paralel olarak da PKK ile mücadelede desteğini artıracığını vaat etmekteydi. Bütün bunlara karşılık olarak da Türkiye'den Irak'taki İran nüfuzunun olası genişlemesini engellemesini istemekteydi. Kısacası ABD, Türkiye'nin İran konusunda batılı müttefikleri ile ortak hareket etmesini istemekteydi. ABD'nin istediği, arabuluculuktan çok İran'ı uluslararası alanda yalnız bırakmak ve nükleer teknoloji çalışmalarının sona erdirilmesini sağlamaktı (oğul Bush döneminden çok Obama döneminin stratejisi olarak bilinir). Bilindiği üzere AB ülkeleri, oğul Bush dönemindeki ABD'nin saldırı planı düşüncesinin aksine, yumuşatıcı ve uluslararası hukuka dayanan anlayışı benimsemekteydi.¹²⁹

İsrail-Filistin konusundaki beklenti ise, iki halkın ve iki devletin barış sürecine katkı sağlaması konusunda Türkiye'yi ikna etmektir. Ancak, belirtilmesi gereken husus, bu konuda esas rol Mısır'a verilmişti. Ayrıca, enerji güvenliğinin sağlanması, Hazar petrol ve doğalgazı ile Irak (Kuzey Irak) doğalgazı ve petrolünün uluslararası piyasalara ulaştırılmasında güvenli koridorlar ve hatlar oluşturulması çabası bir diğer işbirliği alanını oluşturmaktaydı.¹³⁰ ABD yeni yönetiminin güvenlik siyasetinde yer alan

¹²⁵ Fuller, Graham E., **Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008, s. 159.

¹²⁶ "ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık", **a.g.e.**, s. 6.

¹²⁷ Uslu, **a.g.e.**, ss. 205-208.

¹²⁸ Uslu, **a.g.e.**, s. 321.

¹²⁹ "ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık", **a.g.e.**, s. 6.

¹³⁰ Bostanoğlu, **a.g.e.**, ss. 459-466.

önceliklerinin tamamı Türkiye'yi de yakından ilgilendirmekteydi. Bu nedenle olası çıkar çatışmalarının yaşanacağı alanlar, güvenlikle ilişkili alanlardı. Bu güvenlik çemberini kolaylıkla anlayabilmek için değerler bağlamında da analiz yapmak gerekmektedir.¹³¹

2.1.2.3. Ortak Değerler Bağlamında

ABD'nin, model ortaklık yaklaşımı aracılığıyla ilişkilerini yeniden tanımlamak ve iyileştirmek istediği Türkiye, ABD yeni yönetiminin önceliklerinin şekillenmesinde kritik bir ülke konumuna gelmişti. Öncelikle, Türkiye bu kritik konumunu bölgesindeki çıkarlarını gözeterek kullanmalı, ABD ile karşılıklı çıkara dayalı (Machiavellist anlayışla) bir ortaklık kurmayı hedeflemeliydi. Türkiye'nin bu ortaklık inşasında ağırlık vereceği değerler ise demokrasi ve hukukun üstünlüğü olacaktır. Bu değerler ile hareket etmesi, batının bir parçası olduğu ve çağdaş dünya içinde yer aldığı anlamına gelecekti. Ayrıca bu değerlerini geliştirerek refahını artırması ve diğer İslam ülkelerine örnek olması amaçlanmaktaydı. ABD'nin ise ortaklık modeli ile amaçladığı şey, Ortadoğu eksenli yeni bir siyasi yapı kurma ve Türkiye'nin İslam referansı kozunu, laiklik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerle buluşturma girişimi olacaktır. Yanlış hamleler içeride siyasi ve toplumsal kırılmalara, dışarıda ise önemli kopmalara neden olabilirdi.¹³² Konuyu daha iyi anlamak için birkaç örnek verilebilir.

2.1.2.4. Örneklerle Anlatım Bağlamında

Türkiye ve ABD, Ortadoğu'da yaşanan gelişmelerin krize dönüşmesini engellemek fikri üzerinden birbirine yakınlaşmaktaydı. Bölgedeki ittifak ilişkilerinin hızla değiştiği bir ortamda, en azından ABD'de bir başkan değişimi olmadığı sürece, iki ülke ilişkilerinin gelişerek devam etmesi maddi ve manevi

¹³¹ “ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık”, **a.g.e.**, s. 6.

¹³² “ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık”, **a.g.e.**, ss. 6-7.

açından bir zorunluluk olarak görülmekteydi.¹³³ Krizlerle geçen 2008-9-10-11 ve 2012 yılının ardından, artık Arap Baharı'yla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinde model ortaklık başlığı altında bahar havası esmekteydi. Güney Kore'nin başkenti Seul'de yapılan Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde, ilişkilerdeki iyileşmenin devamı olarak oldukça önemli bir görüşme (Erdoğan-Obama görüşmesi) gerçekleşti. Başta İran'ın nükleer programıyla ilgili konu ve Suriye sorunu olmak üzere birçok konunun görüşüldüğü zirvenin tabii ki bölgeye de olumlu yansımaları olacağı kesindi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Seul dönüşü İran'ı ziyaret etmesi ve bu ziyarette İran'ın farklı güç merkezleri olan Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinejad ve dini lider Ali Hamaney ile görüşmesi, İran'ın nükleer programı ile bağlantılı konunun ve Suriye sorunuyla ilgili konunun hem Seul'de hem de Tahran'da gündeme gelmesini sağlamıştı.¹³⁴ Bu ilişkileri yaşanan doktrinler bağlamında değerlendirmek de mantıklı olacaktır.

2.2. 11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE İKİ ÜLKE GÜVENLİK POLİTİKALARINI ETKİLEYEN KÜRESEL ABD POLİTİKALARI

2.2.1. Bush Doktrini Perspektifinde Güvenlik Algısı

Bush yönetiminin politik düşüncelerini somutlaştıran ve Bush Doktrini'ni açıklayan anlayış, ABD'nin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi (UGS-İngilizce adıyla: The National Security Strategy of the United States of America-NSS)'ydi. Bu belge, 11 Eylül terör saldırılarından hemen hemen bir sene sonra, 17 Eylül 2002'de imzalanmış, 20 Eylül 2002'de kamuoyuna açıklanmıştı. 33 sayfalık bu belge, giriş metni hariç dokuz bölümden oluşmaktaydı.¹³⁵ Ayrıca NATO çerçevesinde oluşturulan 21-22 Kasım 2002'deki Prag Zirvesi'nde alan dışılık ve önleyici savaş stratejisi gibi

¹³³ Gordon ve Taşpınar, **a.g.e.**, s. 9.

¹³⁴ Yılmaz, "Arap Baharı, Yeni Ortadoğu ve Model Ortaklık", **Star Gazetesi**.

¹³⁵ Cural, Ahmet, "Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önaltıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, ss. 144-145.

kavramlar da kabul görmüştü.¹³⁶ Başkan Bush'un imzasını taşıyan belgenin giriş bölümünde yeni güvenlik stratejisinin amacı, dünyayı sadece daha güvenli bir yer haline getirmek değil, aynı zamanda özgürlükleri destekleyen adil bir ortam haline getirmektir.¹³⁷

Başkan Bush, belgede yer alan üç sayfalık değerlendirmede, 20'nci yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan mücadelede özgürlüğün kazandığına işaret ederek, 21'inci yüzyıldaki mücadelenin de bu şekilde devam edeceğini vurgulamaktaydı. Bush'a göre uluslararası sistemin istikrarı ve insanlığın geleceği için 20'nci yüzyılda da galip gelmiş olan, temel insan haklarına, ekonomiye ve siyasal özgürlüğe bağlı ulusların demokrasiyi ve serbest girişimi de savunmaları gerekmektedir. Bush'un, dünyadaki çoğu ülkeye özgürlük ve demokrasi getirme iddiasıyla Wilsonlaşma eğilimi gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktı (kimilerine göre böyleydi, kimilerine göre ise tam tersi bir düşünce sistemi belirlemekteydi).¹³⁸ Bu bağlamda Bush, ülkeleri karşısına almaktan çok ittifak'ın içine çekme arayışları içine girmişti. ABD'nin 2002 UGS'ni tanıtan kapak yazısında Başkan Bush, Bush Doktrini olarak bilinen kavramsal yapıyı şu şekilde açıklamıştı.¹³⁹

“Ulusumuzun bugüne kadar yüzleştirdiği en ciddi tehlike, radikalizmin ile teknolojinin kesiştiği noktada ortaya çıkmaktadır. Düşmanlarımız kitle imha silahlarına ulaşmaya çalıştıklarını açıkça beyan etmişler ve kanıtların da gösterdiği üzere bunu azim ve kararlılıkla yaptıklarını belli etmişlerdir. ABD bu çabaların başarıya ulaşmasına izin vermeyecektir. Balistik füzelere ve diğer dağıtım araçlarına karşı savunma inşa edecektir. Düşmanlarımızı,

¹³⁶ “Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Prague”, **Prague Summit Declaration**, 21 November 2002, (Erişim), <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, (09.06.2012).

¹³⁷ İşyar, Ömer Göksel, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, **Akademik Bakış**, cilt: 2, sayı: 3, Kış 2008, s. 27.

¹³⁸ Kona, Gamze Güngörmüş, “Obama Dönemi ABD'nin Güvenlik Politikası”, (15.04.2009), (Erişim),

<http://www.politikadergisi.com/makale/obama-donemi-abd%E2%80%99nin-guvenlik-politikasi>, (10.06.2012).

¹³⁹ Cural, a.g.e., s. 145.

tehlikeli teknolojileri elde etme çabasından yoksun bırakıp, bu teknolojileri ele geçirmek için diğer devletlerle işbirliği yapacağız. Ayrıca ABD, onlar eyleme geçmeden önce meşru müdafaa (önleyici savaş=pre-emptive war) yoluyla harekete geçecektir. En iyisini umarak Amerika'yı ve dostlarımızı korumalıyız. Bu yüzden düşmanlarımızın planlarını boşa çıkarmak için en iyi istihbaratı kullanarak ve tedbirli bir şekilde ilerleyerek hazırlıklı olmalıyız (bu istihbaratın ABD'nin işine gelen kısımları halka da söylenmiştir. Aynı durum İngiltere'de de olmuştur).¹⁴⁰ Tarih, yaklaşan tehlikeyi görüp de harekete geçmekte geç kalanları acımasızca yargılayacaktır. Girdiğimiz yeni dünyada barış ve güvenliğe giden tek yol eylem yoludur."¹⁴¹

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin güvenlik stratejisi, terörist tehditle mücadele şeklinde tanımlanmaktaydı. Bush yönetimi 2002'de ve 2006'da kabul ettiği UGS'de önleyici saldırı olarak adlandırılan bir savunma yöntemi geliştirmişti. Bu yönetime göre, terörist şiddet ve kaos, ortaya çıkmadan önce ABD askeri gücü tarafından yok edilecekti. Bu kapsamda Afganistan ve Irak'a müdahalede bulunulmuş, nükleer faaliyetlerine son vermediği takdirde İran'a da askeri müdahalede bulunulacağı uyarısı yapılmıştı. Bush Doktrini'ne göre ABD'nin temel amacı insan onurunun tüm dünyada korunmasıydı. Bağımsızlık Bildirgesi de temel alınarak, ABD'nin özgürlüğün ve adaletin koruyucusu olduğu ilan edilmişti. Stratejinin en önemli başlığı ise terörle mücadele başlığıydı. Bölgesel çatışmaların ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, küresel ekonomik büyümenin serbest piyasa ve uluslararası ticaret yoluyla sağlanması, demokratik kurumların artması ve işbirliğinin güçlendirilmesi gibi konular Bush dönemi UGS'nin diğer önemli başlıkları arasındaydı.¹⁴² Tabii ki gizli tutulan çatışma arzusu konusu da bunlardan birisiydi.¹⁴³

¹⁴⁰ Erol, Mehmet Seyfettin ve Bingöl, Oktay, "Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat", Edt: Ertan Efegil ve Mehmet Seyfettin Erol, **Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 279.

¹⁴¹ Cural, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁴² Turan, Aslıhan P., "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri", (25.05.2010), (Erişim),

Bush doktrini, dış politikada tek taraflılığı savunan ve Amerikan çıkarlarını sadece askeri güçle korumaya çalışan bir hedefe sahipti. Bu hedefini ise terörle mücadele adı altında meşrulaştırmaya, Amerikan hegemonyasını kurma adı altında da gerçekleştirmeye çalışacağına benziyordu. Afganistan'da istikrarın hala sağlanamamış olması¹⁴⁴, mevcut NATO askerleriyle bu işin olmayacağını ve güvenlik stratejisinde değişime gidilmesi gerçeğini ortaya çıkarmıştı. Irak'taki sosyo-ekonomik sorunlar, güvenlik boşluğunun doldurulamaması, sivil ölümler, kadınlara baskının devam etmesi ve Amerikan askeri ve mali gücünün kötüleşmesi gibi durumlar ABD'yi zora sokmaktaydı.¹⁴⁵

Başkan Bush'un bu görüşleri hem ABD'nin hem de dünyanın kötüye gidişini körüklemiş ve yeni bir başkan ve onun görüşlerinin siyaset sahnesine inmesini sağlamıştı.

2.2.2. Obama Dönemi Perspektifinde Güvenlik Algısı

2009 yılında George W. Bush'tan başkanlığı devralan Barack Obama'nın, Amerika'nın dünya genelinde sarsılmış olan imajını düzelteceği düşünülüyordu. Değişim sloganıyla seçim kampanyası yürütmüş olan Obama'nın, değişimin mimarı olma adına attığı adımlardan ilki, Ortadoğu'ya ve oradaki belli başlı sorunların çözümüne yönelikti.¹⁴⁶ 2012 yılından bakıldığında, Ortadoğu'da çözüme yönelik atılmış adımların tam manasıyla meyvelerini vermediği değerlendirilirse de, Bush'tan kalan Amerikan

http://bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=690:abd-yeni-ulusal-guevenlik-stratejisi-ve-tuerkiyeye-olas-etkileri&catid=98:analizler-abd&Itemid=135, (17.06.2012).

¹⁴³ Aydın, Mustafa, Özcan, Nihat Ali ve Kaptanoğlu, Neslihan, "Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye", **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007, s. 28.

¹⁴⁴ Arslan, Esat, **Türk Dış Politikasında Ödün Değil, Uzlaş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003, ss. 67-75.

¹⁴⁵ Turan, Aslıhan P., "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri", **a.g.e.**

¹⁴⁶ Öztürk, Tuğçe Ersoy, "Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası", **TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, (11.07.2009), s. 1, (Erişim), <http://www.siyasaliletisim.org/pdf/obamaimajiveABDdispolitikasi.pdf>, (03.12.2012).

imajının, az da olsa Obama tarafından düzeltilmiş olduğunu görmek mümkündür.¹⁴⁷

Türk-Amerikan ilişkilerinin Başkan Obama yönetiminde önceki dönemlere göre daha olumlu bir seyir takip ettiğini tahmin etmek mümkündür. Elbette ki olumlu beklentilerin oluşmasına neden olan faktörler de daha belirgin ve güçlüydü. Obama ile başlayan dönemde ABD'nin, Irak'taki askeri varlığının sona erdiği, tek taraflı ve diplomasiyi göz ardı eden yaklaşımların terk edildiği, Irak ve Ortadoğu'daki bölgesel istikrarın sağlanması anlamında Türkiye'nin stratejik ve kimliksel katkılarına ihtiyaç duyulduğu bir hal oluştuğu düşünülmekteydi. Obama yönetiminin Irak ve Ortadoğu politikalarında Türkiye'yle yapacağı işbirliği, Türkiye'nin Irak işgalinden sonra yüzleşmek zorunda kaldığı tırmanan PKK terörüne, Kerkük'ün statüsü ve Irak'ın toprak bütünlüğü ile ilgili sorunlara çözüm oluşturacaktı. Yine de fazla iyimser olmak için zamanın çok erken olduğunun da altı çizilmeliydi. İkili ilişkilerin ne yönde gelişeceğini ilk önemli belirtisi, Obama'nın Irak ve Ortadoğu politikasından önce, 2009 yılının Nisan ayında sözde Ermeni soykırımı tasarısının Amerikan Kongresi tarafından kabul edilmesi gerektiği yönündeki talepler karşısında alacağı tavır olmuştu.¹⁴⁸

Washington Enstitüsü tarafından düzenlenen 2010 Soref Sempozyumu'nda Barack Obama'nın güvenlik danışmanı James Jones tarafından Amerika'nın yeni UGS'si açıklanmıştı. Sempozyumda ABD'nin güvenlik öncelikleri, bunun temel amaçları ve izlenecek somut dış politikalar açıklanmıştı. ABD Başkanı Barack Obama da West Point Akademisi'nde 22 Mayıs'ta yaptığı konuşmada yeni stratejinin temel unsurlarını açıklamıştı. Jones'un ve Obama'nın verdiği bilgiler, geçen yıllarda Türkiye-İran-Brezilya arasında imzalanan nükleer takas antlaşmalarını, ABD'nin, dış politikası

¹⁴⁷ Öztürk, Tuğçe Ersoy, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **TASAM Analiz**, İstanbul, Stratejik Rapor, No: 48, TASAM Yayınları, 2011, s. 11.

¹⁴⁸ Avcı, Erkan, "2000-2010 Yılları Arasında Türk-Amerikan İlişkileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2010, s. 20.

işğında oluşturduğu güvenlik stratejilerini ve bunların Türkiye ile ilişkilere olası etkilerini içermekteydi.¹⁴⁹

ABD Başkanı Barack Obama'nın kaleme aldığı ve imzaladığı yeni ABD güvenlik stratejisi daha ilk cümlesinde bile ABD'nin dünya üzerindeki tarihi rolünden, evrenselleştirme iddialarından, Amerikan çıkarlarına bağlılığından ve demokrasinin öneminden bahsetmekteydi. Sunuş bölümünde Amerikan politikalarının özünde bir değişiklik olmadığı anlaşılıyor ama Bush döneminden farklı birçok unsur da beliriyordu. Genel bir özet yapılması gerekirse, Obama, önceliği içeriye, yani ekonominin düzeltilmesine, iç güvenliğin daha sıkı koordinasyonuna ve ABD'nin dışarıda bir şeyler yapabilmesi için iç mekanizmaların daha iyi kurgulanmasına vermiş durumdaydı. Dışarıya yönelik iddialarında bir değişiklik olmamakla birlikte, işleri kolaylaştırmak için ortaklara ve müttefiklere dayanma gibi unsurların yanında, yumuşak güce dayanmak için diplomatlar, NGO (Hükümet-dışı Kuruluşlar)'lar, sivil toplum ve özel sektör kuruluşları arasında yeni bir kurgu arayışı öne çıkmaktaydı.¹⁵⁰ Ama AB Komisyonu Başkanı Barosso'nun şikayetlerini haklı çıkaracak şekilde Avrupa ile ilişkilere hemen hemen hiç değinilmemişti.¹⁵¹

Ulusal güvenlik stratejisinin odak noktasını, 21. yüzyıldaki çıkarlarını daha etkili bir şekilde korumak için Amerikan liderlik (hegemonya) kurgusunu yenilemek anlayışı oluşturmaktaydı. Bir yandan içeride bu kurgu yenilenirken dışarıda Amerikan çıkarlarına uygun şekillendirmeler devam etmekteydi. İçeride yapılması gerekenler sırası ile: ekonominin uzun vadeli bir gelişme sağlayacak şekilde düzlüğe çıkarılması; ulusal güvenlik yapılarının her seviyede entegrasyonu; dünya üzerinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi (bildik) argümanlar üzerinden (Amerikan etki ve kontrol

¹⁴⁹ Turan, Aslıhan P., "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri", **a.g.e.**

¹⁵⁰ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 18.

¹⁵¹ Yılmaz, Sait, "ABD Güvenlik ve Savunma Politikaları-2010", **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, (19.07.2010), (Erişim),

<http://www.21yyte.org/tr/yazi4992->

ABD_GUVENLIK_VE_SAVUNMA_POLITIKALARI_%E2%80%932010.html, (03.12.2012).

sistemini yaymak için) daha kuvvetli bir yapılanmaya gitmek ve bu yapının diğer uluslararası kurumlar ve ortaklar (ülkeler) ile bağlarını güçlendirmektir.¹⁵² Söz konusu uluslararası kurumlar içinde NATO, BM, IMF ve Dünya Bankası (WB) adları öne çıkarken, ülkeler arasında üç grup ayrımı belirginleşmekteydi.¹⁵³ Birinci grupta ABD'nin önem verdiği Çin, Hindistan ve Rusya, ikinci grup ise artan önemleri ile Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya vardı.¹⁵⁴ ABD'nin bölgesel politikaları için önemli olan üçüncü grup içinde ise Pakistan ve Türkiye öne çıkmaktaydı. Yayınlanan stratejinin 42. sayfasında Başkan Obama özel bir cümle kullanmıştı:¹⁵⁵ "Türkiye ile (özellikle bölgesel ortak çıkarlarımız ve bölge istikrarı için) bağlantımızı koparmayacağız."¹⁵⁶

Amerika önceliği anavatan (iç) güvenliğine vermekte ve en önemli tehdit olarak nükleer silahlara sahip olma olasılığı olan İran ve Kuzey Kore'nin adını lanse etmekteydi.¹⁵⁷ Daha sonra sırayı El Kaide almakta, müteakiben, Irak, İsrail-Filistin çatışması ve Müslüman ülkeler ile ilgili beklentiler gelmekteydi. Güvenlik stratejisinin ilginç olan kısmı ulusal kapasitenin geliştirilmesi için öngörülen eylem planıydı. Bu bölümde: dünya üzerindeki ABD askeri üstünlüğünün korunması; diplomatik ve ekonomik araçlara daha çok yatırım yapılması; istihbaratın asimetrik tehditler için zamanında bilgi sağlaması;¹⁵⁸ ulusal güvenlik, yardım programları ve (yumuşak güç) mekanizmalarının geliştirilmesi, yenilenmesi ve güçlendirilmesi üzerinde durulmaktaydı.¹⁵⁹

Beyaz Saray'daki Ulusal Güvenlik Konseyi organlarının birleştirildiği ifade edildikten sonra beklenen yenilikler aşağıdaki gibi sıralanmaktaydı; Savunma; terörle mücadele ve istikrar faaliyetlerine öncelik verilecek,

¹⁵² "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 2.

¹⁵³ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 33.

¹⁵⁴ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 3.

¹⁵⁵ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 42.

¹⁵⁶ Yılmaz, "ABD Güvenlik ve Savunma Politikaları-2010", **a.g.e.**

¹⁵⁷ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 4,23,24.

¹⁵⁸ "National Security Strategy of USA", **a.g.e.**, s. 10,11,14.

¹⁵⁹ Yılmaz, "ABD Güvenlik ve Savunma Politikaları-2010", **a.g.e.**

Amerikan gönüllü sisteminin yaşadığı sıkıntıların aşılması için yeni programlar özendirilecekti. Diplomasi ile hükümetler, uluslararası kuruluşlar, NGO'lar, Think-Tank (Düşünce Kuruluşları)'ler, üniversiteler ve sivil toplum ile ilişki için yeni beceriler geliştirilmesi amaçlanacaktı. Ekonomi ile doların değeri, ticaret, dış yatırımlar, bütçe açığı, enflasyon, verimlilik ve rekabet gücünün korunması için kalkınmış ülkelerle işbirliği hedeflenmekteydi. Kalkınma ile küresel ekonominin istikrarı için gelişmekte olan ülkelere yardım için ekonomik araçlar ve finans kuruluşları ile faaliyete geçilecekti. Anavatan güvenliği ile tehditlerin önceden belirlenmesi, yasal olmayan girişlerin önlenmesi ve terörist bağların ortaya çıkarılmasına odaklanılacaktı. İstihbarat ile stratejik istihbarata önem verilerek toplumunun kabiliyetleri artırılacak, dış istihbarat servisleri ile işbirliği yapılacaktı. Stratejik iletişim ile Amerikan çıkarlarını geliştirmek ve meşruiyetini sağlamak için özellikle kültürel alanda projeler geliştirilecek, ikna kabiliyetini artırmak için medya dışında yeni metotlar bulunacaktı. Amerikan halkı ve tüzel kişileri; Amerikan değerleri korunurken, tüzel kişilerin yardımıyla diğer ülkelerdeki özel sektör, NGO'lar, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları ile yeni fırsatlar ve bilgi temini için bağlarını geliştirecekti.¹⁶⁰ Tüm bu süreçler spesifik bağlamda aşağıda anlatılacak kimi karmaşık örneklere de sahipti.¹⁶¹

2.3. İKİ ÜLKE ARASINDA OLUŞAN GÜVENLİK ALGISINA KİMİ ÖRNEKLER

Özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında oluşan ABD'nin Irak ve Afganistan işgallerinde Türkiye'nin kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak dahil olduğu güvenlik ilişkileri örneklerle daha net bir biçimde anlaşılabilir. 11 Eylül 2001 terörist saldırılarının intikamını almak için Afganistan'a saldıran ABD, Taliban'ın devrilmesinden sonra en zor iş olan istikrarı ve barışı tesis etme çabalarında bulunmuştu. Bunu da ISAF (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü) gibi askeri kuruluşlarla sağlamaya

¹⁶⁰ "National Security Strategy of USA", a.g.e., s. 14-16.

¹⁶¹ Yılmaz, "ABD Güvenlik ve Savunma Politikaları-2010", a.g.e.

çalışmıştı. Türkiye de bu kuruluşun içinde Afgan polisini ve askerini eğitime girişimlerinde bulunmuştu.

Afganistan olayının dışında anlatılacak diğer bir konu da ABD'nin Irak işgali öncesinde Türkiye'nin işgale yönelik tavrı ve bunun yansımaları olacaktır. ABD Türkiye'deki hava üslerini kullanmak ve Türkiye'ye asker konuşlandırıp bu topraklardan Irak'a girmek istemiş ama 2003'te TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)'deki oylamada (1 Mart Tezkeresi) ret oyunun çıkmasıyla büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve bunun intikamı olarak da Irak'ta görev yapan Türk komutanını ve yanındaki askerlerini esir alıp başlarına çuval geçirmişti. Sonrasında ABD'de yönetim değişene kadar iki ülke arasında bir soğukluk oluşmuş, 2013 yılına girilen dönemde ilişkiler rayına oturmaya başlamıştı. Bu süreçle ilgili ilk örnek olay Afganistan olacaktır.

2.3.1. AFGANİSTAN SORUNU MERKEZLİ GELİŞMELER

2.3.1.1. Türkiye-ABD-Afganistan Ekseninde Güvenlik

Türk-Amerikan ilişkileri füze kalkanı projesi tartışmalarıyla yeniden gündeme gelmiş, süper güç olan ABD ile bölgesel güç olan Türkiye arasındaki ilişkilerin Avrupa'dan Orta Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyada ve özellikle de güvenlik alanında yoğunlaşması şaşırtıcı olmamıştı. Türkiye ve ABD'nin Afganistan'daki işbirliği ve orada aldıkları pozisyon ile füze kalkanı projesi birbiriyle bağlantılıydı. Bu aynı zamanda güvenliğin bölünmezliği ilkesinin de bir sonucuydu.¹⁶² Özellikle Afganistan bağlamında bölünmezlik durumu oluşmuştu.¹⁶³ İşbirliği devam etmekteydi.¹⁶⁴

¹⁶² Kasım, Kamer, "Türkiye-ABD-Afganistan", **USAK Stratejik Gündem**, (25.10.2010), (Erişim), <http://www.usakgundem.com/yazar/1791/-türkiye-abd-afganistan.html>, (25.07.2012).

¹⁶³ Keskin, Funda, "1990 Sonrası Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Türkiye'nin Katkısı", **Avrasya Dosyası** ("Yeniden Yapılanan Ortadoğu" Özel Sayısı), cilt: 9, sayı: 4, Ankara, ASAM Yayınevi, 2003, ss. 253-254.

¹⁶⁴ Akkurt, Mehmet, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 256.

Afganistan'da eğitim, sağlık ve alt yapı alanlarında yaptığı yardım ve girişimlerle halkın sevgisini kazanan Türkiye, Pakistan ile geçmişten beridir var olan yakın ilişkisi ile de Afganistan'daki sürece en çok katkı sağlayan ülkelerden birisi olmuştu. Bu nedenle Türkiye'nin NATO içerisindeki misyonu Soğuk Savaş döneminde, Sovyet tehdidine karşı kalkan ülke konumundayken, şimdilerde ise terörle mücadele gibi konularda girişimlerde bulunan ve Afganistan gibi zorlu coğrafyalarda etkin bir şekilde mücadele eden bir ülke konumuna bürünmüştü. Bu tabii ki uluslararası sistemdeki değişimin bir sonucuydu. Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (UGYK/ISAF-International Security Assistance Force) yapısı içinde bu rolü daha da pekişmişti.¹⁶⁵ Bu kuvvetin Türkiye'nin katkılarıyla başarılı çalışmalar yaptığı görülmüş ve görülmekteydi.¹⁶⁶ Afganistan'da daha önce ifade edilen tartışmalar almış başını giderken, NATO Dışişleri ve Savunma Bakanları Toplantısı'na füze kalkanı projesi tartışmaları damgasını vurmuştu. Lizbon'daki görüşmelerde 36. madde bağlamında kimi açıklayıcı bilgiler ortaya çıkmaktaydı.¹⁶⁷ 2010'un Kasım ayındaki zirvede NATO'nun yeni stratejisi bağlamında son şekli görüşülen füze kalkanı projesi ABD için çok büyük bir öneme sahipti.¹⁶⁸

Kökeni eski ABD başkanı Ronald W. Reagan dönemine kadar uzanan füze kalkanı projesi, Doğu Avrupa ülkelerinde konuşlanması yönündeki görüşle Bush döneminde yeniden gündeme gelmişti. Tabii ki bu süreçte çeşitlenen tehditlerin engellenmesi amacı vardı. Obama yönetimi ise projeyi NATO şemsiyesi altında uygulamaya sokmaya gönüllü olmamıştı. Türkiye'nin füze kalkanı projesi içerisinde rol alması yönünde de sadece görüş bildirilmişti. Bush döneminde füze kalkanının ilk etapta Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da konuşlanması isteklerine, hedefin İran veya Kuzey Kore değil de Rusya olduğu yönündeki görüşüyle karşı çıkan Moskova yönetimi, bu sefer

¹⁶⁵ Keskin, **a.g.m.**, s. 254.

¹⁶⁶ Akkurt, **a.g.e.**, s. 256.

¹⁶⁷ "Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon", **Lisbon Summit Declaration**, 20 November 2010, (Erişim), http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm, (25.07.2012).

¹⁶⁸ Kasım, "Türkiye-ABD-Afganistan", **a.g.e.**

ise tam tersi olarak Obama yönetiminin ortaya koyduğu şekliyle, tereddütleri de olsa projeyi destekleyebileceği izlenimini vermişti.¹⁶⁹ Tabii ki Rusya'nın bu kararında Taliban'ın ve bölgedeki terörün tamamen bitmemesinin de etkin bir rolü vardı.¹⁷⁰ Bu teröristlerin kimi Pakistan'a kimisi de diğer bölge ülkelerine kaçıyordu.¹⁷¹ Türkiye ve ABD'nin Avrupa'dan Afganistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada işbirliği yapması istikrar için önemliydi. Bu ilişki türü de doğal olarak kimi güvenlik örgütleri çerçevesinde şekillenmekteydi.

2.3.1.2. ISAF Komutası Altındaki Türk Yardım Gücü Bağlamında Güvenlik

Taliban sonrası dönemde yaşanması olası bir otorite boşluğu ve Kuzey İttifakı gruplarının yeni bir istikrarsızlığa yol açabilecekleri gerçeği vardı. Bu doğrultuda Taliban sonrası dönemde Afganistan'da belirli bir yönetim oluşturma çabasına hız verilmiş, Bonn Zirvesi kararları doğrultusunda da Karzai yönetimine uluslararası takviye bağlamında BM Güvenlik Konseyi tarafından oluşturulan ISAF (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü) tarafından destek olunmasına karar verilmişti. Bu karara göre ISAF gücü, komuta değişikliğinin her altı ayda bir yapılması koşulu ile Kabil'de göreve başlamıştı. İlk komuta gücünü İngiltere'ye veren ISAF, 20 Aralık 2001'de Afganistan'da göreve başlamıştı.¹⁷² Bu süreçte, AB ve ABD'nin güvenlik yapısına göre hareket ettiği iddia edilen Türkiye ise aslında çıkarlarına göre hareket etmekteydi.¹⁷³

Bu tarihte ISAF 21 ülkeden yaklaşık 5000 askerle İngiltere'nin komutası altında göreve başladı. Türkiye ise, bu çok uluslu barış gücü içinde komutayı ilk kez Haziran 2002'de İngiltere'den devralmıştı. Türkiye'nin altı aylık süre

¹⁶⁹ Kasım, "Türkiye-ABD-Afganistan", a.g.e.

¹⁷⁰ Primakov, Yevgeniy, **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev.: Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 2004, s. 116.

¹⁷¹ Clark, Wesley K., **Modern Savaşları Kazanmak; Terörizm ve Amerikan İmparatorluğu**, Çev: Attila Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004, s. 163.

¹⁷² <http://afganistan.ihh.org.tr/uluslararasi/isaf/isaf.html>, (26.08.2012).

¹⁷³ İşyar, a.g.m., s. 16.

periyodu için üstlendiği ISAF komutası, kime devredileceği konusundaki tartışmaların uzaması nedeniyle ancak sekiz ay sonra başka bir ülkeye devredilebilmişti. Bunun asıl nedeni ise, ABD işgalinin öncesinde ve sonrasında Taliban'a büyük zayıflık verdiren kuzeyli ve güneyli gruplar arasındaki çekişmenin halen devam ediyor olması ve ülkede güvenlik ve istikrar ortamının halen sağlanamamasıydı.¹⁷⁴ Türkiye'nin görev süresi bitip değişim zamanı geldiğinde ISAF içindeki ülkelerin komutaya sahip olma konusunda çekimser davranmaları mantıki gerekçelerle açıklandığında pek de şaşırtıcı değildi. Başta Türkiye ve Almanya gibi ülkeler olmak üzere hiçbir ülke tekrardan ISAF'ın komutasını üstlenmek istemiyordu. Daha sonra yapılan baskılar sonucu ISAF komutası 2 ay daha Türkiye'de kaldı.¹⁷⁵ Uluslararası güvenlik konusunda çok fazla bir tecrübesi olmayan bu ülkelerin, bölgesel güvenlik konusunu dışta tutarsak, kimi çekinceleri de yok değildi.¹⁷⁶

Sonuç olarak Afganistan genelinde, Sovyet işgalinin sona ermesinden ve Kabil'in mücahit grupların eline geçmesinden sonra başlayan ve ABD işgaline kadar süregelen iç savaş ortamı boyunca barışın ve istikrarın sağlandığı iddia edilemezdi. ISAF'ın görev alanı Kabil ve yakın çevresi ile sınırlıydı. Afganistan'ın diğer vilayetlerinde ise halen güvenlikten yoksun bir yapı ve çatışma hali hüküm sürmekteydi. Bu gelişmeler, Afganistan'da ABD desteğiyle kurulan hükümetin ve uluslararası askeri barış gücünün, ülkeye barış getirmekten ve çatışmaları sona erdirmekten çok kişisel sorunlarla ilgilendiği gerçeğini ortaya çıkarmaktaydı.¹⁷⁷ ABD'nin 2014 yılından itibaren askerlerini Afganistan'dan çekeceğini söylemesi yeni tartışmaları da su yüzüne çıkarmıştı. Bu tarihten sonra da bölgede egemenliğini sağlamlaştırmak için elinden geleni yapacağı gerçeği tartışmaların

¹⁷⁴ Gordon ve Taşpınar, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁷⁵ <http://afganistan.ihh.org.tr/uluslararasi/isaf/isaf.html>, (26.08.2012).

¹⁷⁶ Canbolat, İbrahim S., **Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan**, Bursa, Alfa-Aktüel Kitabevi, 2003, s. 91.

¹⁷⁷ <http://afganistan.ihh.org.tr/uluslararasi/isaf/isaf.html>, (26.08.2012).

bitmeyeceğine işaret etmekteydi.¹⁷⁸ Afganistan'ın ardından sürat kesmeden Irak'ı işgal eden ABD için o dönem için dur durak yoktu.

2.3.2. IRAK SORUNU MERKEZLİ GELİŞMELER

2.3.2.1. 1 Mart Tezkeresi Krizi

1 Mart tezkeresi, Türkiye ile ABD arasındaki çetin müzakerelerden sonra sağlanan bir mutabakata dayanıyordu. Bu mutabakatın Türkiye'ye sağlayacağı avantajları başlıca üç noktada toplamak mümkündür.

Birincisi, Arapların, Türkmenlerin ve Kürtlerin Irak'ın kurucu unsuru oldukları belirtilecekti. İkincisi, sınırın Irak tarafında PKK'nın tehdit potansiyelinin yoğunlaştığı 20-25 kilometre genişliğindeki bir geçit içinde PKK ile mücadele yetkisine sahip 30 bin kadar Türk askeri konuşlandırılacaktı. Üçüncüsü ise Iraklı Kürtlere verilecek silahlara ilişkindi. Bu silahların dağıtımında ve operasyonlar bittikten sonra toplatılmasında Türk ve Amerikan askeri makamları birlikte hareket edeceklerdi. Bu Tezkere Irak'ın kuzeyindeki, yani Kerkük'teki petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip bağımsız veya bağımsızlığa yakın bir Kürt oluşumunu engelleme fırsatını yakalayabilecek ve o bölgede yuvalanmış PKK gruplarının tasfiyesini sağlayabilecekti. Bu duruma bakarak bölgenin hiçbir zaman güvenli olmadığı ve hiçbir zaman da güvenli olmayacağı sonucuna varılabilmekteydi. Bu yapılanmaya paralel olarak Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı da doğmaktaydı.¹⁷⁹ Ve böylece Kürtler ABD'nin vazgeçilemez müttefikleri haline

¹⁷⁸ Erol, Mehmet Seyfettin ve Bingöl, Oktay, "Afganistan'da Geçiş Safhası, Bölge Ülkeleri ve 2014 Sonrası Öngörüler", Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO: Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, s. 379.

¹⁷⁹ Özdemir, Haluk, "Başarısız Bir Devlet Olarak Irak: PKK'ya Karşı Olası Kuzey Irak Operasyonunda Dikkat Edilmesi Gerekenler", **2023 Dergisi**, sayı: 79, 15 Kasım 2007, s. 32.

de gelemeyeceklerdi. Arap ülkelerinin Türkiye'nin karşısında yer alacağı yönündeki kaygılar da yersizdi.¹⁸⁰

Sonuç olarak Türkiye ABD'nin yanında yer almamış ve böylece ABD kuvvetleri güneyden, yani Kuveyt üzerinden Irak'a girmek zorunda kalmışlardı. Ayrıca, Katar'da ABD'nin büyük bir karargahı da vardı. Bu Arap ülkeleri ABD'yi eleştirmiyordu ancak şunu da belirtmek gerekirdi ki, tarihin akışının o zamanki algılamaya uyacağını söylemek de mümkün değildi. Tezkerе kabul edilseydi bile ABD ile ciddi ihtilaflar çıkabilirdi. Türkiye düş kırıklığına uğrayabilirdi. Iraklı Kürtlerle silahlı çatışmalara kadar varan sorunlar çıkabilirdi. Bu durumda diplomatik araçların devreye sokulması bile işe yaramayabilirdi.¹⁸¹

1 Mart tezkeresi kaçınılmaz olarak Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri etkilemişti. ABD ordusu ve Yeni Muhafazakarlar gücenmişlerdi. Kuzey Irak'ta Temmuz 2003'te Çuval Hadisesi cereyan etti ve ilişkiler daha da gerginleşti. Irak işgalinden sonra, 7 Ekim 2003'te, TBMM, BM Güvenlik Konseyi'nin onayı ile kurulan koalisyon kuvvetlerine katılmak üzere Irak'a önemli miktarda kuvvet gönderilmesine sıcak bakmıştı. Oysa bu kararın uygulanması Irak'ta şiddet ve terör olaylarını doğuracak, 1 Mart tezkeresinin riskli bir konuma gelmesine neden olacak ve şehit tabutlarının gelmesi ile iç politikada ağır siyasi bunalımlar yaşanması ihtimalini doğuracaktı. Muhalefet hareketleri ve iktidar içindeki kimi milletvekillerinin ret oyu ile karar uygulanmadı. Tabii ki iç ya da dış nedenlerden hangisiyle olursa olsun TBMM'nin yönlendirildiği bir gerçektir. 1 Mart tezkeresi, Irak krizi konusuyla ilgili olarak Hükümet tarafından 25 Şubat 2003'de TBMM'ye sunulan ve tam adı; "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin de Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi"ydi.

¹⁸⁰ Türkmen, İter, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", **BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, İstanbul, BİLGESAM Yayınları, No: 4, 2010, s. 32.

¹⁸¹ Türkmen, a.g.e., s. 33.

Bu, büyük güçlerin yönlendirmesiyle oluşan bir tezkere olarak da nitelendirilebilirdi.¹⁸²

TBMM, gereği, kapsamı, sınırı ve zamanı Anayasanın 117'inci maddesine göre oluşmuş, milli güvenliğin sağlanması ve Silahlı Kuvvetleri'nin yurt savunmasına hazırlanmasıyla ilgili olarak Yüce Meclise karşı sorumlu bulunan hükümet tarafından belirlenecek şekilde, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a gönderilmesine, etkili bir caydırıcılığın sürdürülmesi amacıyla Kuzey Irak'ta bulunacak bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar çerçevesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri hareket çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmalarına ve gerekli düzenlemelerin hükümet tarafından yapılmasına, Anayasanın 92'inci maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verecekti.¹⁸³ Tezkere, en fazla 62 bin yabancı askeri personelin 6 ay süreyle Türkiye'de bulunmasını öngörüyordu. Yabancı kuvvetlerin hava unsurlarının 255 uçak ve 65 helikopteri aşamayacağı da belirtilmişti.¹⁸⁴

Türkiye'deki ana muhalefet partisi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)'de milletvekilleri yaptıkları konuşmalarla tezkereye karşı çıktılar ve Amerikan gemileri için düşman gemileri ifadesini kullandılar. Yapılan oylamaya 533 milletvekili katıldı. Sonuç olarak ise sandıktan 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy çıktı. Ancak, gerekli kabul için Anayasa'nın 96. maddesinde öngörülen salt çoğunluğa (267) ulaşılammıştı. Bu şartlarda tezkere kabul

¹⁸² Karacalı, Fuat, "Türkiye-AB İlişkilerinde Ortadoğu", **Politik Akademi**, (03.04.2011), (Erişim), <http://www.politikakademi.org/2011/04/turkiye-ab-iliskilerinde-ortadogu/>, (27.09.2012).

¹⁸³ "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a Gönderilmesine İlişkin Karar", **Resmi Gazete**, Sayı: 25055, Karar No: 763, (21.03.2003), (Erişim),

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/karartbmmc087/karartbmmc08700763.pdf, (27.10.2012).

¹⁸⁴ Çimen, Hasan, "Amerika'nın Irak'a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2007, ss. 75-82.

edilmemiş sayıldı.¹⁸⁵ Bu bağlamda, Türkiye'nin ulusal güvenlik mi yoksa uluslararası güvenlik mi takip etmesi gerektiği yönündeki kuşkular giderilememişti.¹⁸⁶

Tezkerenin reddedilmesi Amerikalılarda hayal kırıklığı yaratmış, Türk hava sahasını, liman ve topraklarını kullanamayan ABD, Irak işgali sırasında büyük bir zayıflık vermiş, yani ağır bir ekonomik ve sosyal fatura ödemek zorunda kalmıştı. Bununla beraber ABD'nin maruz kaldığı askeri güçlükleri tamamen 1 Mart tezkeresine bağlamak da hata olurdu. Sonuçta ABD silahlı kuvvetleri, Irak'ın işgali için gerekli olan transit noktaları, farklı ülkelerdeki askeri üslerden hava yolu ile ve güneyden yapılan kısa süreli kara ve deniz hareketlerini verimli bir biçimde kullanamamıştı. Av-bombardıman ve yakın-destek hava operasyonları Suudi Arabistan'daki hava üslerinden, uzun menzilli stratejik bombardıman operasyonları ise İngiltere'nin Lakenheath üssünden ve Hint Okyanusu'ndaki Diego Garcia üssünden gerçekleşmişti. İncirlik Üssü (I. Körfez Savaşı'nda olduğu gibi) ABD Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçaklarının kalkış noktası olmasa da, bu uçakların lojistik ve transit noktası olması itibarı ile stratejik açıdan önemli bir konumdaydı.¹⁸⁷

Başkan Bush ve ekibi Amerikan toplumu tarafından bile büyük tepki toplamış, Irak'ta hiç beklemediği bir sivil direnişle karşı karşıya kalmıştı. Ayrıca, 1 Mart Tezkeresi'nin reddinin ardından yaşanan Çuval Hadisesi'nin de TBMM'nin kararına karşı misilleme olduğu iddia edilmişti.

2.3.2.2. Çuval Hadisesi

Çuval Hadisesi veya Çuval Olayı (The Hood Event), 4 Temmuz 2003 günü Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde karargah kurmuş olan (bir binbaşı

¹⁸⁵ <http://gundemvetarih.com/2011/06/04/mavi-marmara-mi-yoksa-1-mart-tezkeresi-mi/>, (27.10.2012).

¹⁸⁶ Buzan, a.g.e., s. 334.

¹⁸⁷ <http://gundemvetarih.com/2011/06/04/mavi-marmara-mi-yoksa-1-mart-tezkeresi-mi/>, (27.10.2012).

komutasında) Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 11 mensubunun ve Türkmen rehberlerinin, Irak'taki işgal kuvvetlerinin bir parçası olan Amerikan 173. Hava İndirme Tugayı'na bağlı askerler ve yanlarındaki peşmergelerce (Kürt militanlar) sürpriz bir baskın sonucu ele geçirilmesi ve başlarına çuval (kukuleta) geçirilmek suretiyle 60 saat süresince alıkoyularak sorguya çekilmeleri hadisesiydi.¹⁸⁸

Kimilerine göre bu hadise, ABD Başkanı George W. Bush ve yardımcısı Dick Cheney'in ekibi olan Şahinler (Neo-Conlar) gurubunun Irak'ı işgal etmek istemesinin ardından¹⁸⁹ ABD Silahlı Kuvvetleri'nin Türk Hükümeti'nden, Kuzey Irak'a serbest geçiş yapabilmeyi¹⁹⁰ ve Adana'da bulunan İncirlik Hava Üssü'nü Amerikan keşif ve ağır bombardıman uçaklarına açmasını talep etmesinden sonra, bu isteğin 1 Mart Tezkeresi olarak adlandırılan tezkere ile TBMM tarafından reddedilmesine dayanıyordu. Bu olayın ardından Irak'taki direniş uzamış, bu uzayış ABD'ye 3 trilyon dolar'a mal olmuştu. ABD dolarının büyük değer kaybı ve petrol fiyatlarının kısa zamanda varil başına 20 dolardan 100 dolara çıkması George W. Bush'un başkanlığını yaptığı Cumhuriyetçi Parti'nin 2006 Meclis ve Senato seçimlerinde yenilgiye uğramasına ve ABD Savunma Bakanlığı'na Robert Gates'in getirilmesine ve Neo-Conlar'ın tasfiye edilmesine neden olmuştu.¹⁹¹ Bu olumsuz sürecin yankıları ise ABD'nin Irak'tan çekilmesine kadar sürmüştü.

2.3.2.3. ABD'nin Irak'tan Çekilmesi

9/11 sonrası dönemde var olan belirsizlik Türkiye'yi yeni ortaklıklar geliştirmeye ve var olan ortaklıkları da güçlendirmeye teşvik etmişti. 2003'te

¹⁸⁸<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1045078&CategoryID=77>, (27.10.2012).

¹⁸⁹ Weisberg, Jacob, "Party of Defeat", (14.03.2007), (Erişim), http://www.slate.com/articles/news_and_politics/the_big_idea/2007/03/party_of_defeat.html?nav=wp, (26.11.2012).

¹⁹⁰ Özyurt, Ahu, "Türk Ordusuyla Çatışabilirdik", *Milliyet*, (25.10.2008), (Erişim), <http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=&ArticleID=1007966&Date=26.10.2008&b=Turk>, (26.11.2012).

¹⁹¹ <http://www.siyasethane.com/turkiye-siyaseti/1929-siyasi-terimler.html>, (27.11.2012).

yaşanan Irak savaşının etkileri ve sonuçları ise bölgede oluşan yeni dengelerin analizinde ve geleceğe yönelik politikalar konusunda yeni ipuçları sağlamaktaydı. Amerikan yönetiminin 2011 yılının sonuna kadar Amerikan askerlerini Irak'tan çekme planları bölge ülkelerinin yalnız Irak ile olan değil, birbirleri ile olan ikili ve çoklu ilişkileri açısından da kritik noktadaydı. ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonucunda oluşacak yeni dengeler, ancak ABD'nin bölgeye girişiyle oluşan dengeler tersten okunarak açıklanabilirdi. Bu bağlamda ABD'nin Irak'tan çekilmesi durumunda Türkiye-İsrail ilişkileri değerlendirileceği zaman Suriye ve İran ile ilişkiler de göz ardı edilmemeliydi.¹⁹²

2003 yılında ABD'nin Irak'a müdahalesi ve geçmişten gelen ABD-İsrail dostluğu, İsrail'in bölgede istikrar arayışlarının aksine Suriye ve İran'a karşı saldırgan politikalar izlemesini doğururken, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerginleşmesine de neden olmuştu (ve eski güzel günlere gıptayla bakılmaktaydı).¹⁹³ Sonraki dönemlerde bölgede radikal İslami yönelimlerin artarak yayılması endişesine karşı anlayış-algılama birliği içine giren İsrail ve Türkiye'nin, terörle mücadele ve enerji hatları kontrolü konularında sürdürdükleri işbirliği ilişkilerinin temel parametrelerini oluşturmaktaydı. Bu bağlamda Türkiye-İsrail ilişkileri ve bölgesel etkileşimler kimi perspektifler çerçevesinde ele alınabilirdi. Bu yıllarda İslam'ın siyasi rol bağlamında özellikle Ortadoğu bölgesinde etkili unsurlardan biri olduğu kabul edilmekteydi. Kimi devletlerce ve düşünce kuruluşlarınca ise siyasal İslam'ın, 11 Eylül sonrası dönemde yoğunluğunu gittikçe hissettiren terör sorununun ideolojik boyutunu oluşturduğu varsayılmaktaydı. Arapların yoğun olarak yaşadığı Ortadoğu bölgesinde, Arap olmayan ve radikal İslam'a karşı

¹⁹² Dikmen, Neslihan vd., “ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi”, **BUSAM (Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, İstanbul, Analiz ve Projeksiyon Çalışması, (24.03.2009), s. 22, (Erişim), <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/080109abd-iraktan-cekilme-sureci.pdf>, (28.11.2012).

¹⁹³ Uslu, a.g.e., s. 381.

demokratik-laik modele sahip olan ve örnek iki ülke olan İsrail ve Türkiye, ilişkilerinin işbirliğine doğru yönelmesini istemekteydi.¹⁹⁴

2003 yılında ABD, Irak'ı KİS (Kitle İmha Silahları)'lerden arındırma, demokratikleştirme ve liberalleştirme amacıyla buraya müdahale ettiğinde, şer eksenli ülkeleri olarak kabul edilen Suriye ve İran'la da dolaylı olarak komşu olmuştu. İran Suriye'nin aksine Saddam rejiminin düşmesinden duyduğu mutluluğu gizlememişti. Bununla birlikte bölgedeki siyasi nüfuz alanını genişletme ve siyasi model olarak İslami yönetim şeklini yayma arzusu içinde olan İran Irak'taki Şii güçlerle işbirliğine gitmiş, Güney Irak'taki radikal Şii toplumlarıyla ilişkilerini sıkılaştırmaktan da geri durmamıştı. Nükleer programını gittikçe geliştirdiği iddia edilen İran, bu bağlamda bir yandan bölgede küçük şeytan olarak kabul ettiği İsrail'in, bir yandan da büyük şeytan olarak kabul ettiği ABD'nin tehdit algılamalarından birine dönüşmüştü. ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle Irak Hükümeti'nin İran'ın etkisinde kalabileceği ve İslamlaşma politikaları uygulayarak bölgedeki azınlıkları bastırabileceği düşünülmekteydi.¹⁹⁵ Bu çekilmeyle birlikte bölgedeki suç sayısının artması ihtimali üzerinde de durulmaktaydı. Ayrıca ABD'nin PKK'yı koz olarak kullanması ihtimali de azalabilirdi.

2.3.2.4. Terör ve PKK

PKK eylemlerinin artması durumunun Ortadoğu'da yaşanan süreçle bağlantılı olarak tekrar ele alınması gerekmektedir. Hükümetin PKK ile müzakereler yapmasına karşın, PKK'nın muhatabını zora sokacak şekilde eylemlerini artırması, PKK'nın dışında (dış güçlerle bağlantılı) cereyan eden bir gelişme olarak görülmekteydi. Bu konu en başta İran'ı ve Suriye'yi ilgilendiriyordu. Ortada iki durum vardı; bunlardan birincisi, İran'ın uluslararası yaptırımlarla köşeye sıkıştırılması ile bağlantılı durumdu. Diğeri ise Suriye'de

¹⁹⁴ Dikmen vd., **a.g.e.**, s. 22.

¹⁹⁵ Dikmen vd., **a.g.e.**, s. 23.

yaşanan isyan süreci ile bağlantılı durumdu.¹⁹⁶ Bu bağlamda, ABD'nin kimi tepkileri hafif de olsa kendini hissettirmektedir.

ABD'nin PKK tavrı ve İran'ın rolü bağlamında değerlendirdiğimizde, ABD'nin bölgeye egemen olmaya çalıştığı 2009-2010'lu yıllarda, İran, olası bahanelerin önüne geçerek Türkiye ile arasının bozulmasını önlemek amacıyla büyük bir gayret içine girmişti. Uluslararası kamuoyu bağlamında kendisinin ve Türkiye'nin aleyhine işlenecek gelişmelerin önüne geçmeye çalışmaktaydı. Bu yüzden İran, ülkesinde var olan ve PKK'ya benzer bir yapılanma olan PEJAK'a saldırarak Türkiye ile arasının bozulmasını engellemeye ve uluslararası çevrelerde kendisinden şüphe edilmesini önlemeye çalışmaktaydı.¹⁹⁷ Diğer taraftan ise olası bir bölgesel çatışma durumunda cephe gerisini temizlemeye çalışmaktaydı. Bu değerlendirmelerin kolay anlaşılması için Türkiye-ABD güvenlik ilişkilerine öngörü anlamında bakmak yararlı olacaktır.

¹⁹⁶ Dağ, Halil, "İsrail-ABD-PKK Üçgenindeki Türkiye", (25.09.2011), (Erişim), <http://www.skyturk.net/yazar/halil-dag-israil-abd-pkk-ucgenindeki-turkiye-oku-147.html>, (30.11.2012).

¹⁹⁷ Dağ, a.g.e.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-ABD İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK EKSENLİ ÖNGÖRÜLER

3.1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN ÖNÜNDEKİ GÜVENLİK BAZLI OLASI RİSKLER, SORUNLAR VE FIRSATLAR

3.1.1. Yeni Dünya Düzeni

ABD, izolasyonist politikayı bıraktığından beri uluslararası arenada daha fazla söz sahibi olmuş, yaptırım gücü olan bir devlet haline gelmişti. Zamanla büyüyen ve güçlenen ABD, Sovyet Rusya ile paylaştığı süper güç rolünü Soğuk Savaş sonrasında tek başına üstlenmiş, yeni dünya düzenini kurmak için kollarını sıvamış, dış politikasını da buna göre şekillendirmişti.¹⁹⁸ Ama bu andan itibaren ABD'nin gücü azalmaya başlayacak, artık tek bir düşmanın olmayacak olması ulusları kendi inisiyatifleriyle oluşturacakları güvenlik yaklaşımlarına itecek ve böylece ABD'ye karşı daha cesur hareket edebileceklerdi.¹⁹⁹ II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası arenada boy göstermeye başlayan ABD, Ortadoğu bölgesinde İngiltere'den boşalan yere de sahip olmuş, günümüze kadar gelen süreçte, bölgede tek hakim güç olma imajını kaybetmemeye de özen göstermişti.²⁰⁰ Bölgedeki Amerikan imajı kötü algılanmaktaydı. Amerikan yönetiminin Ortadoğu meselelerine bakış açısından dolayı daha farklı bir algılamanın belirmesini beklemek de yanlış olurdu. Bugünkü gelinen noktada, bölgede algılanan olumsuz Amerikan imajının arkasında hem yanlış değerlendirmelerin hem de Amerikan yönetiminin yanlış politika tercihlerinin olduğunu söylemek mümkündür.²⁰¹

¹⁹⁸ Davutoğlu, "Küresel Bunalım", **a.g.e.**, s. 186.

¹⁹⁹ Kissinger, Henry, **Diplomasi**, Çev: İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 15.

²⁰⁰ McNeill, **a.g.e.**, ss. 721-753.

²⁰¹ Öztürk, "Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası", **a.g.e.**, s. 1.

Özellikle George W. Bush dönemi, yani yeni muhafazakar devrim dönemi, dünyayı Ortadoğu'da saldırgan politikalar takip eden bir Amerikan yönetimi ile karşı karşıya bırakmıştı. Birbiri ardına gelen Afganistan ve Irak savaşları ve teröre karşı savaşın İslam ülkelerine karşı savaş olarak algılanması, Amerika'yı bölgede en nefret edilen ülke konumuna getirmişti. Kısacası terörün küresel yansımalarından kaynaklanan yapıda, ABD'ye yönelik olumsuz imaj devam etmekteydi.²⁰² Bu dönemdeki Türkiye-ABD ilişkilerini daha iyi anlamak adına belli bir analiz çerçevesinin çizilmesine ihtiyaç vardı. Bu çerçeve iki faktörden oluşmaktaydı. Türkiye-ABD ilişkilerini ele alırken göz önünde bulundurulması gereken ilk faktör, uluslararası sistem altyapısı ve iki ülkenin bu altyapı içerisindeki yerleri ve rolleriydi. İki ülke ilişkilerini değerlendirirken aralarındaki güç dağılımını ve iki ülkenin NATO, BM ve hükümetler arası organizasyonlarla olan bağlarını da göz önünde bulundurmak gerekmekteydi. İkinci faktör ise Türkiye'nin bölgesel rolüydü. Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya politikalarını şekillendirecek olayların yaşandığı Ortadoğu bölgesinin, Türkiye'nin de içinde bulunduğu ve son dönemlerde aktif rol aldığı bir bölge olduğunun altı çizilmeliydi. Türkiye, bölgede oynadığı rolle hem NATO üyesi olması hem de bölge ülkeleri ile dostane ilişkiler izleyen kilit bir ülke olması açısından denge rolü üstlenmekteydi.²⁰³ Tabii ki bu durumun getirdiği kimi riskler ve sorunlar da yok değildi.

3.1.2. Riskler, Sorunlar ve Fırsatlar

Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği ile birlikte bir diğer mağlubu da bir açıdan Türkiye olmuştu. Belki Türkiye dağılmamıştı ama uluslararası alanda kimliğini ve temel rolünü yitirmişti. Çünkü artık ABD'nin bölgedeki ileri karakolu değildi (Elbette ki bu durum I. Körfez Savaşı'nda rol aldığı göreve kadar sürmüştü). Türkiye'nin çevresindeki Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar cehenneme dönerken, Türkiye bu duruma hazırlıksız yakalanmıştı. Bir

²⁰² Çitlioğlu, Ercan, "Terörizm ve Küreselleşme", **Stratejik Analiz**, Aralık 2007, s. 81.

²⁰³ Öztürk, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **a.g.e.**, s. 12.

yandan Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan Türk etki sahasından söz edilirken, öte yandan Türkiye, Irak Kuveyt'e girerken, Bosna'da Sırp lar büyük zulümler yaparken ve Ermenistan Azeri topraklarını işgal ederken pasif-agresif tezatlar içinde güçsüz bir görüntü çizmişti. Üstelik dış politika gündemi bu denli yoğunken, bir de ülkesinde istikrarsız hükümetler dönemine giren Türkiye, politik ve ekonomik kaoslar girdabına sürüklenmişti.²⁰⁴

Türkiye yarım yüzyıl boyunca ABD'nin müttefikliğini yapmıştı. Kore Savaşı'na doğrudan katılarak Amerika'nın güvenini ve minnettarlığını kazanmıştı. NATO'nun sağlam ve güvenilir dostu olduğunu ispatlamıştı. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla hem Azerbaycan'a hem de Gürcistan'a kendi bağımsızlıklarını kazanmaları için yardım ederek bu işte aktif rol oynamıştı. Türk kültür ve geleneğinin merkez bölgesi içinde yer alan Orta Asya devletleri için siyasi gelişme ve sosyal modernizasyonun örneği olarak kendini ön plana çıkarmıştı. Bu açıdan Türkiye'nin stratejik rolü, Sovyetler sonrası bağımsızlığına kavuşan bölgenin korunaksız devletlerini güçlendiren, Amerikan politikasının tamamlayıcısı olan bir konuma bürünmektir.²⁰⁵

Ortadoğu bölgesi, temsili savaşların yoğunca yaşandığı bölgelerden biriydi. Bölge dışı aktörler adına bölge ülkeleri değişik şekillerde birbirleriyle çatışmaktaydılar. Bunla ilgili iddialardan biri de, Türkiye ile İran'ın yakın bir zamanda böyle bir çatışmanın içine girmeleri ihtimaliydi. Bölgeye gerçekçi bir bakış açısıyla baktığımızda ABD dış politikasının beklenmeyen sonuçlarını görmek mümkün olacaktı. Bölgede beklenmeyen en önemli iki olumsuz sonuç, Afganistan ve Irak başarısızlıklarıydı.²⁰⁶

Afganistan'ın ABD tarafından işgali ile ülkedeki Taliban gücüne son verilmiş, siyasi otorite olarak Taliban'ın iktidardan düşürülmesi²⁰⁷

²⁰⁴ Avcı, **a.g.e.**, s. 23.

²⁰⁵ Avcı, **a.g.e.**, s. 23.

²⁰⁶ Öztürk, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **a.g.e.**, s. 37.

²⁰⁷ Katzman, Kenneth, "Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy", **Congressional Research Service**, CRS Report for Congress, (21.09.2012), s. 4, (Erişim),

Afganistan'da yoğun bir nüfuz alanı olan İran'ın en büyük düşmanının ortadan kaldırılması anlamına gelmiş ve bu durum uzun vadede İran'ın çıkarına olmuştu. Öte yandan İran'ın diğer bir düşmanı olan Saddam Hüseyin'in ABD'nin Irak işgali ile iktidardan düşürülmesi, yine İran için pozitif bir gelişmeydi. Bölgede oluşan otorite boşluğunu ise İran doldurmaya başlamış, bu bağlamda da Türkiye'nin İran ile bir çatışma içerisine girmesi gerçekçi perspektiften bakıldığında pek de mantıklı görülmemekteydi.²⁰⁸ Dolayısıyla Türkiye, bölgedeki çıkarlarını da göz önünde bulundurmak kaydıyla İran ile olan ilişkilerini olumsuz bir seyre dönüştürmeme çabasında olmalıydı.²⁰⁹

Bölgede bu yüzden bir çeşit alternatif uluslararası sistem okumasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Türkiye açısından bakıldığında ise, Türkiye'nin de böyle bir çaba içerisinde olduğu gözlemlenebilirdi. Başbakan ve yanındaki Bakanlar Kuzey Irak'a giderek Barzani ve Talabani ile görüşmeler yapmış, birtakım anlaşmalara varmışlardı. Bu dönemde Türkiye ve Kuzey Irak arasında karşılıklı bağımlılığın ortaya çıktığını söylemek de yanlış olmayacaktı. Türkiye'nin, tüm bunların ışığında ve sırf güvenlik adına stratejik ve bölgesel konumunu baltalamayacağı aşikardı. ABD açısından Türkiye, kuzeye, güneye, doğuya ve batıya uzanan stratejik sınırları olan bir ülke olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ABD'nin bölgedeki diğer önemli stratejik partnerleri kadar önemli bir konumdaydı. Bugüne kadar ABD, Türkiye'yi, Soğuk Savaş koşulları içindeki dengeler bağlamında değerlendirmişti. Ancak Türkiye'nin ülke içindeki gelişmeleri ve bölgedeki politikalarıyla sözü dinlenen bir ülke konumuna gelmesi, ABD'nin Türkiye'ye yönelik yeni bir yaklaşım geliştirmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştı. Açıkçası 11 Eylül sonrası yapıya benzer bir durum cereyan etmekteydi.²¹⁰

<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, (25.12.2012).

²⁰⁸ Öztürk, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **a.g.e.**, s. 37.

²⁰⁹ Gordon ve Taşpınar, **a.g.e.**, ss. 100-103.

²¹⁰ Öztürk, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **a.g.e.**, s. 37.

Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceğine bakıldığında, hayati çıkarlar çatışmadığı sürece uzlaşmanın mümkün olacağı gözlemlenmekteydi. Türk dış politikasının yön değiştirip Batı oryantasyonunu terk ettiği yönündeki iddialar gerçeği yansıtmamakla beraber, aslında Türkiye'nin çok boyutlu ve çok kutuplu bir dış politika yürüttüğüne de işaret etmekteydi.²¹¹ ABD, dış politika bağlamında bölgedeki meşruiyetini kaybettiğinde bile Türkiye için önemli bir müttefik olmuştu. Tabii ki Türkiye'nin ABD ile ittifakı kimi zamanlar bölgesel ilişkilerini zedeleyebilecek (İran, Suriye vb. ülkelerle) bir konuma girse de yaratsa da, güvenlik perspektifinden bakıldığında Türkiye'nin işine yaradığı (füze kalkanlarıyla topraklarını koruması) da olmuştu.²¹² Bu güvenlik unsurlarıyla bağlantılı olarak da yeni yapısal boyutlar ortaya çıkmaktaydı.

3.2. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK MERKEZLİ YENİ ARAYIŞLAR VE BUNUN YAPISAL BOYUTLARI

ABD'nin, yeni dönemdeki politikalarını Çin merkezli oluşturacağını ifade etmesi, Türk-Amerikan ilişkilerindeki yeniden yapılanma ve değişim sürecinin bu duruma paralel oluşacağı gerçeğinin su yüzüne çıkarmasına neden olmaktadır.²¹³

ABD-Çin rekabetinin kırılacağı nokta ise, Çin-Kuzey Kore ya da Çin-Avustralya eksenini olacaktı.²¹⁴ Bu çerçevede Kuzey Kore, nostaljik (nükleer); Çin, rejimsel; Avustralya ise doğal kaynak karakterli çatışmalara sahne olması bakımından ön plana çıkmaktaydı.²¹⁵

ABD için, kaynaklar bakımından Ortadoğu'nun, küreselleşme bağlamında da Türkiye'nin jeo-stratejik öneminde negatif yönlü değişimler

²¹¹ Çiftçi, **a.g.e.**, ss. 309-325.

²¹² Öztürk, "Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler", **a.g.e.**, s. 38.

²¹³ Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri", **a.g.e.**, s. 222.

²¹⁴ McNeill, **a.g.e.**, ss. 804-805.

²¹⁵ Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri", **a.g.e.**, s. 232.

yaşanabilirdi.²¹⁶ Ekonomi, ulaşım, haberleşme, bilgi-teknolojisi vb. alanlarda yaşanan ilerlemelerle dünyanın küresel bir köy haline dönüştüğü düşünülürken, Türkiye'nin jeo-stratejik önemi de bu bağlamda azalacaktı. Yeni dönemde ABD açısından Türkiye'nin ikincileşeceği, Irak'ın önemli bir merkez haline geleceği ve Irak'ın, Türkiye'nin ABD açısından stratejik ve siyasi önemini Mısır'la birlikte paylaşacağı; Rusya-Hindistan-Afganistan üçgeninde yeni bir denge kurulmaya çalışılacağı; Türkiye'nin ise ABD ile ilişkilerinin bozulmasına paralel olarak İran ile düzensiz bir ilişki yaşayacağı, Irak ile çatışma içine gireceği ve Rusya-Çin ikilisi ile de yeniden yapılandırılmış özel ilişkiler ve ortaklıklar geliştirme gayesinde olacağı yönünde bir görüş oluşmuştu.²¹⁷ Bu olasılıklardan sonra kimi öngörülerde de bulunabilir.

3.3.3. Kısa Bir Analiz: Öngöründe Bulunma Bağlamında

11 Eylül sonrası dönemde Bush yönetiminin Neo-Con'ların eliyle uyguladığı politikalardan dolayı Amerika dünya toplumlarından yoğun eleştiriler almıştı. George W. Bush'un birinci başkanlık dönemine iki işgal sığdıran, Filistin meselesinde doğrudan İsrail politikalarını destekleyen, İslam dünyasında şimşekleri üzerine çekebilecek müdahalelerden ve söylemlerden kaçınmayan ABD, sadece imajını kirletmekle kalmamış kırılğan uluslararası düzeni de anlamsız kılmıştı. Doğal olarak bunla ilgili kavramsal (terörizm gibi) tartışmalar da farklılaşmıştı.²¹⁸ Ayrıca 2004 yılında ABD Hükümeti'nin yaptığı terörizm tanımı da öznel ve tam olarak gerçeği yansıtmıyordu.²¹⁹ ABD'ye ek olarak AB'de de kimi değişimler yaşanmıştı. Obama yönetimiyle restorasyon dönemi başlatacağının işaretlerini veren ABD'nin, uluslararası düzene, bölgesel sorunlara ve ikili ilişkilere söylem düzeyinde katkı

²¹⁶ Davutoğlu, "Küresel Bunalım", **a.g.e.**, s. 128.

²¹⁷ Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri", **a.g.e.**, s. 234.

²¹⁸ Alkan, Necati, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2007, s. 122.

²¹⁹ Fuller, Graham E., **İslamsız Dünya**, Çev: Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011, ss. 308-314.

sağlayamayacağı aşıkardı. Yeni Amerikan yönetiminden beklenen, fiili politika düzeyinde restorasyon, diyalog ve küresel işbirliğiydi. Bu yeni dönemin önemli aktörlerinin başında, bölgesel bir güç olan Türkiye gelmekteydi. Yeni dönemdeki Türk-Amerikan ilişkileri, stratejik çıkarlar ve katılımcı işbirliği çerçevesinde şekillenirse daha verimli bir noktaya taşınabilirdi. Bu yüzden ABD Başkanı Barack Obama'nın 6–7 Nisan 2009 tarihlerinde Türkiye'ye yaptığı ziyaret, hem ikili ilişkilerin hem de bölgesel istikrar ve barışın önemini teyit etmişti.²²⁰

Açıkçası Barack Obama'nın ABD'nin 44. başkanı olarak seçilmesi, Amerikan sosyal ve siyasi tarihinde bir dönüm noktasıydı. Kampanyasını değişime dayandıran Obama'nın, evet yapabiliriz sözüne duyulan inanç, kendisine sadece seçimleri kazandırmamış, aynı zamanda farklı bir vizyon ve yeni bir gelecek kurgulayabilmesi için ihtiyaç duyacağı desteği de sağlamıştı. Amerika merkezli küresel finansal krizin ortasında seçim kazanan Obama, ilk etapta dış politika sorunlarıyla değil ekonomi ağırlıklı sorunlarla uğraşmayı planlıyordu. Ancak Obama, İsrail'in Gazze saldırısına sessiz kaldığından dolayı ilk uluslararası kamuoyu testinden sınıfta kalmıştı. Buna rağmen Obama, tüm dünya ile iletişim ve diyalog bağlarını açık tutacağını deklare ederek de pozitif bir adım atmış oluyordu. Bu bağlamda, oğul Bush dönemindeki saldırgan uluslararası güvenlik yapısından çok, akılcı ve hukuksal planlar üzerine kurulu bir güvenlik yapısı oluşturulmaya çalışılmaktaydı.²²¹

Obama'nın, Bush döneminden farklı olarak, Ortadoğu bölgesinde çatışmadan yana olmadığını ilan etmesi, barış ve istikrar umutlarını yeniden yeşertmişti. Tam da bu noktada Türk-Amerikan ilişkileri yeni ve verimli bir başlangıç sürecine girmişti. Önce George Mitchell ve Hillary Clinton'ın Türkiye ziyaretleri, ardından Obama'nın Türkiye'ye gelmesi ilişkilerde yoğun

²²⁰ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 17.

²²¹ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 18.

bir düzleme gireceğe benzeyen işbirliğinin önünün açılmasını sağlamıştı. En azından Bush dönemindeki inişli çıkışlı yapılanma azalmaya başlamıştı.²²²

Öte yandan Türkiye son dönemlerde izlediği çok boyutlu ve kuşatıcı dış politika ile bölgesinde cereyan eden çeşitli sorunların çözümüne katkı sağlamaya başlamıştı. Yeni Amerikan yönetimi ise Türkiye'nin etkili olduğu bölgelerde yeni bir politika dönemi iddiasını öne sürmüştü. Bu nedenle Obama'nın 6-7 Nisan 2009 tarihindeki Türkiye ziyareti, Türk-Amerikan ilişkilerinin çok yönlü yapısını geliştirmek ve bölgesel istikrara katkı sağlamak açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmekteydi.²²³ Bu öngörülerini rahat bir biçimde anlamak için küresel ortaklık sürecini anlamakta fayda vardır.

3.3. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KÜRESEL ORTAKLIK, BUNUN İKİLİ İLİŞKİLERE VE BÖLGESEL-ULUSLARARASI GÜVENLİĞE YANSIMALARI

3.3.1. Küresel Ortaklık Süreci

Son altmış yıl içindeki çalkantılara ve belirsizliklere rağmen²²⁴ Türk-Amerikan ilişkileri stratejik önemini korumuştur. Bunun temel nedeni ise iki ülke arasındaki ilişkilerin ikili meselelerin ötesine geçerek, Ortadoğu'ya, Balkanlar'a, Kafkaslar'a ve Orta Asya'ya kadar uzanmasıydı. Bunu sağlayan durum ise, pek çok kıtayı birbirine bağlayan ve medeniyetlerin geçiş noktası olan Türkiye'nin eşsiz bir jeopolitik konuma sahip olmasıydı.²²⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun zengin mirasının varisi olan ve modern bir cumhuriyete sahip olan Türkiye'nin, Ortadoğu ve İslam Dünyası arasında

²²² Alkan, **a.g.e.**, s. 122.

²²³ "Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", **a.g.e.**, s. 18.

²²⁴ Uslu, **a.g.e.**, s. 374.

²²⁵ "Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", **SETA Analiz**, İstanbul, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı Yayınları, Sayı: 8, Nisan 2009, s. 6.

özel bir konumu da vardı. Türk-Amerikan ilişkileri, Kafkaslar'daki meselelerden Ortadoğu siyasetine, bölgesel çatışmalardan enerji güvenliğine kadar pek çok konuda bölgesel istikrar ve küresel güç dengesi anlamında hayati öneme sahip olmuştur. Obama yönetiminin özelde Ortadoğu bölgesinde, genelde ise Kafkaslar'da yeni bir başlangıç yapma isteği, Türkiye'nin bölgesel konulara da yoğunlaşmasını gerektirmekteydi.²²⁶ Bunun için Obama yönetimi, Türk–Amerikan ilişkilerinde öncelikli olarak bölgesel perspektife dayanan ve daha derin nitelikte olan bir söylem geliştirmeli ve iki ülke arasındaki stratejik ortaklığı güçlendirmeliydi.²²⁷ Terörist yapılarla mücadelede ortaklaşa hareket etmek, bu bağlamda da analizler yapmak gerekmektedir.²²⁸

Türk-Amerikan ilişkilerinin karakteristiğini belirleyen sadece iki ülkeye özgü koşullar değildi. Dünyanın pek çok yerinde yaşanan gelişmeler de bu ilişkilerin çerçevesini belirlemede önemli bir rol oynamaktaydı. Bu koşullar altında ABD'nin söz konusu bölgelere yönelik yeni politikaları iki ülke arasındaki ilişkiyi de doğrudan etkilemekteydi.²²⁹ Ortak bir bölgesel vizyon ve siyaset anlayışına dayalı güçlü bir Türk-Amerikan ortaklığı, ikili ilişkilerin geliştirilmesinin ötesinde bir çabayı gerektirmekteydi.

İki ülke arasındaki ortaklık, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, Kafkaslar'dan Orta Asya'ya kadar uzanan coğrafyada, acil çözüm bekleyen pek çok siyasi unsurun koordinasyonu açısından da önemliydi. Bush yönetiminin tek taraflı ve kutuplaştırıcı politikalarının da gösterdiği gibi, bölgedeki diğer ülkeler ve aktörler sisteme dahil edilmeden, izlenecek politikaların temel prensipleri konusunda mutabakata varılmadan, ABD'nin Türkiye ile başarılı ve verimli ilişki sürdürmesi mümkün değildi. Türkiye'nin, PKK kaynaklı güvenlik kaygılarını komşularındaki siyasi meselelerden bağımsız bir şekilde ele alması bile imkansız denilebilecek kadar zordu. Türkiye'nin İran ve Rusya

²²⁶ Uslu, **a.g.e.**, s. 388.

²²⁷ Uslu, **a.g.e.**, s. 388.

²²⁸ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 6.

²²⁹ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 6.

ekseninde enerji bağımlılığı göz önünde tutulduğunda, bu iki ülkeye yönelik tek taraflı ve düşmanca izolasyon politikası sadece bölge genelinde gerilimi artırmayacak, Türk-Amerikan ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyecekti. Benzer bir durum, Irak, Lübnan ve daha geniş anlamda Ortadoğu barış sürecinin geleceği açısından da önemliydi.²³⁰ Bu durum açısından Amerika'nın ülkelere yönelik müdahale yapısı da uluslararası toplumun genel kabulüyle olmalıydı.²³¹

Bölgesel aktörlerle çok taraflı ve başarılı bir politika oluşturmanın yolu belli şartlara dayanmayan siyasi ilişkiden geçmekteydi. Bu nedenle temel amaç, söz konusu ülkelerle diyaloga girmeden önce mevcut konuları kapsamlı bir şekilde ele alıp bu ülkelerin görüşmelerde yer almasını sağlamak olmalıydı. Türkiye, bölgesel ilişkilerde kimi önemli gelişmeleri ısrarla belirtmişti. Yani, dikteci anlayışa karşı olduğunu ve eşitlikten yana olunması gerektiğini her platformda dile getirmişti.²³²

ABD'de sekiz yıl süren Cumhuriyetçi Parti yönetiminin ardından göreve gelen Obama ve Demokrat Parti yönetimi dış politikada çok taraflı ilişkiler stratejisini benimsemiş ve uygulamaya koymuştu. Bu stratejinin uygulanmasında ABD, bölgesel sorunların ve ihtilafların çözümünde artık tek taraflı yetki ve sorumluluk üstlenmek istememekteydi. ABD, bölge aktörlerinin de katılımı ve onların da sorumluluklar üstlenerek sorunların ve ihtilafların çözülmesine yardımcı olmaları hedeflemekteydi. Bu yeni dönemde ABD, kendi stratejik öncelikleri itibari ile ana sorun olarak İslam dünyası ile arasındaki çözülmemiş sorunları görmekteydi. Bu sorunların temel kaynağını ise İsrail-Filistin ihtilafı oluşturmaktaydı. ABD bu amaçla önceliği Batı ile İslam dünyası arasında yeni bir başlangıç yapılmasına ve İsrail-Filistin ihtilafının çözülmesine vermekteydi. Bu stratejik önceliklerin veya tercihlerin arkasında son sekiz yıldır ABD yönetiminin yarattığı tahribat

²³⁰ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 7.

²³¹ İşyar, **a.g.m.**, s. 21.

²³² “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 7.

bulunmaktaydı. Sonuçta Ortadoğu bölgesindeki Müslümanlar son sekiz yıldır ABD'yi, geniş İslam coğrafyasının karakterini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmeye çalışan askeri ve kültürel bir işgalci olarak görmekteydi.²³³

ABD, İslam dünyası nezdinde en önemli sorun olarak gördüğü İsrail-Filistin ihtilafının çözümünde dürüst arabulucu olma konumunu ve meşruiyetini yitirmişti. Bu nedenle Obama yönetimi çok taraflı dış politikadaki önceliğini İslam dünyası ile yeni bir başlangıç yapmaya ve Ortadoğu'daki ihtilafların çözümüne vermişti. Başkan Obama bu amaçla önce Türkiye'de, sonra da Mısır'da iki tarihi konuşma yapmış, konuşmaların temelinde ABD ile İslam dünyası arasında yeni bir başlangıç yapma çabasının yattığı vurgulanmıştı. Bu yeni çaba ile ABD bir önceki yönetimin medeniyetler çatışması tezini reddetmekte ve kalıcı bir medeniyetler ittifakını hedeflemekteydi. Kesin bir durum vardı ki, ABD'nin bu yeni başlangıcı Ortadoğu'daki çıkarların ve ilişkilerin yeniden tanımlanmasına ve yeni bir dengenin kurulmasına olanak sağlayabilirdi. ABD ile İsrail, İran, Türkiye ve Arap ülkeleri arasında yeni bir denge oluşturulabilirdi. ABD'nin bu yeni başlangıcında Türkiye'ye ayrı bir önem ve rol verdiği de açıktı. Türkiye'nin bu önemi nasıl algıladığı ve model ortaklık içinde bu rolü nasıl ifa edeceği de ayrıca önem kazanmaktaydı. Obama ve ABD'nin yeni başlangıcı ile Ortadoğu'da bölgenin güç haritası kökten değişecekti. Ancak yeni güç haritasının kimin arzusuyla şekilleneceğine ilişkin bir garanti de yoktu.²³⁴

ABD'nin çok taraflı stratejisi çerçevesinde, İslam dünyası ile yeni bir başlangıç politikası, ve belirlediği öncelikleri çerçevesinde Türkiye ile model ortaklık politikası öne çıkmaktaydı. ABD için bölgesel aktörler içinde Arap ülkelerinin önceliği azalmaktaydı. Bunun üç önemli nedeni bulunmaktaydı. Birincisi, Arap ülkelerindeki rejimlerin meşruiyetinin sorgulanması ve yönetimlere halk desteğinin azalmış olmasıydı. İkincisi, Arap ülkelerinin

²³³ “ABD-İsrail-İran-Türkiye; Ortadoğu’da Değişen Güç Dengeleri”, **SAE (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü)**, İstanbul, Eylül 2009, s. 2, (Erişim), http://www.turksae.com/sql_file/373.pdf, (27.12.2012).

²³⁴ “ABD-İsrail-İran-Türkiye; Ortadoğu’da Değişen Güç Dengeleri”, **a.g.e.**, s. 2.

Ortadoğu'daki sorunların çözümü ve İran tehdidinin dizginlenmesi için ABD'nin varlığına duydukları ihtiyaçtı. Üçüncü ve sonuncu neden ise, Ortadoğu'da Arap Baharı ile birlikte marjinal İslam'ın güçlenmesiydi. ABD'nin yeni politikaları çerçevesinde İsrail ve İran'ın da konumu değerlendirildiğinde, Türkiye, bölgesel sorunların çözümünde hem model ortak hem de bölgenin geleceği için başat bir aktör olarak tek seçenek haline gelmekteydi. Türkiye hali hazırda birçok alanda güvenlik ortaklığı kurduğu bir ülke olarak ABD'nin bölgede çıkarlarının en çok kesiştiği ülkeydi. Türkiye, ABD için, İran'ı bölgede dengeleyecek, İsrail'in engellerini törpüleyecek ve onun boşalan stratejik ağırlığını dolduracak, Arap ülkelerinin zayıflayan liderlik işlevine de ortak olacak ülke konumundaydı. ABD bu nedenlerden dolayı Türkiye'ye ayrı bir önem ve bölgesel sorunların çözümünde özel bir rol vermekteydi.²³⁵

ABD'nin Türkiye'den istediği özel rol üç alanda toplanmaktaydı. Birincisi, İsrail-Filistin ve İsrail-Arap ihtilafının çözümünde kalıcı barışın sağlanması için taraflar arasında yapıcı diyalog kanalları oluşturulması ve asgari çıkarların oluşmasına katkı sağlanmasıydı. İkincisi ise İran'ın bölgedeki nüfuz genişlemesinin sınırlandırılması ve nükleer silah üretiminin engellenmesi için ortak çıkarlar doğrultusunda azami çaba gösterilmesiydi (Aksi takdirde Türkiye ile İran arasında gelecek 10 yılda bir yarış oluşabilir ama sonuçta ekonomisi ve ordusu daha güçlü olan Türkiye galip gelecektir. Bu bağlamda ABD'nin Türkiye'ye uzun vadeli ilişkiler anlamında yönelmesi ve kimi konularda Türkiye'ye zaman tanıması gerekmektedir).²³⁶ Üçüncüsü ise Arap ülkelerinin zayıflayan liderlikleri karşısında toparlayıcı ve uzlaştırıcı olabilmektir. ABD, Türkiye'nin bu rolünde tarafsız, yapıcı, tüm tarafların çıkarlarını gözetken ve ayrıca ait olduğu Batı ve NATO çıkarları ile de uyumlu bir tutum içinde olacağını varsaymaktaydı. ABD'ye göre sorunların bölgesel aktörlerin de katılımı ile çözülmesi yaklaşımı, İslam dünyası ile yakınlaşma ve

²³⁵ "ABD-İsrail-İran-Türkiye; Ortadoğu'da Değişen Güç Dengeleri", **a.g.e.**, s. 4.

²³⁶ Friedman, George, **Gelecek 10 Yıl: Neredeydik... Nereye Gidiyoruz**, Çev: Tayfun Törüner, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2011, ss. 158-159.

Ortadoğu ihtilafı konularıyla bağlantılı olarak Türkiye'nin rolü ve tutumu ile ilk kez test edilmiş olacaktı.²³⁷

Bu durumu genel anlamda Ortadoğu perspektifinde açıklamak konunun bölgesel dinamiklerle detaylandırılmasına ve daha anlaşılır olmasına katkı sağlayacaktır.

3.3.2. Genel Bir Bakış Açısıyla İlişkilerin Yoğunlaştığı Ortadoğu Bağlamında

Obama yönetiminin Ortadoğu'daki problemlerin birbirleriyle bağlantılı olduğu yönündeki gerçeği görmesi gerekiyordu. Arap-İsrail barış süreci durumunu, İran'ın tecrit (izole) edilmesi sorununu ve Irak'ın kırılğan yapısı halini hesaba katmadan bir ilerleme sağlamayı beklemek gerçekçi olamazdı. Kısacası diplomasi sanatı, ortak çıkarları ve sorunları tanımlamak için ilgili bütün tarafları bir araya getirme çabasıydı. Obama yönetiminin, 1991 Madrid Zirvesi'ndekine benzer bir uluslararası konferans ile Ortadoğu barış sürecine yeni bir ivme kazandırması gerekmektedir. Madrid'de yapılan en büyük hata ise İran'ın dışlanmasıydı. Bu sefer AB-Rusya-BM-ABD dörtlüsünün yanında, Türkiye ve İran gibi stratejik aktörler de hesaba katılmaya başlanmıştı.²³⁸

İstanbul, yeni Ortadoğu zirvesi için uygun bir platform sunmaktaydı. Ortadoğu siyasetinin önemli adreslerinden biri haline gelen Türkiye, böyle bir zirveye ev sahipliği yapabilecek kapasiteye de sahipti. Türk diplomasisi, İsrail ile Suriye arasında arabulucu olma anlamında önemli işler başarmış, Türk Hükümeti, İran ile ABD arasında da arabulucu olma konusunda istekli olduğunu belli etmişti. Elbette ki Ortadoğu'daki yeni diplomasi ve işbirliği süreci, barış süreci adlı bir zirve ile ancak ve ancak İstanbul'da başlatılabildi. Böyle bir çaba, iki ülke arasındaki stratejik işbirliğinin

²³⁷ “ABD-İsrail-İran-Türkiye; Ortadoğu'da Değişen Güç Dengeleri”, **a.g.e.**, s. 4.

²³⁸ “Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **a.g.e.**, s. 14.

gelişmesini sağlamakla kalmayacak, Obama yönetiminin Ortadoğu'daki barış için çok taraflı bir platform oluşturmasına da ön ayak olacaktı.²³⁹

Obama, açıklamalarında Ortadoğu barış sürecine öncelik vereceğini belirtmekteydi. Filistin sorunu çözülmedikçe ve Kudüs konusunda kalıcı ve adil bir çözüm bulunmadıkça, ABD ile Müslüman dünya arasında da kalıcı bir barış sağlanamayacağı kesindi. Buna karşılık İsrail lobisi, barış sürecine dar ve çarpık bir bakış açısı ile yaklaşmakta, Arapları, İsrail ile barış yapması imkansız taraflar olarak tanımlamaktaydı. Ama oluşan süreç aksini göstermişti.²⁴⁰ Benjamin Netanyahu başkanlığında kurulan yeni İsrail Hükümeti barış süreci için ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Zira Netanyahu açık bir üslupla, iki devletli çözüm modeline ve bağımsız bir Filistin devleti yapısına karşı olduğunu ifade etmekteydi. Öte yandan Obama'nın, İsrail yanlısı isimlere ekibinde yer vermesi, Filistin sorununa yaklaşımında konuyu adil bir şekilde ele alıp alamayacağı yönündeki kuşkuları da beraberinde getirmişti.²⁴¹ Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Obama yönetimi, Filistin sorununa ilişkin yeni bir çerçeve oluşturup, adalet ve eşitlik prensibine dayalı, iki devletli çözümü öngören yapıyı hayata geçirmek için vakit kaybetmeden harekete geçmeliydi. Ayrıca ABD özellikle Ortadoğu bölgesi anlamında Türkiye'nin önemini kavramalı, Rusya ile de ekonomik ve siyasi olarak faaliyetlerini geliştirmeliydi. Türkiye'nin geçmişten gelen müttefikliği olumluluk yaratmaktaydı ama Rusya'nın başına buyruk tavırları işi zorlaştırmaktaydı. Kısacası ABD Orta Asya ve Uzak Doğu'da siyasi ve ekonomik olarak egemenlik alanını yitirmek istemiyorsa Türkiye ve Rusya'yı Batı Blok'una çekmek zorundaydı.²⁴²

Türkiye-ABD arasındaki güvenlik ilişkisine dönersek şunlar söylenebilir. ABD'nin hegemonik kölesi olmak istemeyen Türkiye model

²³⁹ "Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", **a.g.e.**, s. 15.

²⁴⁰ Süer ve Atmaca, **a.g.e.**, ss. 79-109.

²⁴¹ "Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri", **a.g.e.**, s. 16.

²⁴² Brzezinski, Zbigniew, **Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Çev: Sezen Yalçın ve Abdullah Taha Orhan, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012, ss. 161-168.

ortaklıkla bir açıdan özgür iradesini de belirtmiş oluyordu. Analogik (karşılaştırmalı) bakış açısıyla bakarsak geçmişten kimi örnekler verilebilir. Geçmişten ders almak anlamında baktığımızda, Batı'nın çıkar elde çabası olan 1900'lerde temelleri atılan, 1923 yılında Lozan Antlaşması'yla yürürlüğe sokulmaya çalışılan Chester Projesi ile yabancı güçler, kimi dayatmalarda bulunmuş, karşılıklı imzalardan sonra TBMM tarafından onaylanan Chester Projesi Mustafa Kemal Atatürk tarafından fesh edilmiş, yırtılıp atılmıştı.²⁴³ Olayın tarihsel bağlamda içeriğine bakarsak, ABD, sağlayacağı finansman karşılığında Doğu Anadolu bölgesini kapsayan bir demiryolu projesine girişmişti. Ama asıl amaç bu bölge çevresindeki değerli maden yataklarına ulaşmaktı.²⁴⁴ ABD Türkiye'ye belirli bir gelir vaat etmişti. Gerekli olan finansmanı da bu bölgeden çıkaracağı madenlerle sağlayacağı bilinmekteydi. Emperyalist arzularını Ortadoğu bölgesinde yoğun petrol yataklarını elde etmek için işgal ya da ülkelerin içlerini karıştırarak sağlamaya çalışan ABD'nin dur durak bilmez hali geçmişteki bu projeye benzerlik oluşturmaktaydı.²⁴⁵

Bu oluşumun günümüzdeki bir başka yansıması da BOP (Büyük Ortadoğu Projesi)'tur. ABD ordusu albaylarından Ralph Peters'in Ortadoğu'da ve ülkemizde de ses getiren ve tepkilere neden olan Büyük Ortadoğu Haritası'na değinmekte fayda var. Albay Peters 2006 Haziran ayında "Armed Forces Journal (Silahlı Kuvvetler Bülteni)"da çıkan "Blood Borders: How a Better Middle East Would Look (Kanlı Sınırlar: Daha İyi Bir Ortadoğu Nasıl Olabilir)" başlıklı yazısında bir Ortadoğu Haritası çizmişti. Bu yazının ve Büyük Ortadoğu Haritası'nın Pentagon'un yarı resmi yayın organlarından biri sayılan böyle bir dergide üstelik ABD eski Başkanı Bill Clinton'un askeri danışmanlarından biri tarafından yayınlanması son derece

²⁴³ Özer, Sevilay, "Chester Projesi'nin Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Yansıması", **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı 2010, s. 296, (Erişim), http://www.historystudies.net/Makaleler/1087725688_Sevilay%20C3%96zer.pdf, (29.12.2012).

²⁴⁴ Türkman, Sayim, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları (1919-1973)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005, ss. 63-64.

²⁴⁵ Earle, a.g.e., s. 89.

önemliydi. Ralph Peters bu makalesinde Ortadoğu haritasının zamanında son derece hatalı çizildiğini ve bunun sonucu olarak terörizme ve etnik çatışmalara neden olduğunu iddia etmekteydi. Fakat Peters'e göre bu durumun düzeltilmesi için halen bir fırsat vardı. Ona göre Kürtler ve Şiiler bölgeye barışın gelmesini sağlamak için yeni sınırların çizilmesinde ABD'ye yardımcı olmalıydılar. Peters'e göre ise asıl sorun yaklaşık 30 milyon nüfusa sahip olan Kürtlerin bölgede bir devletlerinin olmamasıydı.²⁴⁶ Tebriz-Diyarbakır hattında kurulacak bir Özgür Kürdistan, Bulgaristan ve Japonya arasındaki bölgede en Batı yanlısı ülke olup, bu ABD'nin yararına olabilirdi.²⁴⁷

Peters'ın çizdiği bu Büyük Ortadoğu Haritası'nda eski ve olması gereken sınırlar belirtilmekte, Türkiye ise topraklarının büyük bölümünü Özgür Kürdistan adıyla kurulacak devlete kaptıracağından dolayı kaybeden ülkeler arasında gösterilmekteydi. ABD ve AB'nin Türkiye'yi Büyük Ortadoğu Projesi için bir model olarak görmelerinin altında yatan bir gerçek vardı. Türkiye'nin AB'ye üye olmasında büyük zorluklar vardı. Türkiye'nin AB'ye girebilme arzusuyla yapmış olduğu ve yapacağı reformlar, bu ülkede Büyük Ortadoğu Projesi'nin gerçekleştirilmesi için giderek uygun bir alt yapı oluşturmaktaydı. Bu süreç içerisinde Türkiye'de, projenin doğasında var olan diğer temel değişiklikler de gerçekleştirilebilecekti. Büyük Ortadoğu Birliği içinde yer alacak bir Türkiye'nin karşı karşıya kalacağı en büyük tehlike ulusal birliğin ve ülke bütünlüğünün korunamaması olacaktı.²⁴⁸ Projenin özünde var olan ve bu özelliğinden kaynaklanan tehlike, Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut yapısını gelecekte devam ettiremeyeceği anlamını da taşımaktaydı.²⁴⁹

²⁴⁶ Peters, Ralph, "Blood Borders: How a Better Middle East Would Look", **Armed Forces Journal**, (21.08.2006), (Erişim), <http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>, (30.12.2012).

²⁴⁷ <http://www.serenti.org/buyuk-ortadogu-projesi-ve-turkiye-bir-demokrasi-masali/>, (30.12.2012).

²⁴⁸ Peters, "Blood Borders: How a Better Middle East Would Look", **a.g.e.**

²⁴⁹ <http://www.serenti.org/buyuk-ortadogu-projesi-ve-turkiye-bir-demokrasi-masali/>, (30.12.2012).

SONUÇ

Olayların zamanlamasına baktığımızda hem Türkiye hem de ABD güvenlik ilişkileri bağlamında kimi sıkıntılar yaşamıştı. Ama ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında politika bağlamında yakınlaştığı, Ortadoğu bölgesinde görmezden gelinemeyecek bir ülke olan Türkiye, çoğu zaman da stratejik bir ortak olarak kalmıştı. Elbette ki bazı durumlar için şansa bağlı olan tercihler, dünya dengelerinin an ve an değiştiği durumlar için geçerli olmamaktaydı.

11 Eylül 2001 iki ülke güvenlik yapılanmasında milat olarak kabul edilebilirdi. Çünkü ABD, her zamaninkinden daha çok Türkiye'ye ihtiyaç duymuştu. Türkiye'nin kendi çıkarlarını da düşünüp 1 Mart Tezkeresi'ni reddetmesi mantıklı bir karardı. Irak cehennemine içine çekilip maddi ve manevi olarak zarara uğratılmak istenen Türkiye, bu oyuna gelmemişti. Unutmamak gerekirdi ki burada önemli olan ABD'ye meydan okumak ya da bağımsızlık duygusunun öne çıkması sonucu milliyetçi temelde cevap vermek değildi. Önemli olan şartlara ve durumlara göre ülkenin çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre cevap vermektir.

Özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD'nin ileri bir karakolu olarak görülen Türkiye, ABD açısından güvenlik kavramının kendisi kadar önem arz etmekteydi. 1 Mart Tezkeresi'nin yaşandığı dönemde bile ABD, Çuval Hadisesi ile öfkesi hat safhaya ulaşan ve sert açıklamalarda bulunan Türk Hükümeti'ne ve basınına pek ses çıkaramamıştı. Kimi olaylarda Türkiye'nin sessiz kaldığı söylenebilirdi ama olaya stratejik konumu Türkiye ile aynı olmayan veya ABD ile sürekli ittifak içinde bulunmayan ülkeler bağlamında, ABD'nin gösterdiği benzer tepkiler perspektifinde bakmak daha açıklayıcı olacaktır.

I. Dünya Savaşı'na kadar yalnızcılık politikası takip eden ABD, bu dönemden sonra bir açılmış pir açılmıştı ve dünya'nın hemen hemen her

yerini kendi güvenlik bölgesi içinde görmeye başlamıştı. Dünyanın birçok yerinde var olan üsleri ve istihbarat yapılanmaları (CIA vb.) da bu duruma kanıt oluşturmaktaydı.

Türkiye, bölgesel dinamikleri ve dengeleri de dikkate alıp güvenlik bağlamında kendi faaliyetleri ve istekleri doğrultusunda hareket ederken, ABD çıkarlarıyla da ters düşmemeye özen göstermeliydi. Ama alternatif ortaklık (mevcut ortaklıkların ve bağımlılık yapısının dışına çıkarak birçok ülkeyle birçok konuda iyi ilişkiler kurma çabasıdır. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde sadece ABD ve müttefiklerinin yanında yer almış, belli kalıpların dışına çıkamamıştı) sürecine dahil olmaktan da kendini alıkoymamalıydı. Rusya, Çin vb. ülkeler ile hemen hemen her konuda ilişkilerini yoğunlaştırmalıydı.

2012'nin son dönemlerinde ve 2013'ün başlarında Arap Baharı döngüsü içinde Suriye'de meydana gelen olaylarda Rusya ve Çin ile siyasi anlamda ters düşen ve görüş anlamında Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin içinde yer aldığı Batı Blok'u içinde yer alan Türkiye, ünlü Rus stratejist Alexander Dugin ve onunla paralel düşüncelere sahip Avrasyacılarla ters düşmüştü. Şu an için görünen tek şey Rusya ve Çin ile devam eden yoğun ticaret hacmiydi. Türkiye'nin bağımlı ülke konumunda olduğu bu ticaret ilişkilerinin gelecekte Türkiye lehine dönmesi için Türkiye'nin ağır sanayiye ve bilişim sektörüne öncelik vermesi gerekmekteydi. Bu ticaret hacmi, Rusya ve Çin'in Türkiye'yi siyasi bağlamda tamamen dışlayamamasına da neden olmaktaydı. Yukarıdaki görüşle bağlantılı olarak düşünüldüğünde, bu ülkeler karşılıklı bağımlılık nedeniyle kimi siyasi noktalarda birbirlerine toleranslı davranmak zorunda da kalmaktaydı. Tabii ki olayları ticaretin dışında, tarihi bağlar, kültürel ve stratejik ilişkiler bağlamında da değerlendirmek gerekmekteydi.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKKURT, Mehmet, **Afganistan'ın Yapılanmasında Siyasi ve Ekonomik Stratejiler**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

AKTAŞ, Melih, **1950–1960 Arası Demokrat Parti Dönemi Türk–Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, İstanbul, Şema Yayınevi, 2006.

ALKAN, Necati, **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2007.

ARAS, Bülent, **Türkiye ve Ortadoğu: Türk Dış Politikasının Toplumsal Kökenleri**, İstanbul, Q-Matris Yayınları, 2003.

ARI, Tayyar, **Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD'nin Dış Politikasına Etkileri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

ARMAOĞLU, Fahir, **Amerikan-Japon Münasebetlerinin 10 Yılı: 1931-1941**, Ankara, AÜSBF Yayınları, 1957.

ARSLAN, Esat, **Türk Dış Politikasında Ödün Değil, Uzlaş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003.

BİLMEZ, Bülent Can, **Demiryolundan Petrole Chester Projesi**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Çöküş**, Çev: Gül Keskil ve Gülsev Pakkan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeo-stratejik Gereklilikleri**, Çev: Yelda Türedi, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2005.

BRZEZINSKI, Zbigniew, **Stratejik Vizyon: Amerika ve Küresel Güç Buhranı**, Çev: Sezen Yalçın ve Abdullah Taha Orhan, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.

BUZAN, Barry, **Security: A New Framework for Analysis**, London, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 1998.

CANBOLAT, İbrahim S., **Savaş ve Barış Arasında Dünya: Korku ve Umut Arasında İnsan**, Bursa, Alfa-Aktüel Kitabevi, 2003.

CARR, Edward Hallett, **International Relations Between Two World Wars, 1919-1939**, London, MacMILLAN Press, 1990.

CARR, E. H., **The Twenty Years' Crisis: 1919-1939**, London, MacMILLAN Press, 1981 (14th).

CLARK, Wesley K., **Modern Savaşları Kazanmak; Terörizm ve Amerikan İmparatorluğu**, Çev: Attila Berkeoğlu, İstanbul, Truva Yayınları, 2004.

ÇAKMAK, Haydar, **Avrupa Güvenliği**, Ankara, Platin Yayınları, 2006.

ÇİFTÇİ, Kemal, **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010.

DAĞI, İhsan D., **Ortadoğu'da İslam ve Siyaset**, İstanbul, Boyut Kitapları, 2002.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Küresel Bunalım**, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları, 2011.

DERRIDA, Jacques, **Specters of Marx: The State of the Debt, the Work of Mourning and the New International**, Çev: Peggy Kamuf, New York, Routledge Press, 2006.

EARLE, Edward Mead, **Bağdat Demir ve Petrol Yolu Savaşı**, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2003.

FOUSEK, John, **To Lead The Free World: American Nationalism and The Cultural Root of The Cold War**, North Carolina, The University of North Carolina Press, 2000.

FRANTZEN, Henning-A., **NATO and Peace Support Operations, 1991-1999: Policies and Doctrines**, USA, Frank Cass Press, 2005.

FRIEDMAN, George, **Gelecek 10 Yıl: Neredeydik... Nereye Gidiyoruz**, Çev: Tayfun Törüner, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2011.

FRIEDMAN, George, **Gelecek 100 Yıl: 21. Yüzyıl İçin Öngörüler**, Çev: İbrahim Şener ve Enver Günsel, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2009.

FUKUYAMA, Francis, **The End of History and The Last Man**, New York, Free Press, 2006.

FULLER, Graham E., **İslamsız Dünya**, Çev: Hasan Kaya, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2011.

FULLER, Graham E., **Siyasal İslamın Geleceği**, Çev: Mustafa Acar, İstanbul, Timaş Yayınları, 2004.

FULLER, Graham E., **Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör**, Çev: Mustafa Acar, İstanbul, Timaş Yayınları, 2008.

GORBACHEV, Mikhail, **On My Country and The World**, Çev: George Shriver, New York, Columbia University Press, 1999.

GORDON, Philip ve Ömer TAŞPINAR, **Türkiye'yi Kazanmak: Türkiye Batı İçin Neden Vazgeçilmez**, Çev: Metin Okur, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

HABERMAS, Jurgen, **Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**, Çev: Thomas Burger, Cambridge-Massachusetts, The MIT Press, 1991.

HAKKI, Murat Metin, **Türkiye, Ortadoğu ve Avrasya'yı Neler Bekliyor?**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007.

İŞYAR, Ömer Göksel, **Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2004.

KANT, Immanuel, **Practical Philosophy**, Çev: Mary J. Gregor, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

KARABAYRAM, Fırat, **Güney Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya Gerçeği**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

KARABULUT, Bilal, **Güvenlik: Küreselleşme Sürecinde Güvenliği, Yeniden Düşünmek**, Ankara, Barış Kitabevi, 2011.

KENNEDY, Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri: 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, Çev: Birtane Karanakçı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

KENNEDY, Paul, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Çev: Fikret Üçcan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996.

KISSINGER, Henry, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, Çev: Tayfun Evyapan, Ankara, METU (ODTÜ) Press, 2002.

KISSINGER, Henry, **Diplomasi**, Çev: İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

KRASNER, Staphen, **Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism**, Berkeley - CA, University of California Press, 1985.

MACHIAVELLI, Niccolo, **Prens**, Çev: Kemal Atakay, İstanbul, Can Yayınları, 2011.

McNEILL, William H., **Dünya Tarihi**, Çev: Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

MEARSHEIMER, John J. ve Stephen M. WALT, **İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası**, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.

MORGENTHAU, Hans J., **Politics Among Nations: The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A. Knopf Press, 1948.

NYE, Joseph S. (Jr.), **Amerikan Gücünün Paradoksu**, Çev: Gürol Koca, İstanbul, Literatür Yayınları, 2003.

ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2: 1980–2001**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006.

PRIMAKOV, Yevgeniy, **11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya**, Çev.: Fatma Arıkan ve Serdar Arıkan, İstanbul, Doğan Ofset Yayıncılık ve Matbaacılık A.Ş., 2004.

RENEHAN, Edward J. Jr., **The Monroe Doctrine: The Cornerstone of American Foreign Policy**, USA, Chelsea House Publishers, 2007.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.

STREISSGUTH, Tom ve Lora FRIENDENTHAL, **Key Concepts in American History: Isolationism**, USA, Chelsea House Press, 2010.

SÜER, Berna ve Ayşe Ömür ATMACA, **Arap-İsrail Uyuşmazlığı**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2006.

TOPUR, Tuncer, **Milli Güvenlik ve Türkiye**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

TUCKER, Robert, **Politics as Leadership**, Missouri, University of Missouri Press, 1981.

USLU, Nasuh, **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

YALÇINKAYA, Haldun, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

YILMAZ, Sait, **Güç ve Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2008.

Makaleler

ARIK, Umut, “Johnson Mektubu ve Kıbrıs Krizi”, Edt: Haydar Çakmak, **Türk Dış Politikasında 41 Kriz (1924-2012)**, Ankara, Kripto Yayınları, 2012, ss. 99-109.

AYDIN, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Teori, Yaklaşım ve Analiz”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt: 50, no: 3–4, 1996, ss. 71-114.

BAYLIS, John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, cilt. 5, sayı: 18, Yaz 2008, ss. 69–85.

BİRECİKLİ, İhsan Burak, “Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776–1876)”, **History Studies**, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011, ss. 81-103.

ÇAĞLAR, Nedret, “Post-Modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008, cilt: 13, sayı: 3, ss. 369-386.

DEMİREL, Tanel, “12 Eylül’e Doğru Ordu ve Demokrasi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Ankara, sayı: 56-4, 2001, ss. 44-73.

ERHAN, Çağrı, “ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”, **Ankara Üniversitesi SBF (Siyasal Bilgiler Fakültesi) Dergisi**, sayı: 56-4, 2001, 77-93.

EROL, Mehmet Seyfettin ve Oktay BİNGÖL, “Afganistan’da Geçiş Safhası, Bölge Ülkeleri ve 2014 Sonrası Öngörüler”, Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO: Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, ss. 377-402.

EROL, Mehmet Seyfettin ve Şafak OĞUZ, “NATO ve Kriz Yönetimi”, Edt: Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil, **Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, ss. 345-368.

EROL, Mehmet Seyfettin ve Şafak OĞUZ, “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Coğrafyasının Türkiye'nin Dış Politikasına Olan Etkisi”, Edt: Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil, **Türk Dış Politikasında Güvenlik Arayışları: Temel Faktörler, Kavramlar, Aktörler, Süreç ve Gelişmeler**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, ss. 1-30.

EROL, Mehmet Seyfettin ve Oktay BİNGÖL, “Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat”, Edt: Ertan Efeğil ve Mehmet Seyfettin Erol, **Dış Politika Analizinde Teorik Yaklaşımlar: Türk Dış Politikası Örneği**, Ankara, Barış Platin Yayınları, 2012, ss. 271-298.

ERTEM, Barış, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Yardımı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt: 12, sayı: 21, Haziran 2009, ss. 377-397.

GÖK, Havva, “NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi”, Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği: Yeni Büyük Oyun**, Ankara, Barış Kitabevi, 2011, s. 99-133.

HELD, David ve Anthony MCGREW, “The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for World Order”, **Review of International Studies**, cilt: 28, sayı: 5, Aralık 1998, s. 219-245.

HOMER-DIXON, Thomas F., “On the Threshold-Environmental Changes as Causes of Acute Conflict”, **International Security**, Vol. 16, No. 2 (Autumn, 1991), The MIT Press, ss. 76-116.

HÜSEYNOV, Fuad, "Avrupa Birliği-BDT Ülkeleri İlişkilerinin Hukuki Çerçevesi", **AÜHF (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi)**, Ankara, cilt: 50, sayı: 2, 2001, ss. 247-289.

İŞYAR, Ömer Göksel, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", **Akademik Bakış**, cilt: 2, sayı: 3, Kış 2008, ss. 1-42.

KESKİN, Funda, "1990 Sonrası Birleşmiş Milletler Barış Güçleri ve Türkiye'nin Katkısı", **Avrasya Dosyası** ("Yeniden Yapılanan Ortadoğu" Özel Sayısı), cilt: 9, sayı: 4, Ankara, ASAM Yayınevi, 2003, ss. 237-255.

KEYVAN, Özlem Zerrin, "Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa, Türk-Amerikan İlişkileri ve Büyük Ortadoğu Projesi", Edt: Mehmet Seyfettin Erol, **Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Sorunları: Ülkeler, Bölgeler ve Örgütler**, Ankara, Barış Platin Kitabevi, 2011, ss. 95-119.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer ve Gökhan ERDEM, "Avrupa'nın Siyasal ve Ekonomik Dönüşümü (1815-1871)", Edt: Çağrı Erhan ve Esra Yakut, **Siyasi Tarih I**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 104-132.

MANNERS, Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", **Journal of Common Market Studies**, cilt: 40, sayı: 2, 2002, ss. 235-258.

MASALA, Carlo, "Demographic Pressure and Ecological Restraints: The Case of the Mediterranean", Edt: Kurt R. Spillman and Joachim Krause, **International Security Challenges in a Changing World**, Bern, Peter Lang, 1999, ss. 77-91.

ORAN, Baskın, "Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt: 50, no: 3-4, Haziran-Aralık 1995, ss. 257-270, (Erişim), <http://baskinoran.com/makale/BO-cekicguc.pdf>, **(22.05.2012)**.

ÖZDEMİR, Haluk, "Başarısız Bir Devlet Olarak Irak: PKK'ya Karşı Olası Kuzey Irak Operasyonunda Dikkat Edilmesi Gerekenler", **2023 Dergisi**, sayı: 79, 15 Kasım 2007, ss. 30-33.

ÖZER, Sevilay, "Chester Projesi'nin Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Yansıması", **History Studies**, Ortadoğu Özel Sayısı 2010, ss. 287-298, (Erişim), http://www.historystudies.net/Makaleler/1087725688_Sevilay%20%C3%96zer.pdf, **(29.12.2012)**.

SANDIKLI, Atilla ve Erdem KAYA, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış", Edt: Atilla Sandıklı, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, İstanbul, BİLGESAM Yayınları, 2012, ss. 133-161.

SÜMER, Gültekin, "Stratejik İşbirliği ve Stratejik Ortaklık Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış", **Ege Akademik Bakış (Ege Academic Review)**, sayı: 10 (1), 2010, ss. 671-698.

TÜRKMEN, İlter, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası", **BİLGESAM (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, İstanbul, BİLGESAM Yayınları, No: 4, 2010, ss. 1-44.

WOLFERS, Arnold, "'National Security' as an Ambiguous Symbol", **Political Science Quarterly**, Vol. 67, No. 4. (Dec., 1952), ss. 481-502.

Analizler ve Projeler

DAĞ, Halil, “İsrail-ABD-PKK Üçgenindeki Türkiye”, **(25.09.2011)**, (Erişim), <http://www.skyturk.net/yazar/halil-dag-israil-abd-pkk-ucgenindeki-turkiye-oku-147.html>, **(30.11.2012)**.

DİKMEN, Neslihan vd. , “ABD’nin Irak’tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi”, **BUSAM (Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, İstanbul, Analiz ve Projeksiyon Çalışması, (24.03.2009), (Erişim), <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/080109abd-iraktan-cekilme-sureci.pdf>, **(28.11.2012)**.

GÖNEN, Fatih, “II. Dünya Savaşından Günümüze Türkiye-ABD İlişkileri ve Bu Bağlamda Güncel Türk Dış Politikasına Bakış”, **Caspian Weekly**, (23.02.2011), (Erişim), <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/turk-dis-politikasi/3403-ikinci-dunya-savasindan-gunumuze-turkiye-abd-iliskileri-ve-bu-baglamda-guncel-turk-dis-politikasina-bakis.html>, **(22.05.2012)**.

KARACALI, Fuat, “Türkiye-AB İlişkilerinde Ortadoğu”, **Politik Akademi**, (03.04.2011), (Erişim), <http://www.politikakademi.org/2011/04/turkiye-ab-iliskilerinde-ortadogu/>, **(27.09.2012)**.

KASIM, Kamer, “Türkiye-ABD-Afganistan”, **USAK Stratejik Gündem**, (25.10.2010), (Erişim), <http://www.usakgundem.com/yazar/1791/-turkiye-abd-afganistan.html>, **(25.07.2012)**.

KONA, Gamze Güngörmüş, “Obama Dönemi ABD’nin Güvenlik Politikası”, **(15.04.2009)**, (Erişim),

<http://www.politikadergisi.com/makale/obama-donemi-abd%E2%80%99nin-guvenlik-politikasi>, **(10.06.2012)**.

ÖZTÜRK, Tuğçe Ersoy, “Barack Obama İmajı Üzerinden Amerikan Dış Politikasının Yeniden İnşası”, **TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi)**, (11.07.2009), (Erişim),

<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/obamaimajiveABDdispolitikasi.pdf>, **(03.12.2012)**.

PETERS, Ralph, “Blood Borders: How a Better Middle East Would Look”, **Armed Forces Journal**, (21.08.2006), (Erişim),

<http://www.armedforcesjournal.com/2006/06/1833899>, **(30.12.2012)**.

TURAN, Aslıhan P., “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri”, **(25.05.2010)**, (Erişim),

http://bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=690:abd-yeni-ulusal-guevenlik-stratejisi-ve-tuerkiyeye-olas-etkileri&catid=98:analizler-abd&Itemid=135, **(17.06.2012)**.

WEISBERG, Jacob, “Party of Defeat”, **(14.03.2007)**, (Erişim),

http://www.slate.com/articles/news_and_politics/the_big_idea/2007/03/party_of_defeat.html?nav=wp, **(26.11.2012)**.

YILMAZ, Sait, “ABD Güvenlik ve Savunma Politikaları–2010”, **21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü**, (19.07.2010), (Erişim),

http://www.21yyte.org/tr/yazi4992-ABD_GUVENLIK_VE_SAVUNMA_POLITIKALARI_%E2%80%93_2010.html, **(03.12.2012)**.

Raporlar

“ABD ile İlişkilerde Yeni Dönem: Model Ortaklık”, **SAE (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü)**, İstanbul, Nisan 2009.

“ABD-İsrail-İran-Türkiye; Ortadoğu’da Değişen Güç Dengeleri”, **SAE (Stratejik Araştırmalar Enstitüsü)**, İstanbul, Eylül 2009, (Erişim),
http://www.turksae.com/sql_file/373.pdf, (27.12.2012).

AYDIN, Mustafa, Nihat Ali ÖZCAN ve Neslihan KAPTANOĞLU, “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye”, **TEPAV Ortadoğu Çalışmaları II**, Temmuz 2007.

BERİŞ, Yakup ve Aslı GÜRKAN, “Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler”, **TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu**, 2002.

KATZMAN, Kenneth, “Afghanistan: Post-Taliban Governance, Security and U.S. Policy”, **Congressional Research Service**, CRS Report for Congress, (21.09.2012), (Erişim),
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL30588.pdf>, (25.12.2012).

“National Security Strategy of USA”, **White House**, Washington, May 2010, (Erişim),
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (05.04.2012).

“Obama Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri”, **SETA Analiz**, İstanbul, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı Yayınları, Sayı: 8, Nisan 2009.

ÖZTÜRK, Tuğçe Ersoy, “Yeni Dönem Türkiye-ABD İlişkileri: Fırsatlar ve Riskler”, **TASAM Analiz**, İstanbul, Stratejik Rapor No: 48, TASAM (Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Yayınları, 2011.

Tezler

AVCI, Erkan, “2000–2010 Yılları Arasında Türk-Amerikan İlişkileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2010.

BÜYÜKTEPE, Uğur, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Müttefiklik ve Stratejik Ortaklık Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2006.

CURAL, Ahmet, “Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalıcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

ÇİMEN, Hasan, “Amerika’nın Irak’a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2007.

ÇORUK, Sabahattin, “Yeni Dünya Düzeninde Güç Merkezleri ve Bu Güç Merkezleri ile Türkiye’nin İlişkilerinin Milli Güvenlik Stratejisi Açısından Değerlendirilmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze, 2005.

DABANLI, İhsan Tuncer, “11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

DOĞAN, Zehra, “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa Türk-Amerikan İlişkileri ve Ortadoğu”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

KARAKOÇ, Eser, “Türkiye’nin Uluslararası Güvenlik Stratejileri”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

MORDOĞAN, Cavidan, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

ÖNGÖR, Önder, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD’nin Ortadoğu Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye Üzerine Yansımaları”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 2005.

ÖZLÜK, Erdem, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, (Erişim),
http://www.academia.edu/1589176/Uluslararası_İlişkiler_Disiplininin_Soy_Kutugu, (06.04.2012).

TÜRKMAN, Sayim, “Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu Politikası ve Türkiye’ye Yansımaları (1919-1973)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.

Gazeteler

ÖZYURT, Ahu, “Türk Ordusuyla Çatışabilirdik”, **Milliyet**, (25.10.2008), (Erişim),

<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=&ArticleID=1007966&Date=26.10.2008&b=Turk>, **(26.11.2012)**.

“Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Irak’a Gönderilmesine İlişkin Karar”, **Resmi Gazete**, Sayı: 25055, Karar No: 763, (21.03.2003), (Erişim),

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc087/karartbmmc087/karartbmmc08700763.pdf, **(27.10.2010)**.

YILMAZ, Nuh, “Arap Baharı, Yeni Ortadoğu ve Model Ortaklık”, **Star Gazetesi**, 1 Nisan 2012.

Bildiriler

“Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Prague”, **Prague Summit Declaration**, 21 November 2002, (Erişim),

<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, **(09.06.2012)**.

“Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon”, **Lisbon Summit Declaration**, 20 November 2010, (Erişim),

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm, **(25.07.2012)**.

Kanunlar

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü, Sayı: B.02.0.KKGI 101-116211243, 28.3,1997, (Erişim),
<http://anadolu.kanunum.com/kanunum/tutanaklar/TBMM/d20/c046/tbmm20046060ss0361.pdf>, **(24.05.2012)**.

İnternet Kaynakları

http://www.nato-russia-council.info/media/38176/2012.07.01_nrc_factsheet_2012.pdf, **(24.05.2012)**.

http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm, **(24.05.2012)**.

<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>, **(09.06.2012)**.

<http://afganistan.ihh.org.tr/uluslararası/isaf/isaf.html>, **(26.08.2012)**.

<http://gundemvetarih.com/2011/06/04/mavi-marmara-mi-yoksa-1-mart-tezkeresi-mi/>, **(27.10.2012)**.

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1045078&CategoryID=77>, **(27.10.2012)**.

<http://www.milliyet.com.tr/Dunya/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&Kategori=dunya&KategoriID=&ArticleID=1007966&Date=26.10.2008&b=Turk>, **(26.11.2012)**.

<http://www.siyasethane.com/turkiye-siyaseti/1929-siyasi-terimler.html>, **(27.11.2012)**.

<http://www.serenti.org/buyuk-ortadogu-projesi-ve-turkiye-bir-demokrasi-masali/>, **(30.12.2012)**.

http://www.serenti.org/wp-content/uploads/2012/03/buyuk_ortadogu_haritasi.jpg, **(31.12.2012)**.

http://www.yerbilgisi.com/wp-content/uploads/2011/04/middle_east.jpg, **(31.12.2012)**.

<http://www.resimland.com/data/media/55/resimland-com-map-of-afghanistan.gif>, **(31.12.2012)**.

http://www.yerbilgisi.com/wp-content/uploads/2011/04/imperiaflex_0_54_0.jpg, **(31.12.2012)**.

<http://img160.imageshack.us/img160/8308/dunyadaso287uksava35145wv4.jpg>, **(31.12.2012)**.

http://www.ortaasyaturkleri.org/FileUpload/ds318264/File/b-389735-ozbekistan_harita.jpg, **(31.12.2012)**.

http://img1.loadtr.com/b-656921-EUROPE_MAP_POL%C4%B0T%C4%B0CAL_2011.jpg, **(31.12.2012)**.

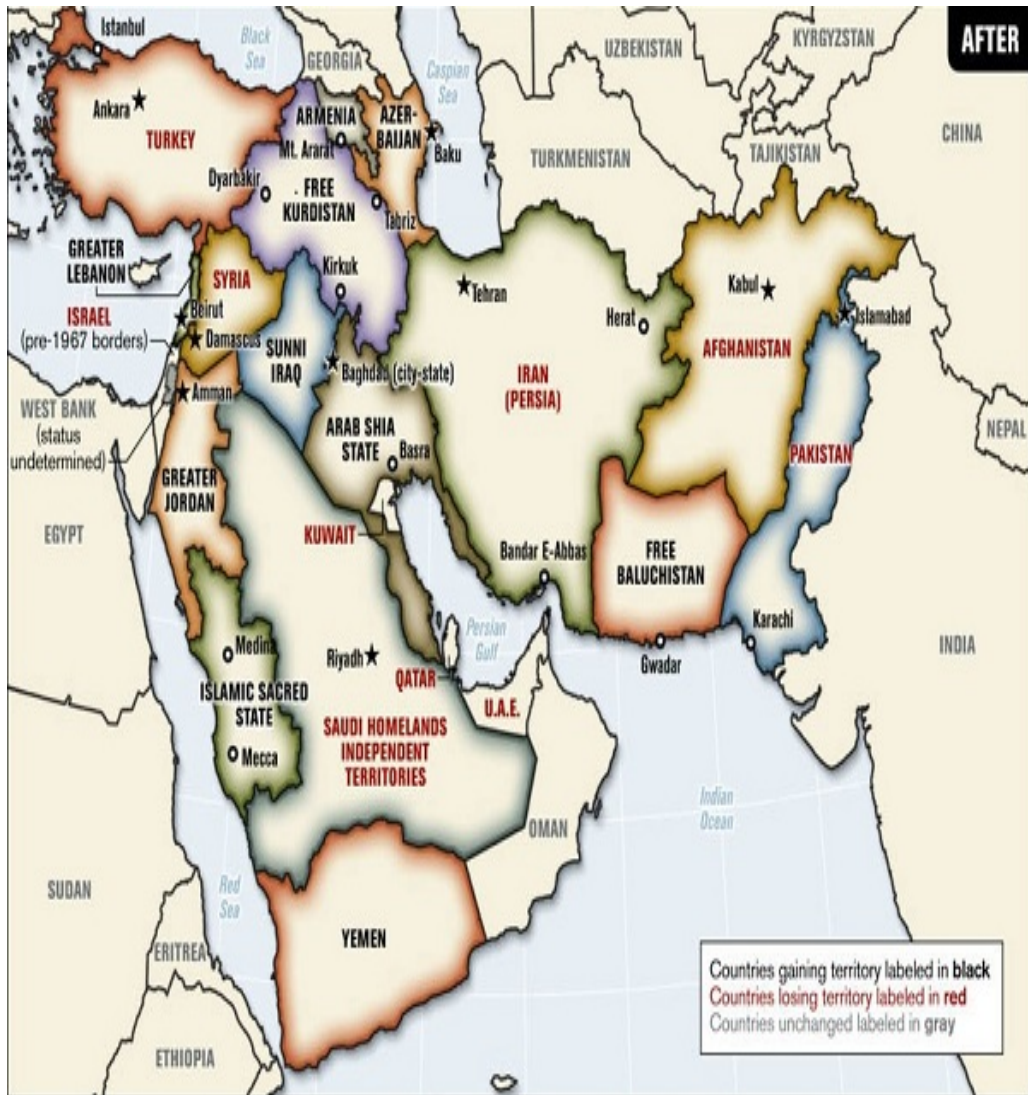
<http://www.pressmedya.com/resim/250x190/2012/01/25/table4.jpg>, **(31.12.2012)**.

<http://www.turnusol.biz/UserFiles/image/2012/askeriharcama-tablo.png>, **(31.12.2012)**.

EKLER

1) HARİTALAR

Harita 1

250

²⁵⁰ http://www.serenti.org/wp-content/uploads/2012/03/buyuk_ortadogu_haritasi.jpg. (31.12.2012).

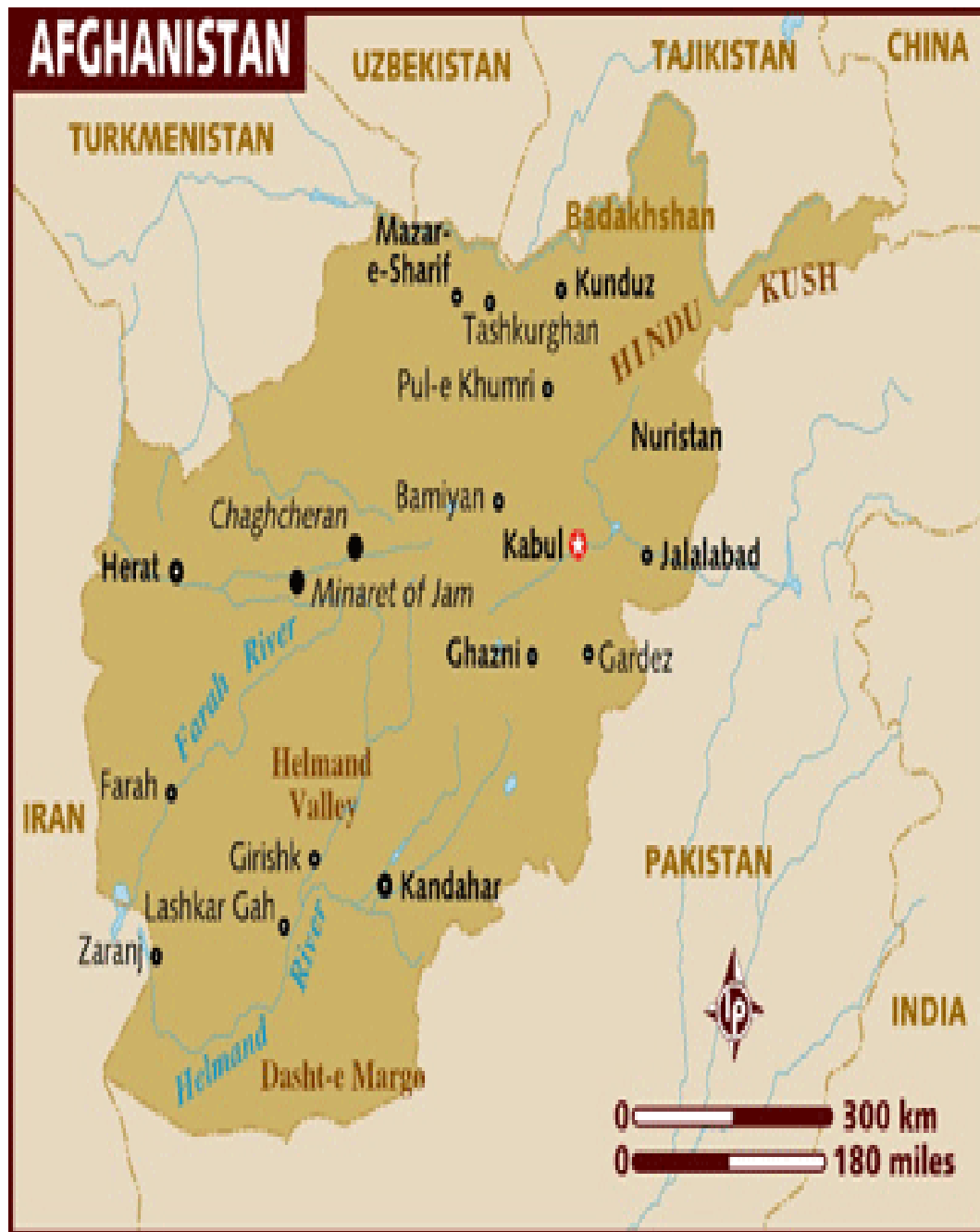
Harita 2

251

²⁵¹ http://www.yerbilgisi.com/wp-content/uploads/2011/04/middle_east.jpg, (31.12.2012).

Harita 3

252

²⁵² <http://www.resimland.com/data/media/55/resimland-com-map-of-afghanistan.gif>, (31.12.2012).

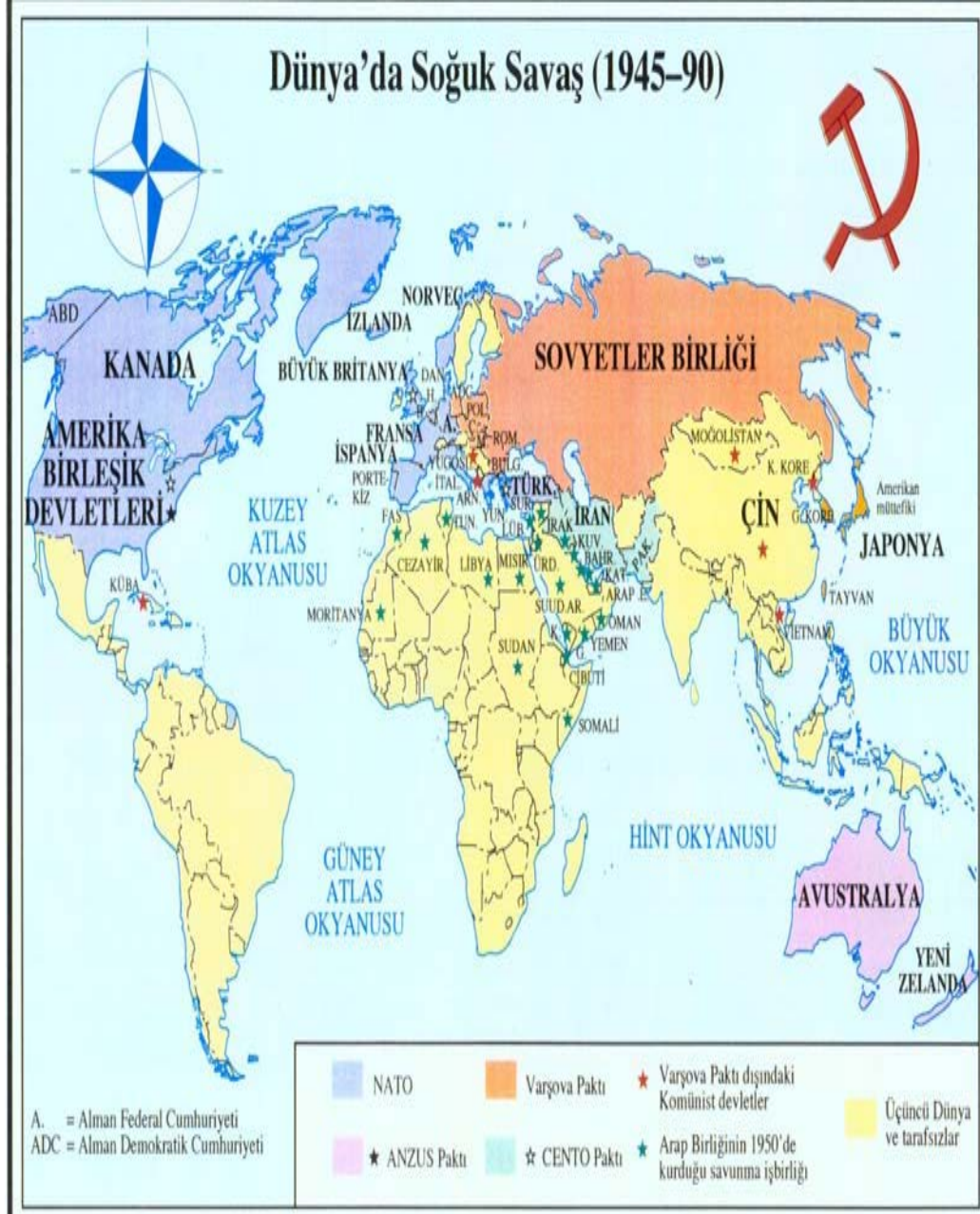
Harita 4

253

²⁵³ http://www.yerbilgisi.com/wp-content/uploads/2011/04/imperiaflex_0_54_0.jpg, (31.12.2012).

Harita 5

254

Harita 6

255

Harita 7

²⁵⁵ http://www.ortaasyaturkleri.org/FileUpload/ds318264/File/b-389735-ozbekistan_harita.jpg, (31.12.2012).

2) TABLOLAR

²⁵⁶ http://img1.loadtr.com/b-656921-EUROPE_MAP_POL% C4%B0T% C4%B0CAL_2011.jpg, (31.12.2012).

Tablo 1

Table 4. Army, Navy, US Marine Corps, and Air Force Annual Operational Costs Per Troop in Afghanistan and Iraq (Bir askerin ABD'ye yıllık maliyeti. Görüldüğü gibi FY2005-FY2011 Request 2011'de 802.000 dolara yükselmiştir.)

in thousands of dollars per troop per year

www.pressmedya.com
Strateji-Haber-Analiz

Operation	FY05	FY06	FY07	FY08	FY09	FY2010 Amended Request in BA, 2-1-10	FY2011 Request, 2-1-10	FY05-FY09 Average
AFGHANISTAN								
Average Strength ^a	18,129	20,424	23,154	30,103	42,117	84,000	102,000	26,785
Military Personnel	189	115	149	166	172	97	92	158
Operation and Maintenance	293	328	417	462	335	569	603	367
Afghanistan Operational Costs^b	483	442	566	628	507	667	694	525
IRAQ^c								
Average Strength ^a	142,574	117,640	145,066	156,534	141,155	100,000	43,000	140,594
Military Personnel	81	121	93	87	78	87	135	92
Operation and Maintenance	272	389	417	418	354	382	668	370
Iraq Operational Costs^b	352	509	510	505	433	469	802	462
COMPARING AFGHANISTAN AND IRAQ OPERATIONAL COSTS								
Afghanistan less. Iraq Operational Costs	130	-67	56	123	74	198	-108	63
% Difference	27%	-15%	10%	20%	15%	30%	-16%	12%
AVERAGE OPERATIONAL COSTS FOR BOTH WAR WARS								
Average Strength for Both Wars ^a	160,703	138,064	168,219	186,636	183,272	184,000	145,000	167,379
Average Operational Cost for Both Wars^b	367	499	518	525	450	559	726	472

Sources: DOD's monthly Boots on the Ground reports for troop levels and DOD's September 30, Cost of War Reports for each fiscal year.

257

²⁵⁷ <http://www.pressmedya.com/resim/250x190/2012/01/25/table4.jpg>, (31.12.2012).

Tablo 2

Askeri Harcamalar Devletler Sıralaması (Milyar Dolar)					
Sıra no	Devlet	Toplam harcama	2001-2010 arası değişim (%)	Dünya GSMH içinde % oranı	Dünyada Payı
1	ABD	698	81.3	4.8	43
2	Çin	[119]	189	[2.1]	[7.3]
3	İngiltere	59.6	21.9	2.7	3.7
4	Fransa	59.3	3.3	2.3	3.6
5	Rusya	[58.7]	82.4	[4.0]	[3.6]
6	Japonya	54.5	-1.7	1.0	3.3
7	Suudi Arabistan	45.2	63.0	10.4	2.8
8	Almanya	[45.2]	-2.7	[1.3]	[2.8]
9	Hindistan	41.3	54.3	2.7	2.5
10	İtalya	[37.0]	-5.8	[1.8]	[2.3]
11	Brezilya	33.5	29.6	1.6	2.1
12	G.Kore	27.6	45.2	2.8	1.7
13	Avustralya	24.0	48.9	2.0	1.5
14	Kanada	[22.8]	51.8	[1.5]	[1.4]
15	Türkiye	[17.5]	-12.2	[2.4]	[1.1]
	Alt toplam	1.513	44	82	
	Dünya Toplamı	1.630	50.3	2.6	100

[] = Tahmini rakam

258